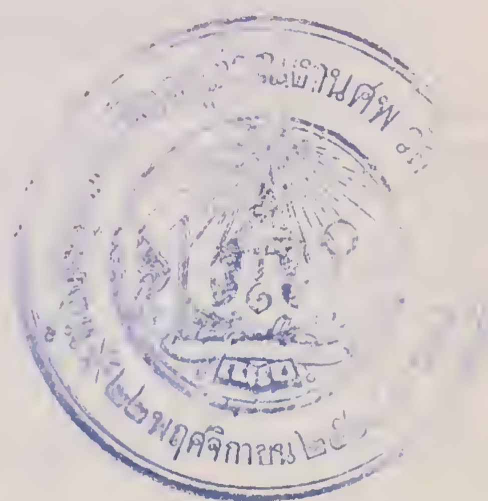

าสานุภาวานุรกิจ

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล

ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม.

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันอังคารที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๗

คำอธิบายปก

ตราประจำองค์ พลเรือเอก ม.จ. กาฬวรรณดิศ ดิศกุล

ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบ่งเป็น ๔ ช่อง บรรจุรูปดังนี้

ช่องบน รูปพระมหาพิชัยมงกุฎครอบเลข ๔ บนพื้นสีแสด หมายถึงรัชกาลที่ ๔ ทูลกระหม่อมปู่ พระบรมราชสมภพวันพฤหัสบดี

ช่องซ้าย รูปตราประจำพระองค์สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ บนพื้นสีน้ำเงินเข้ม หมายถึงพระบิดาประสูติวันเสาร์

ช่องขวา รูปอักษรพระนามย่อ "ก" คล้องเกี่ยวสมอเรือ มีจักร ๔ วง ล้อมรอบสลับลายกนก บนพื้นสีแดง หมายถึงพระองค์ประสูติวันอาทิตย์

ช่องล่าง รูปหนุมานถือตรีนั่งบนแท่น หมายถึงตราประจำตำแหน่งสมุหราชองครักษ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ บนพื้นสีเหลือง

ใต้ลงมาข้างล่างมีแพรแถบสีชมพู เขียนตัวหนังสือคาถาเป็นภาษาบาลีว่า "**ราชานุภาวานุรกฺโข**" แปลว่า ผู้รักษาอำนาจพระเจ้าแผ่นดินอันหมายถึงทรงถวายความจงรักภักดีใต้เบื้องยุคลบาทอย่างยิ่งยวด

ออกแบบ, เขียนและลงสีโดย
นายพินิจ สุวรรณะบุณย์
นายช่างศิลปกรรม ๘ กองหัตถศิลป
กรมศิลปากร

คำนำ

เมื่อ พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล ถึงชีพิตักษัย ข้าพเจ้าได้ทูลปรึกษาเรื่องหนังสือที่จะแจกเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิง กับ ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล และ นายอร่าม สวัสดิวิชัย ทั้งสองท่านได้ประทานและให้คำแนะนำให้พิมพ์ลายพระหัตถ์สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ทรงมีโต้ตอบกับ หม่อมอบ ดิศกุล ณ อยุธยา และ พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล ตั้งแต่ยังทรงศึกษาอยู่ต่างประเทศ ข้าพเจ้าก็เห็นดีด้วย เพราะเหตุว่าลายพระหัตถ์ของสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพล้วนมีแต่คติแสดงให้เห็นว่าพระองค์ท่านทรงรักชาติบ้านเมืองอย่างไร ทรงสั่งสอนให้โอรสมีความรักชาติก่อนสิ่งอื่นใด และมิให้คิดคำนึงว่าตนเองเป็นเจ้าอยู่เสมอ นอกจากนั้นยังได้เพิ่มเติมเรื่อง "การป้องกันฝั่งของประเทศไทย" นิพนธ์โดย พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล สมัยยังทรงดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้ากองแผนและยุทธการ กรมเสนาธิการ ที่สัตหีบไว้ด้วย

การจัดพิมพ์ครั้งนี้ได้มอบให้ ชมรมดำรงวิทยา ในอุปถัมภ์ของ หม่อมเจ้า พูนพิศมัย ดิศกุล รับไปดำเนินการ โดยขอให้รักษาตัวสะกดการันต์ตามต้นฉบับเดิมไว้ ทั้งนี้ต้องขอขอบคุณ นายอร่าม สวัสดิวิชัย ที่ได้ช่วยในเรื่องการตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้มาโดยตลอดตั้งแต่ต้น

ขอขอบพระทัยและขอขอบคุณท่านทั้งหลายที่ได้เสด็จและมาร่วมในงานศพของ พลเรือเอก หม่อมเจ้ากาฬวรรณดิศ ดิศกุล ตั้งแต่ต้นจนวาระสุดท้ายครั้งนี้

หม่อมฉวีทิพ ดิศกุล ณ อยุธยา

และ บุตร ธิดา

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม

เมื่อ พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล ประชวรเข้ารับการรักษาองค์ที่โรงพยาบาลศิริราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแจกันดอกไม้มาเยี่ยมอาการประชวรตลอดเวลา กระทั่งเมื่อ พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล ต้องเสด็จเข้าโรงพยาบาลศิริราชรับการผ่าตัดเป็นครั้งสุดท้าย สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรม-ราชินีนาถ ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินมาเยี่ยมเป็นการส่วนพระองค์ ณ โรงพยาบาล พร้อมทั้งพระราชทานแจกันดอกไม้ เมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๗

เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล กราบถวายบังคมลาถึงชีพิตักษัยทรงพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานน้ำหลวงสรงศพ พระราชทานโกศมณฑปทรงศพเป็นเกียรติยศพิเศษ กับทั้งพระราชทานพวงมาลาของหลวงและของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ วางที่หน้าโกศศพและพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์โดยตลอด ๗ วัน กับพระ-ราชทานพวงมาลาไปวางในวันงาน ๗ วัน อีกทั้งทรงรับศพไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์โดยตลอด ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๕๐ วัน พระราชทานตามลำดับ

เมื่อถึงกำหนดงานพระราชทานเพลิงศพ นอกจากจะได้บำเพ็ญพระราชกุศลออกเมรุพระราชทาน ยังทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ

เสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส อีกด้วย

พระมหากรุณาธิคุณนานัปการที่กล่าวมาแล้วนี้ เมื่อ พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล ยังทรงพระชนม์อยู่ก็รู้สึกทราบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง บัดนี้แม้เมื่อได้ถึงชีพิตักษัยไปแล้ว หากทรงทราบด้วยประการใดก็ดี ก็คงจะทรงปลื้มปีติ และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง

ข้าพระพุทธเจ้าและบุตรธิดาของ พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายบังคม แทบเบื้องพระยุคลบาท ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง และจะขอเทิดทูนพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่นี้ไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมเพื่อเป็นสรรพศิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลแก่วงศ์สกุลตลอดไปชั่วกาลนาน

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า **หม่อมฉวีทิพ ดิศกุล ณ อยุธยา**

และ บุตร ธิดา *ขอเดชะ*

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อ พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล ได้กราบถวายบังคมลาถึงชีพิตักษัย และความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ม.จ. การวิก จักรพันธุ์ เป็นผู้แทนพระองค์เชิญน้ำสรงศพมาพระราชทานและเชิญพวงมาลามาพระราชทานวางหน้าโกศศพ

ข้าพระพุทธเจ้าและครอบครัวขอพระราชทานถวายบังคมแทบเบื้องพระยุคลบาท ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า **หม่อมฉวีทิพ ดิศกุล ณ อยุธยา**

และ บุตร ธิดา

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อ พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล ได้กราบถวายบังคมลาถึงชีพิตักษัย และความทราบใต้ฝ่าละอองพระบาทแล้ว สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้เชิญน้ำสรงศพมาพระราชทาน และพระราชทานพวงมาลาวางหน้าโกศศพด้วย

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ทรงพระกรุณาประทานน้ำสรงศพ รวมทั้งประทานพวงมาลาวางหน้าโกศศพ

ข้าพระพุทธเจ้าและครอบครัว ขอพระราชทานถวายบังคมแทบเบื้องพระยุคลบาท ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ เป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้า

หม่อมฉวีทิพ ดิศกุล ณ อยุธยา

และ บุตร ธิดา

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อ พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล กราบถวายบังคมลาถึงชีพิตักษัย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินในพิธีพระราชทานน้ำสรงศพและทรงวางพวงมาลาของหลวง และของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พร้อมกันนั้นก็ได้พระราชทานน้ำสรงศพของส่วนพระองค์ และทรงวางพวงมาลาของพระองค์เองด้วย

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา ได้ประทานพวงมาลาวางหน้าโกศศพด้วย

ทั้งนี้เป็นพระมหากรุณาธิคุณและเป็นเกียรติแก่ พลเรือเอก หม่อมเจ้ากาฬวรรณดิศ ดิศกุล เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าและครอบครัวขอสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณตลอดกาล

ข้าพระพุทธเจ้า

หม่อมฉวีทิพ ดิศกุล ณ อยุธยา

และ บุตร ธิดา

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อ พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาพวรรณดิศ ดิศกุล ประชวรเข้ารับการรักษาองค์ที่โรงพยาบาลศิริราช สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยม และพระราชทานดอกไม้เป็นการส่วนพระองค์พร้อมทั้งพระราชทานหนังสือซึ่งทรงพระนิพนธ์ เรื่อง "Reflections — ความคิดคำนึง" ด้วย

เมื่อความทราบฝ่าละอองพระบาทว่า พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาพวรรณดิศ ดิศกุล กราบถวายบังคมลาถึงชีพิตักษัยก็ทรงพระกรุณาพระราชทานพวงมาลาวางหน้าโกศศพ

พระมหากรุณาธิคุณนานัปการที่กล่าวมาแล้ว เมื่อ พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาพวรรณดิศ ดิศกุล ยังทรงพระชนม์อยู่ก็ทรงปลาบปลื้มและตระหนักในพระมหากรุณาธิคุณอยู่เป็นนิจ ครั้นเมื่อถึงชีพิตักษัยไปแล้ว ถ้าจะหยั่งทราบโดยญาณวิถีใดได้ ก็คงจะมีแต่ความปีติโสมนัสสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าและครอบครัว ขอสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณตลอดกาล

ข้าพระพุทธเจ้า

หม่อมฉวีทิพ ดิศกุล ณ อยุธยา

และ บุตร ธิดา

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อ พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล ประชวรเข้ารับการรักษาองค์ที่โรงพยาบาลศิริราช สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณ์วลัยลักษณ์ฯ ได้ทรงพระกรุณาประทานดอกไม้เยี่ยม พร้อมทั้งประทานบัตรส่งความสุขปีใหม่ เป็นพระฉายาลักษณ์ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์

เมื่อความทราบฝ่าพระบาทว่า พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล ถวายบังคมลาถึงชีพิตักษัย ก็ทรงพระกรุณาประทานพวงมาลาวางหน้าโกศศพ

ข้าพระพุทธเจ้าและครอบครัว ขอสำนึกในพระกรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม หาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้า

หม่อมฉวีทิพ ดิศกุล ณ อยุธยา

และ บุตร ธิดา

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อ พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล กราบถวายบังคมลาถึงชีพิตักษัย สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพรรณวดี และ พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ได้ทรงพระกรุณาประทานน้ำสรงศพและพวงมาลาไปวางที่หน้าโกศศพ

ข้าพระพุทธเจ้าและครอบครัว รู้สึกทราบซึ้งและสำนึกในพระกรุณาธิคุณครั้งนี้อย่างที่สุด

ข้าพระพุทธเจ้า

หม่อมฉวีทิพ ดิศกุล ณ อยุธยา

และ บุตร ธิดา

ชมรมดำรงวิทยา ในอุปถัมภ์ หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล

ขอขอบพระทัย

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล

ขอขอบพระคุณ

คุณหญิง กมลนาริ สิงหะ

นาวาเอก ไพบูลย์ สุทธาศวิน

นาวาเอก ทำนุ เนตรโรจน์

อาจารย์ สมบัติ พลายน้อย

นายชาย กิสเทวิน } เจ้าหน้าที่สถานทูตเดนมาร์ค
Mrs. Bente Mc Alister }

ที่กรุณาให้คำปรึกษาเกี่ยวกับความถูกต้องบางประการในเอกสารที่จัดพิมพ์

โดยเฉพาะ **นายเจี่ยง รุ่งเรืองธรรม** เจ้าของและผู้จัดการโรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์ ที่จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ให้แล้วเสร็จในเวลาเพียง ๑๐ วัน

โทร. ๓๕๑๓๕๘๒
๓๕๐๑๓๕๖

ชมรมดำรงวิทยา ฯ

พลเรือเอก หม่อมเจ้ากาฬวรรณดิศ ดิศกุล
ประสูติ วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๓
ถึงชีพิตักษัย วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๗

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
ปฐมจุลจอมเกล้า เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยม และพระราชทานแจกันดอกไม้
ณ โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๗

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร
เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานน้ำสรงศพ
และพระราชทานพวงมาลาวางที่หน้าโกศศพ

ทรงฉลององค์ นายทหารพิเศษ ประจำกรม
ทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์

ทรงสำราญกับ ด.ญ. ฉัตรเบญจา นันทาภิวัฒน์

หลานตา

ทรงสำราญกับหลานตา

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโกศมณฑป
แก่ พลเรือเอก หม่อมเจ้ากาฬวรรณดิศ ดิศกุล
เป็นเกียรติยศพิเศษ

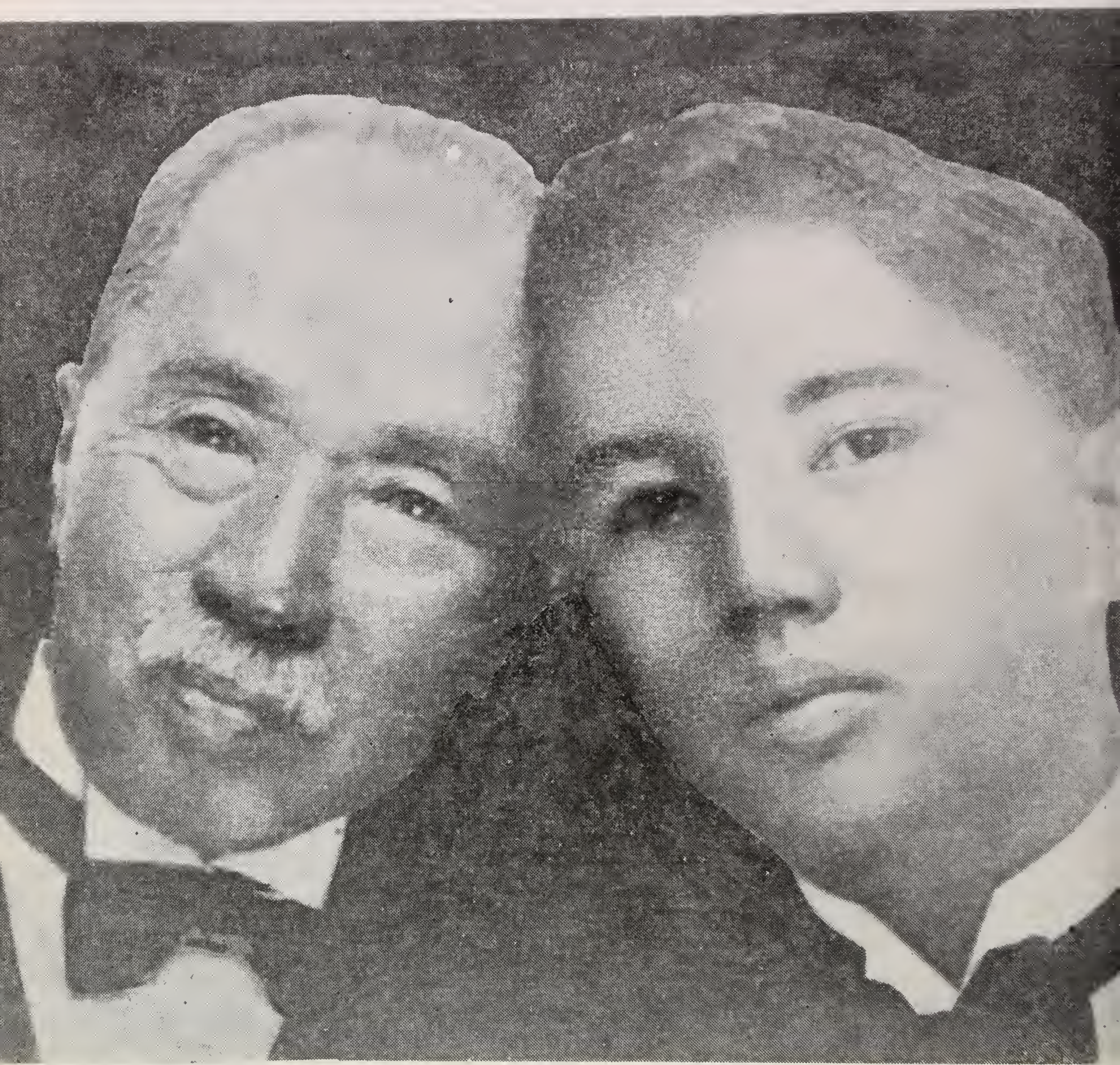
หม่อมฉวีทิพ ดิศกุล ณ อยุธยา พร้อมด้วย บุตร ธิดา และ บุตรเขย

ดำรงราชานุภาพ

[illegible]

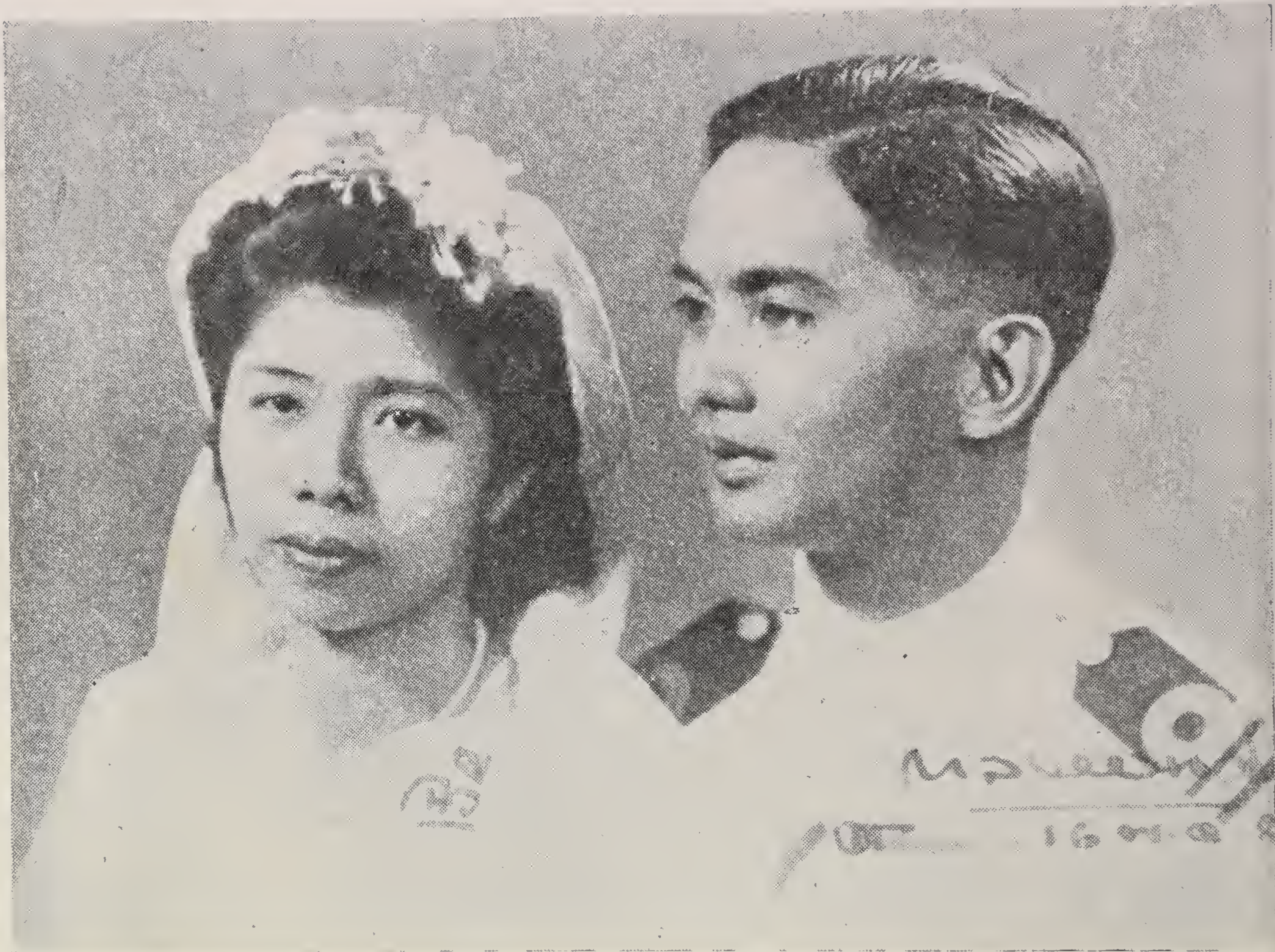
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ฉายร่วมกับ
หม่อมเจ้ากาพวรรณดิศ ที่ประเทศเดนมาร์ค พ.ศ. ๒๔๗๓

ฉายร่วมกับ หม่อมอบ ดิศกุล ณ อยุธยา หม่อมมารดา ที่ปีนัง
พ.ศ. ๒๔๘๒

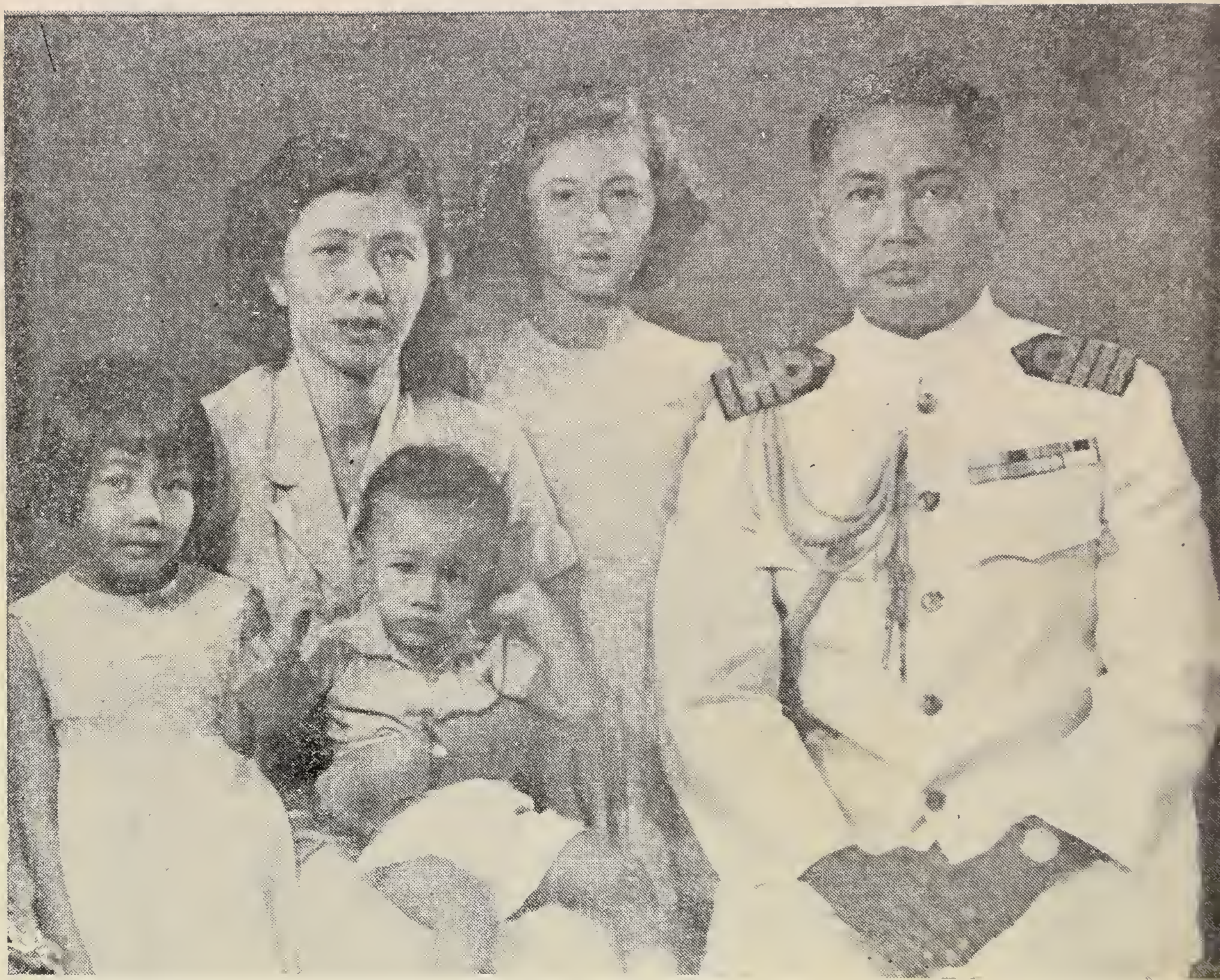

หม่อมเจ้ากาพวรรณดิศ ดิศกุล เสกสมรสกับ หม่อมฉวีทิพ ดิศกุล ฯ
เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๖

ฉายร่วมกับ หม่อมฉวีทิพ ดิศกุล ฯ ในระหว่างที่ทรงดำรงตำแหน่งทูตทหารเรือประจำกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย

พ.ศ. ๒๔๙๘

ฉายร่วมกับ หม่อมฉวีทิพ ดิศกุล ณ อยุธยา และ โอรส ธิดา

ประวัติ
พลเรือเอก หม่อมเจ้ากาฬวรรณดิศ ดิศกุล
ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม.

พลเรือเอก หม่อมเจ้ากาฬวรรณดิศ ดิศกุล ทรงเป็นโอรสองค์เดียวของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร) กับ หม่อมอบ ดิศกุล ณ อยุธยา (สกุลเดิม ไพบูรณ์) ประสูติ ณ วันที่ ๕ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

ทรงได้รับการศึกษาดังต่อไปนี้

โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ สอบไล่ได้ชั้น ม. ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗

โรงเรียนมัธยมกาเมลเฮเลอรุมยิมเนซิอุม ณ กรุงโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ค สำเร็จชั้น ๓ ก (มัธยม ๘) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

สอบเข้าโรงเรียนนายเรือราชนาวีเดนมาร์ค ณ กรุงโคเปนเฮเกน ได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

ได้รับประกาศนียบัตรเดินเรืออย่างต้นหน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘

ได้รับประกาศนียบัตรเดินเรืออย่างกัปตัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙

ได้เป็นว่าที่เรือตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐

ได้เป็นว่าที่เรือโท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑

เข้าเรียนชั้นเสนาธิการแผนกกรมทหารรักษาฝั่ง (ป้อม) ณ โรงเรียนเสนาธิการทหารเรือ ณ กรุงสตอคโฮล์ม ประเทศสวีเดน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑

ได้รับประกาศนียบัตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒

เข้าศึกษาในวิทยาลัยการทัพเรือ ประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕

เข้าศึกษาในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรชุดที่ ๖ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๖ — ๒๕๐๗

รับราชการในกองทัพเรือและได้รับพระราชทานยศดังต่อไปนี้

นักเรียนนายเรือ	พ.ศ. ๒๔๖๗
ว่าที่นายเรือตรี	พ.ศ. ๒๔๘๐
ว่าที่นายเรือโท	พ.ศ. ๒๔๘๑
ว่าที่นายเรือเอก	พ.ศ. ๒๔๘๓
นายเรือเอก	พ.ศ. ๒๔๘๔
นาวาตรี	พ.ศ. ๒๔๘๘
นาวาโท	พ.ศ. ๒๔๙๑
นาวาเอก	พ.ศ. ๒๔๙๕
พลเรือจัตวา	พ.ศ. ๒๔๙๘
พลเรือตรี	พ.ศ. ๒๕๐๔
พลเรือโท	พ.ศ. ๒๕๐๕
พลโท	พ.ศ. ๒๕๐๗
พลเรือเอก	พ.ศ. ๒๕๐๘
พลเอก	พ.ศ. ๒๕๐๙
พลอากาศเอก	พ.ศ. ๒๕๑๑

ทรงดำรงตำแหน่งดังต่อไปนี้

สำรองราชการกองทัพเรือ	พ.ศ. ๒๔๘๓
สำรองราชการกรมเสนาธิการทหารเรือ	พ.ศ. ๒๔๘๔

นายทหารฝ่ายเสนาธิการ สถานีทหารเรือสัตหีบ	พ.ศ. ๒๔๘๔
ประจำแผนกที่ ๓ กรมเสนาธิการทหารเรือ	พ.ศ. ๒๔๘๕
ฝ่ายเสนาธิการ มณฑลทหารเรือ ที่ ๒	พ.ศ. ๒๔๘๖
ผู้บังคับกองปืนใหญ่รักษาฝั่งอีกตำแหน่งหนึ่ง	พ.ศ. ๒๔๘๖
ราชองครักษ์ประจำกรมราชองครักษ์	พ.ศ. ๒๔๘๙
รับราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่ง ราชองครักษ์เวร	พ.ศ. ๒๔๙๒
นายธงผู้บัญชาการทหารเรือ (พล.ร.อ. สินธุ์ กมลนาวิน)	พ.ศ. ๒๔๙๒
ราชองครักษ์ประจำกรมราชองครักษ์และกระทำหน้าที่ราชองครักษ์ประจำพระองค์	พ.ศ. ๒๔๙๔
หัวหน้ากองแผนและยุทธการ กรมยุทธการ กรมเสนาธิการทหารเรือ	พ.ศ. ๒๔๙๖
ราชองครักษ์เวร	พ.ศ. ๒๔๙๖
รักษาราชการ หัวหน้ากองพิธีการต่างประเทศ กรมยุทธการ กรมเสนาธิการทหารเรือ อีกตำแหน่งหนึ่ง	พ.ศ. ๒๔๙๗
ทูตทหารเรือ ประจำกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย	พ.ศ. ๒๔๙๘
ราชองครักษ์เวร	พ.ศ. ๒๔๙๙
สำรองราชการ กรมกำลังพลทหารเรือ	พ.ศ. ๒๕๐๑
รองผู้บังคับการสถานีทหารเรือสัตหีบ	พ.ศ. ๒๕๐๑
ประจำกองบัญชาการ กองทัพเรือ และรักษาราชการรองผู้บังคับการสถานีทหารเรือสัตหีบ	พ.ศ. ๒๕๐๒

ผู้บังคับการกรมนาวิกโยธิน และรักษาราชการ
รองผู้บังคับการ สถานีทหารเรือสัตหีบ
อีกตำแหน่งหนึ่ง พ.ศ. ๒๕๐๒

ราชองครักษ์เวร พ.ศ. ๒๕๐๒

ผู้บังคับการกรมนาวิกโยธิน ตำแหน่งเดียว พ.ศ. ๒๕๐๕

ที่ปรึกษากองทัพเรือ และรักษาราชการผู้บังคับการ
สถานีทหารเรือสัตหีบ และรักษาราชการ
ผู้บังคับการกรมนาวิกโยธิน อีกสองตำแหน่ง พ.ศ. ๒๕๐๕

ราชองครักษ์เวร พ.ศ. ๒๕๐๕

พ้นจากตำแหน่ง รักษาราชการผู้บังคับการ
กรมนาวิกโยธิน พ.ศ. ๒๕๐๖

โปรดเกล้า ฯ ให้เป็นสมุหราชองครักษ์ และพ้นจาก
ตำแหน่งรักษาราชการ ผู้บังคับการสถานี
ทหารเรือสัตหีบ กองทัพเรือ พ.ศ. ๒๕๐๗

ต่อเวลาราชการสมุหราชองครักษ์อีก ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๑๔

ต่อเวลาราชการสมุหราชองครักษ์อีก ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๑๕

ต่อเวลาราชการสมุหราชองครักษ์อีก ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๑๖

ออกจากประจำการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญ เนื่อง
จากครบกำหนดเกษียณอายุเป็นนายทหาร
นอกราชการ สังกัดสำนักงานปลัด
กระทรวงกลาโหม พ.ศ. ๒๕๑๗

ย้ายประเภทเป็นนายทหารพ้นราชการ สังกัด
สำนักปลัดกระทรวงกลาโหม พ.ศ. ๒๕๒๐

ตำแหน่งหรือราชการพิเศษ

ราชองครักษ์ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์	พ.ศ. ๒๔๙๔
ไปดูงานเกี่ยวกับเสนาธิการกิจ และการอาวุธสมัยใหม่ ณ ประเทศเดนมาร์ค สวีเดน และนอรเวย์	พ.ศ. ๒๔๙๗
ไปร่วมประชุมวางแผนการทางทหาร ณ กรุงมนิลา ประเทศฟิลิปปินส์	พ.ศ. ๒๔๙๘
เป็นที่ปรึกษาของผู้แทนไทยในการประชุมของทบวงการพลังงานปรมาณูระหว่างประเทศ ที่กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย	พ.ศ. ๒๕๐๐
สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ	พ.ศ. ๒๕๐๔
ไปดูกิจการนาวิกโยธินที่ประเทศสหรัฐอเมริกา และดูงานของหน่วยจู่โจมประเทศอังกฤษ	พ.ศ. ๒๕๐๔
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นราชองครักษ์ประจำองค์ สมเด็จพระเจ้าเฟรเดอริคที่ ๙ แห่งกรุงเดนมาร์ค ในระหว่างเสด็จประทับอยู่ในประเทศไทย	พ.ศ. ๒๕๐๕
เป็นนายทหารพิเศษประจำกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์	พ.ศ. ๒๕๐๗
สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ	พ.ศ. ๒๕๑๕

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ทรงได้รับพระราชทาน

เหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖	
เหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗	พ.ศ. ๒๔๖๘
เหรียญฉลองพระนคร ๑๕๐ ปี	พ.ศ. ๒๔๗๕
เหรียญช่วยราชการเขตภายใน คราวสงครามมหาเอเซียบูรพา	พ.ศ. ๒๔๘๖
จตุรถาภรณ์มงกุฎไทย	พ.ศ. ๒๔๘๖
เหรียญจักรมาลา	พ.ศ. ๒๔๘๖
ตริตาภรณ์มงกุฎไทย	พ.ศ. ๒๔๙๑
เหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๙	พ.ศ. ๒๔๙๓
ทุติยจุลจอมเกล้า	พ.ศ. ๒๔๙๖
เหรียญรัตนาภรณ์ ร. ๙ ชั้นที่ ๓	พ.ศ. ๒๔๙๖
ตริตาภรณ์ช้างเผือก	พ.ศ. ๒๔๙๖
ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย	พ.ศ. ๒๔๙๘
ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก	พ.ศ. ๒๕๐๓
ประถมาภรณ์มงกุฎไทย	พ.ศ. ๒๕๐๔
เหรียญชัยสมรภูมิมหาเอเซียบูรพา	พ.ศ. ๒๕๐๕
ประถมาภรณ์ช้างเผือก	พ.ศ. ๒๕๐๕
ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ	พ.ศ. ๒๕๐๗
เหรียญราชรุจิทอง	พ.ศ. ๒๕๐๘
มหาวชิรมงกุฎ	พ.ศ. ๒๕๐๘
เหรียญรัตนาภรณ์ ร. ๙ ชั้นที่ ๒	พ.ศ. ๒๕๐๙

เหรียญราชการชายแดน	พ.ศ. ๒๕๑๐
มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก	พ.ศ. ๒๕๑๐
เหรียญพิทักษ์เสรีชน ชั้นที่ ๒	พ.ศ. ๒๕๑๓
ปฐมจุลจอมเกล้า	พ.ศ. ๒๕๑๖

ทรงได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศ

ดาเนบรอก ชั้นที่ ๒	ประเทศเดนมาร์ค
"SWORD ODER" ชั้นที่ ๒	ประเทศสวีเดน
เซนต์โอลาฟ ชั้นที่ ๒	ประเทศนอรเวย์
ลีเยียน ออฟเมอริต ดีกรี ออฟ คอมมานเดอร์	ประเทศสหรัฐอเมริกา
รีปุบบลิค เอยสแตร์ ไรซ์ ชั้นที่ ๑	ประเทศออสเตรีย
มหาปุตรา ชั้น ๒	ประเทศอินโดนีเซีย

พลเรือเอก หม่อมเจ้ากาพวรรณดิศ ดิศกุล ทรงสมรสกับ **หม่อมฉวีทิพ ดิศกุล ณ อยุธยา** (สกุลเดิม หงสนันทน์) และมีบุตรธิดา ๓ คน คือ

๑. หม่อมราชวงศ์หญิงฉัตรแก้ว นันทาภิวัฒน์ สมรสกับนายสืบกุล นันทาภิวัฒน์ มีธิดา ๑ คน

๑.๑ ด.ญ. ฉัตรเบญจา นันทาภิวัฒน์

๒. หม่อมราชวงศ์หญิงชื่นกมล ดิศกุล

๓. หม่อมราชวงศ์ชายดำรงดิศ ดิศกุล

พลเรือเอก หม่อมเจ้ากาฬวรรณดิศ ดิศกุล ประชวรเป็นโรคหทัยวาย ถึงชีพิตักษัย เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๗ สิริรวมชันษาได้ ๗๒ ปี ๑๐ เดือน ได้รับพระราชทานโกศมณฑปทรงศพเป็นเกียรติยศพิเศษ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการสวดพระอภิธรรมศพ ๗ วัน และบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วันพระราชทานศพด้วย ทั้งนี้นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า ฯ

วังวรดิศ

วันที่ ๕ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

กราบทูล ทูลกระหม่อมได้ทรงทราบ[1]

ด้วยเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พระยาราชวังสัน[2] มาพบกับเกล้าฯ บอกว่ากรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร[3] ได้แจ้งความเรื่องชาย (ดำ) กาฬวรรณดิศ บุตรเกล้าฯ ให้ทราบ และพระยาราชวังสันได้กราบทูลทูลกระหม่อมแล้ว ขอให้เกล้าฯ กราบทูลความด้วยอีกทางหนึ่ง จึงจะเปนการสมควร เกล้าฯ จึงมีจดหมายฉบับนี้ เพื่อกราบทูลให้ทรงทราบเรื่องแต่ต้นมา

เดิมใน พ.ศ. ๒๔๖๕ เมื่อกรมหลวงชุมพรฯ[4] ได้เปนตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือแล้วไม่ช้านัก วันหนึ่งไปพบกับเกล้าฯ ในที่เฝ้าเสด็จออกขุนนาง ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม วันนั้นปลัดทูลฉลองกระทรวงทหารเรือนำบุตรเจ้าพระยายมราช[5]คน ๑ กราบถวายบังคมลาไปเล่าเรียนวิชาทหารเรือยังยุโรป เกล้าฯเห็นแปลก จึงทูลถามกรมหลวงชุมพรฯ ว่าอย่างไร ลูกเจ้าพระยายมราชจึงไปเปนทหารเรือ กรมหลวงชุมพรฯ ทรงชี้แจงว่า กระทรวงทหารเรืออังกฤษจะยอมรับแต่ลูกผู้ดีมีตระกูล ในระหว่างอายุ ๑๓ จน ๑๕ ปี ให้เข้าเรียนวิชาทหารเรือ ที่

---

๑. พลเรือเอก สมเด็จฯเจ้าฟ้า กรมหลวงนครราชสีมา

๒. พลเรือโท พระยาราชวังสัน (ศรี กมลนาวิน)

๓. พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร

๔. พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตรอุดมศักดิ์

๕. พล.ต.ต. นิตย์ สุขุม บุตรเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม)

กำหนดเลือกแต่ลูกผู้ดีนั้น เพราะจะกันไพร่พวกมีความคิดเห็นเช่นบอลเชอร์วิค มิให้มีในเหล่านายทหารเรือ จึงได้เลือกเอาลูกเจ้าพระยา-ยมราชส่งไป เพราะเปนเสนาบดีซึ่งมีชื่อเสียงปรากฏ เกล้า ฯ จึงพูดขึ้นว่า ถ้าเลือกหาเช่นนั้น ในวันน่าเกล้า ฯ จะฝากลูกชายสักคน ๑ จะได้หรือไม่ กรมหลวงชุมพร ฯ ตรัสว่า ถ้าได้ลูกเกล้า ฯ ส่งไปจะยิ่งดีทีเดียว เธอขอให้เปนการตกลงกันในที่นั้น เกล้า ฯ จึงทูลว่ามีลูกชายอยู่คน ๑ คือชาย (ดำ) กาพวรรณดิศ อายุพอได้ ๑๒ ปีในเวลานั้น เล่าเรียนก็ดีอยู่ส่งไปเห็นจะเปนราชการได้ เธอตรัสถามต่อไปว่าจะสมัคให้เรียนทางวิชาเดิรเรือหรือวิชาช่างกล เกล้า ฯ ตอบว่าขอให้พิเคราะห์แล้วแต่อุปไสยกรมหลวงชุมพร ฯ ได้จดชื่อไป รับว่าถ้าส่งนักเรียนคราวหน้าจะรับชายกาพวรรณดิศส่งไปด้วยคน ๑ เกล้า ฯ ก็มีความยินดีได้มาเล่าสู่ครอบครัวให้ทราบถึงที่กรมหลวงชุมพร ฯ ทรงพระกรุณา ความจึงทราบถึงกรมขุนสิงห์ ฯ ก็อนุโมทนาด้วย เมื่อกรมหลวงชุมพร ฯ ได้รับคำจดชื่อไปแล้วจะได้ไปทรงพระดำริห์ต่อไปอย่างใดหาทราบไม่ ด้วยกรมหลวงชุมพร ฯ สิ้นพระชนม์เสียก่อนถึงกำหนดส่งนักเรียนอีกคราว ๑ การก็เปนอันสงบมา

เมื่อในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๗ นี้ กรมขุนสิงห์ พบกับเกล้า ฯ วันหนึ่งถามว่าเรื่องชาย (ดำ) กาพวรรณดิศ นั้น ยังประสงค์จะให้เปนทหารเรืออยู่หรือประการใด เกล้า ฯ ตอบว่าความประสงค์ก็ยังมีอยู่ด้วยไม่มีกำลังพาหะนะพอที่จะส่งไปเล่าเรียนได้เองเธอจึงถามว่าทำไมจึงไม่ทูลทูลกระหม่อม เกล้า ฯ ตอบว่าได้คิดแล้วตั้งแต่แรกทูลกระหม่อมเสด็จไปทรงบัญชาการทหารเรือ แต่จะกราบทูลก็ขัดข้องในใจ ด้วยคำที่จะกราบทูล ถ้าอ้างถึงกรมหลวงชุมพร ฯ เธอก็สิ้นพระชนม์ไปเสียแล้ว

เหมือนอ้างไม้ผุ ถ้าจะทูลขอให้ทรงสงเคราะห์เปนส่วนตัว การที่ทรงสงเคราะห์นั้นเกรงจะเป็นเครื่องขัดขวางแก่ทางที่ทรงปฏิบัติราชการในชั้นแรก จึงมิได้กราบทูล ครั้นมาถึงเวลานี้ยิ่งนึกลำบากใจยิ่งขึ้น ด้วยรับราชการเปนที่ปฤกษาของทูลกระหม่อมเสมือนจะถือเอาโอกาศซึ่งได้ทรงใช้สรอยมาเปนประโยชน์สำหรับตน จึงไม่กล้าที่จะทูลได้ทีเดียว กรมขุนสิงห์ฯ ว่าที่เกล้าฯ ไม่กราบทูลนั้นก็ชอบอยู่ แต่จะกลายเปนอาภัพของเด็ก เพราะเรื่องนี้เกิดแต่ก่อนทูลกระหม่อมทรงบัญชาการ เธอจะนำความไปแจ้งทางกรมทหารเรือเอง เรื่องมีดังกราบทูลมานี้

เมื่อถึงต้องมีจดหมายฉบับนี้กราบทูล ขอประทานโอกาศกราบทูลซ้ำอีกครั้ง ๑ ว่าขอทูลกระหม่อมจงทรงพระวินิจฉัยแต่ตามซึ่งจะเปนการสมควร และเปนประโยชน์แก่ราชการเปนประมาณ ขออย่าได้ทรงพระวิตกว่า ถ้าลูกไม่ได้ไปเล่าเรียนสมประสงค์ เกล้าฯ จะมีความโทรมนัศหรือย่อหย่อนในการสนองพระเดชพระคุณแต่อย่างหนึ่งอย่างใด ขอถวายเรื่องนี้ไว้ในพระดำริห์แล้วแต่จะทรงเห็นสมควรทุกประการ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ดำรงราชานุภาพ

กราบทูล สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสิมา

M. S. FALSTRIA
30th October 1924.

Wednesday 29th October 1924. The motor ship "FALSTR-IA" came from. DET ØSTASIATISKE COMPANI to stay for rest at the Bangna

IN That night CAPTain of this ship visit me to dinner with him. IN the same night we sleep one day. at here in the morning This ship go away from there. untill 17. O'clock we stay at Hua-Hin one day

[illegible]

Your loving Son.

Kalaramadiss

Villa Siam

Lörsdag 31th Januar 1925

ทูล เสด็จพ่อทรงทราบ

หม่อมฉันนั้นอยู่สบายดี หม่อมฉันอยู่ใกล้กับคุณดุษฎี[๑] ๆ มาที่บ้านเสมอ ที่บ้านมีกับเข้าไทยรับทานทุกวัน หม่อมฉันไปเฝ้าเจ้าพี่วิบูล[๒] ท่านรับสั่งว่าวันหลังให้ไปรับประทานอาหารที่สถานทูต แต่หม่อมฉันนั้นมีเวลาน้อยเต็มที มีหัด ยิมแนสติ๊ก, มวย, มวยปล้ำ, เล่นไวโอริน, ฟั่นดาบ, เต้นรำ, หกเคมน, เขาให้หม่อมฉันไปเที่ยวคนเดียวเวลาเย็น ๆ พวกฝรั่งมองมันว่านิโกรอะไรก็ไม่รู้ มันเคยล้อบ่อยแต่เขาใช้ตบหน้ากัน มาอยู่บ้านนี้แล้วเขาสอนให้กล้าเสมอตอนเช้าก็รับทานกาแฟ แม่พ่อแกดีไม่เหมือนบ้านอื่นแกเฝ้าจ้ำจี้จ้ำไชสอนให้อย่างเต็มใจ

จากลูก

(ลายมือชื่อ)

---

๑. ม.ร.ว. ดุษฎีดิศ ดิศกุล โอรส ม.จ. จุลดิศ ดิศกุล

๒. ม.จ. วิบูลย์สวัสดิวงศ์ สวัสดิกุล

Villa Siam

๘/๕/๒๕

กราบทูล เสด็จพ่อทรงทราบ

ลูกอยู่สบายดีเรื่อย ๆ ลูกหวังว่าเสด็จพ่อและเจ้าพี่ทุก ๆ องค์คงจะสบายเป็นแน่ หม่อมฉันทราบว่าพี่ชายนิพัฒน์[๑] และพี่ชายน้อย[๒]ทรงอยู่สบายดี โดยจากคนที่เขาอยู่อังกฤษเขาเล่า มาอยู่ที่นี่สบายโดยที่ทำงานเสมอช่วยเขาทำในสวนกับพ่อบ้านเขา ที่นี่มีงานให้ทำเสมอ หม่อมฉันได้ไปพื้นดาบดีขึ้นแล้ว หม่อมฉันได้ไปดูหนังหลายหนแล้วมันสนุกดีมากทุก ๆ เรื่อง เมื่อ ๒ – ๓ วันมาแล้วที่บ้านนี้เขามีเลี้ยงอาหารกันเสมอ สนุกเฮฮากันเรื่อย อีก ๒ เดือนเขาจะไปเที่ยวต่างเมืองหม่อมฉันขอฝากความคิดถึงมายังเจ้าพี่และเจ้าน้องทุก ๆ องค์ด้วย

จากลูกรัก

[signature]

---

๑. ม.จ. นิพัทธพันธุดิศ ดิศกุล

๒. ม.จ. ดิศศานุวัต ดิศกุล

ฉายเมื่อชันษาได้ ๑๕ ปี

วังวรดิศ

๓๐/๒/๖๘

ถึงลูกชายดำ

พ่อได้เห็นรูปที่ส่งมากับ จ ม. มีความยินดีที่เห็นว่าอ้วนโตขึ้นจนแปลก พระยาชลยุทธ[๑]ก็ได้มี จ.ม. มาบอก ว่าได้เคยเชิญเธอไปกินเข้าแล้วจะชวนเธอไปอยู่บ้านของแกในเวลาว่างเรียนด้วย หวังใจว่าที่อยู่ที่เมืองเดนมารคจะมีความสุขสบายดีอยู่

เมื่อเดือนเมษายนพ่อเจ็บไปหลายวัน พึ่งหายในเดือนพฤษภาคมลงมาเปลี่ยนอากาศอยู่ที่หัวหิน แม่ของเธอก็มาด้วย เปนผู้มาหาเข้าปลาให้พ่อกิน เขามีความสุขสบายอยู่ถึงพี่น้องทั้งปวงก็มีความสุขสบายดีอยู่ด้วยกัน พ่อมีความรำลึกถึงเสมอ หวังใจว่าจะเป็นสุขสบายดีอยู่

ดำรงราชานุภาพ

---

๑. พระยาชลยุทธโยธิน (เดอริชริว) ชาวเดนมาร์ค

Villa Siam

วันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๘

กราบเรียน หม่อมแม่ ทราบ

วันนี้ลูกได้รับของซึ่งแม่ส่งมานั้นหลายอย่างเช่นลิ้นจี่แห้ง ปลาหมึก และส้มลิ้ม ของทอด เผือกนั้นอร่อยดี ไม่เสีย แต่ หมูหยองนั้น หนั้นเสีย ตาย มันรู้ผลาผมไม่ได้ไปทานกลัวท้องเสีย มันเสียเพราะแม่ไม่ได้บัดกรีให้แน่น. นั้นมันเป็นความผิดของผมที่ไม่ได้สั่งไป ถ้าแม่จะส่งมาที่นี่ให้ <u>สั่งเจ๊กบัดกรี ด้วยตะกั่ว</u>ให้แน่นทุกสิ่ง นอกจาก น้ำปลา หรือ น้ำพริกศรีราชา. (ของที่ซึ่งใส่ขวด) ส่วนของซึ่งใส่กระป๋อง หรือหีบนี้ ต้องบัดกรี <u>ทุกสิ่ง</u> ไม่ว่าเครื่องแกง ของหวาน หรือหมูหยอง

หรือกุนเชียง หรือ กุ้งแห้ง ปลาสลิด ก็ส่งขอให้บัดกรีให้
แน่นด้วยตะกั่ว ทุกสิ่ง ของหวานนั้น ขอให้แม่ส่งมา
แต่ ลิ้นจี่แห้ง กับ ทุเรียนกวน เท่านั้น ก็ส่งมาได้
บัญชีก็มีเท่าที่ <u>สำคัญ</u>ที่สุดที่จะต้องส่งมามี:

๑) เครื่องแกงเผ็ด (ต่าง ๆ และตากแดด และ:
บัดกรีด้วยตะกั่วให้แน่นอย่าให้ลมเข้าได้ ดังรูปนี้:
๑ หีบขนมปัง หนาแน่น.

(ยังไม่ได้บัดกรี) ฝา
ตัวหีบเปล่า

ฝา
(ปิดแล้ว) ← บัดกรีรอบ ๆ ทั้ง ๔ ด้านตามที่ผมเขียน
ตัว

มานี้ ถ้าแม่เข้าใจรูปที่ผมเขียนนี้
พอให้ทำตามคำของผม ไม่ใช่ผมจะอวดดีนั้นหามิได้
ขณะผมเห็นเขาทำกันเช่นนี้และของไม่ได้เสีย ผมจึงจำ
มาบอกแม่ทั้ง

๒) น้ำปลาดี ๔ ขวด.

๓) พริกแห้ง, ขิง, หัวหอม, กระเทียม, ใบมะกรูด

๑ ชั่ง รวมกัน.

๔) กุ้งแห้ง ๒ ชั่ง ขนมปังหน้าแว่น

๕) ปลาสลิด ๒ ชั่ง " — "

๖) น้ำพริกศรีราชา ๕ ขวด.

๗) พริก ป่น. ๑ ชั่ง.

๘) น้ำพริกส้มมะขามเปียกผัด. น้ำมันหมู ๓ ขวด.

๙) หมูหยอง ๑ ชั่ง

เท่านี้พอ แต่ต้อง บัดกรี ด้วย ตะกั่ว

ให้แน่นทุกอย่าง ถ้าทำเช่นนั้นแล้วเอาไว้อีกสัก

๑ ปี ก็ไม่เสีย. แต่น้ำปลา, น้ำพริกศรีราชานั้นไม่ต้อง

บัดกรี นอกนั้นทุกอย่าง ต้องบัดกรี.

จดหมายของผมฉบับนี้ขอให้แม่เอาเก็บไว้, ของนั้น
ที่ท่านห่วงผมกะนี้แล้ว ๔ เดือนส่วนทหารหนุ่มก็ได้
แต่เงินพื้น. ๖ เดือนส่วนทหาร ๑ ส่วนเพียง ๕๐ โดรม
ก็พอประมาณ ๖๕ หกไทย ขอให้แม่แตกเป็นเงิน
เดนมาร์ดมา เพื่อใช้เงินโดรมกิน ภาษาเดนมาร์กเรียก
Kroner ภาษาอังกฤษเรียก คราวน์ Crown.
ที่ ~~แตก~~ แตก แบงค์ไม่ได้ให้ไปแตกที่ บริษัทเดินเรือ อีสเอเชียติ๊ก คอมปะนี อยู่ที่ ไปรษณีย์
สี่พระยา ท่านรู้จักดี. ที่นั่งผมเรียนเล่นทิ้งท้ายหินสำคัญ
มาก. ขออย่าให้แม่ลืมให้เงินหายเผื่อกทิ้ง. และอย่าลืม
บิดกรี

จากลูกรัก.

[illegible]

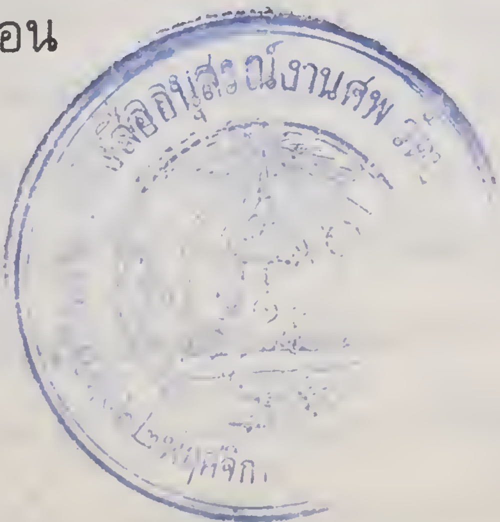
วังวรดิศ

วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

ถึง ลูกชายดำ

ได้รับ จ.ม. บอกว่าอยากได้รูปของพ่อ พ่อมีรูปถ่ายใหม่ในปีนี้ที่ส่งมาให้ ที่จริงมีทั้งรูปแต่งยูนิฟรอมและแต่งไปรเวต จะส่งรูปแต่งยูนิฟรอมมาให้ดูมันหรูหรา ถ้าเธอตั้งหรือติดไว้ในห้อง ใครมาเห็นก็จะเห็นว่าเปนรูปคนสำคัญทันที ที่ไม่รู้จักก็คงถามว่ารูปใคร จะต้องบอกเขาว่ารูปพ่อร่ำไป ความที่เขารู้ว่าเธอเปนลูกของพ่อแพร่หลาย บางทีจะทำให้เธอลำบาก คือต้องซื้อของแพงกว่าผู้อื่นเปนต้น หรือจะต้องพายศเจ้าติดตัวไปในเวลาไม่ต้องการ จึงได้ส่งรูปแต่งไปรเวตมาให้ กับทั้งพรขอให้มีความสุขความเจริญ ให้อายุยืน อุส่าห์เล่าเรียนให้รู้ดีกลับมาดังประสงค์

เรือนที่แม่เธออยู่ซ่อมแซมแล้วทาสีใหม่ ตรงมุขที่เป็นชั้นเดียวอยู่เดิมนั้นเดี๋ยวนี้ยกขึ้นเป็นสองชั้น สบายดีกว่าแต่ก่อน แม่เธอขึ้นไปนอนอยู่ชั้นบน พ่อก็มีความสุขสบายดีอยู่ แต่เดี๋ยวนี้มีธุระมากกว่าแต่ก่อน

ดำรงราชานุภาพ

23 Callisensvej. Hellerup.
12th March 1926

Sir,

Galavarnadil tells me that Your Royal Highness would like me to write a few things about him and our view and opinion of him. If I have not already done so, it has been owing to the fact that I did not want to intrude upon Y. R. Highness; but it is a matter of course that I will gladly comply with Y. R. Highness's express wish.

First then I wish to say of his personal qualities that we – I am always speaking in the name of my wife as well as for my own part – consider him an absolutely first rate boy in every respect. He is truthful and honest, polite and well-bred, kind and ready to help; besides, he is of a gay disposition, sportive and fond not only of learning, but also of playing. He finds it easy to mingle with people and associate with the different sets of people with whom his changed circumstances bring

him into contact. Seeing that he was as I have here described him, it is only natural that we should love him and feel proud that such a fine boy has been confided to our care and I can say it with the most perfect truth and without the least flattery that this is how we feel about him. And I want to take this opportunity to thank Y. R. Highness for trusting us with this charge. We do our best to conduct him in his studies as well as in his general education. One of my great points in the cases of all our Siamese boys is to teach them the value of being economical, be their social position as it may; accordingly, whenever money is sent to them from their respective homes, I do not allow them the free use of it, but put it in the savings-bank under their own names, so that they can get what they reasonably wish to spend for special purposes, and save up the rest for the time when they are to return to their own country. Also of the pocket-money I give them

every month I generally keep the half, adding it to their accounts in the savings-bank.

As to Galavarnadit's progress in learning, it is highly satisfactory. He is clever and industrious, so that I have no doubt that I can stick to my original plan of sending him to school after the Summer holidays this year, i.e. in the middle of August, and I fell convinced that he will be able to hold his ground with credit. Talking of school I should be glad if Y.R. Highness would kindly let me know if Galavarnadit is expected to join in the religious instruction or not, which of course is optional.

Lastly I may add that he is of good health and thriving and growing fast; his child's voice is breaking and will soon be a man's voice.

To sum up, Galavarnadit is a splendid boy and sure to do credit to his parents and his country.

I remain, Sir,
Your Royal Highness's
most respectfully
Rricka.

His Royal Highness
Prince Damrong.

Varadis Palace

30th April 1926

Dear Mr. Bricka.

I beg to thank you for your letter of the 12th March in which you inform me of the progress made by Galavarndis now under your care and tuition. I am particularly happy to learn that you find in him a really first rate boy in every respect and is liked by all with whom he associates. I quite agree with you that every boy should be taught to know the value of money and to use it economically and your arrangement of saving the pocket money for him is especially beneficial. With regard to his study you may be assured that I can do nothing but leave it entirely to you to lay out the plan you think best for him. The important point I want to draw to your attention to is that I beg you to consider Kalavarndis not only as my son but as one of your own, so whenever he does anything wrong or unagreeable please do not hesitate in using your own discretion.

I am living in the hope that, with your keen interest in his welfare, he will no doubt obtain ample benefit by his sojourn in Denmark.

Thanking you again for all the trouble you have taken in the boy and for the valuable information vou kindly sent me.

I remain.

Yours sincerely.

DAMRONG

Varadis Palace

5th May 1926

Dear Mr. Bricka.

When I wrote you last week I forget to answer your one question that is whether Kalavarndis expected to join in the religious instruction or not. We as you well aware are all Buddhist and of course expect every member of the family not to profess other religion than Buddhism. But we do not object to hearing sermon taking lecture on subjects of other.....

In order to complete his education I think Kalavarndis may take up the religion course on Christian moral as well as other subject in his school.

Yours sincerely.

DAMRONG

Hos Hr. Lektor A Bricka Callisenvej 23
Hellerup, Gjcelland, Danmark

วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘

กราบทูลเสด็จพ่อ ทรงทราบ

ลูกคิดถึงเสด็จพ่อและเจ้าพี่เจ้าน้องทั้งหลายมาก และหวังใจว่าคงจะทรงอยู่เป็นศุขสบายดีทุก ๆ องค์ เมื่อวันอาทิตย์ที่แล้วมาลูกได้ไปหาพระยาชลยุทธที่บ้านและท่านสั่งมา ให้ลูกทูลเสด็จพ่อว่าคุณหญิงท่านขอบพระเดชพระคุณเสด็จพ่อมากสำหรับหมวก คุณหญิงเวลานี้ป่วยอยู่จึงเขียนจดหมายไปทูลไม่ได้ ลูกอยู่เป็นสุขสบายดีอยู่ การเล่าเรียนก็ดำเนินไปโดยดี

ลูกขอส่งความรฤกถึงอย่างสูงสุดมายังเสด็จพ่อและเจ้าพี่เจ้าน้องทุก ๆ องค์

จากลูกรัก

[signature]

วังวรดิศ

๒๔/๒/๖๘

ถึง ลูกชายดำ

พ่อได้รับหนังสือซึ่งอุส่าห์เขียนมาถึงเนือง ๆ รู้สึกขอบใจเธอมาก ได้เห็นรูปที่ถ่ายส่งมา ดูอ้วนท้วนเติบโตและสะสวยขึ้นก็ยิ่งชอบใจ แต่ว่าไม่ชื่นใจเหมือนได้เห็นรายงารซึ่งเขาบอกเข้ามายังกระทรวงทหารเรือ กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกรส่งสำเนามาให้พ่อดูเมื่อเร็ว ๆ นี้ เขาชมในรายงารว่าอัชฌาศัยเธอก็ดี และอุส่าห์เล่าเรียนดีเห็นว่าจะได้การ ดังนี้ ขอให้อุส่าห์เล่าเรียนต่อไป อย่าลืมว่าพ่อก็แก่อยู่แล้ว เธอเป็นลูกคนเดียวของแม่ เช่นเดียวกับพ่อเปนลูกคนเดียวของคุณย่า วันหน้าเธอจะมีหน้าที่ต้องเลี้ยงแม่เหมือนอย่างพ่อต้องเลี้ยงคุณย่าวันหนึ่ง ต้องพยายามหาคุณความดีและวิชาความรู้มาให้พอสามารถเลี้ยงตัวและเลี้ยงแม่ได้ด้วยจึงจะนับว่าเปนลูกผู้ชาย แม่ของเธอนั้นก็อยู่เปนสุขสบายดี พ่อให้ซ่อมเรือนให้ใหม่ ต่อที่ตรงมุขชั้นเดียวให้เปนสองชั้นขึ้น ดูสบายดีกว่าแต่ก่อนมาก

ดำรงราชานุภาพ

ฉายเมื่อชันษาได้ ๑๖ ปี

Callisensvej 23 Hellerup
Danmark

วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘

กราบทูลเสด็จพ่อ ทรงทราบ

ลูกอยู่มีความสุขสบายดีและคิดถึงเสด็จพ่ออยู่ไม่วายเลย หมู่นี้อากาศที่นี่ดีมาก แต่เมื่อวานซืนนี้ฝนตกใหญ่น้ำนองและฟ้าก็ร้องด้วย พระเจ้าแผ่นดิน[1]ที่นี่เสด็จไป Island กับเรือรบหลวง Nicls Tuel จะเสด็จกลับมาวันที่ ๒๗ นี้ เวลานี้ Crownprincc Frederik[2] ท่านครองเมืองอยู่ เรื่องราวที่เมืองเดนมาร์คนี้มีเกิดขึ้นน้อยจะตายไป ขอส่งความรฦกถึงไปยังองค์เสด็จพ่อมาก ๆ ด้วย และขอส่งไปยังเจ้าพี่เจ้าน้องทุก ๆ องค์

จากลูกรัก

[signature]

---

๑. สมเด็จพระเจ้าคริสเตียนที่ ๑๐

๒. ต่อมาเสวยราชย์เป็นสมเด็จพระเจ้าเฟรดเดอร์คที่ ๙ พระราชบิดาสมเด็จพระราชินีมาเกรตเต แห่งกรุงเดนมาร์คในปัจจุบัน

กรมเสนาธิการณ์ทหารเรือ

วันที่ ๒๘ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

ขอพระราชทานกราบทูล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ด้วย นาย เอ,บริคก้า ผู้ดูแลนักเรียนในประเทศเดนมาร์ครายงานมาว่า นักเรียนนายเรือ หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเล่าเรียนดีมาก ตลอดจนอัธยาศรัยก็ว่าได้ทรงประพฤติเปนที่พอใจทุกอย่าง นอกจากนี้นาย เอ.บริคก้า ยังได้มีหนังสือเปนส่วนตัวยกย่องความดีในทำนองเดียวกันมายังข้าพระพุทธเจ้าอีกส่วนหนึ่ง คิดด้วยเกล้าฯ ว่าจะเป็นผู้สำเร็จการเล่าเรียนได้ดีต่อไปในภายหน้า

เพื่อเปนทางได้ทรงทราบความเปนไปของนักเรียนข้าพระพุทธเจ้า จึงส่งรายงานการเล่าเรียนมาถวายพร้อมกับหนังสือนี้ เมื่อใต้ฝ่าพระบาทได้ทรงทอดพระเนตร์แล้วขอพระราชทานคืนไปเก็บไว้ยังกรมเสนาธิการณ์ทหารเรือ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาราชวังสัน[๑]

นายพลเรือตรี เสนาธิการทหารเรือ

---

๑. พลเรือโท พระยาราชวังสัน (ศรี กมลนาวิน)

Name of Student. **M.C. Galavarnadit.**

Date of Birth. 5 March 1912.

Date of Arrival in Europe. 5 January 1925

Where placed. Copenhagen.

Age at time of Report. 14

Proposed Profission. Naval Officer

Name and Address of Family. Lektar A. Bricka 23 Callisnesvij Hillrup

Educated by Private Tuition

Subjects, and End of Study. Danish, English, History, Mathematics, Gymnastics, Fencing, Dancing, Music, the object is to quality him to attend the Naval Academy, Copenhagen, after having gone through a Danish boys' school.

Progress since Arrival Being absclutely bright and quick of learning as well as steady and industrious in his work, he has made good progress in Danish and the other subjects, so that I can stick to my original plan of sending him to school after this year's summer holidays, trusting that he will succeed there with credit.

Conduct. Praisewarthy in every repect.

Health Satisfactory

Characteristics. He is not only highly satisfactory as a pupil, but also a dear and kindhearted boy, always ready to be of service to others, noble-minded and perfectly gentlemanly ln all his ways and dealings It is indeed a privilege to teach and guide such a boy, and we love him dearly.

Hillrup 3 April 1926

Sd/– Bricka

วังวรดิศ

วันที่ ๒ กรกฎาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

แจ้งความมายัง พระยาราชวังสัน เสนาธิการทหารเรือ

ได้รับจดหมายของเจ้าคุณ ลงวันที่ ๒๙ มิถุนายน ส่งรายงาน นายเอ. บริคก้า ผู้ดูแลนักเรียนในประเทศเดนมาร์ค บอกไปในเรื่องการเล่าเรียนชายกาฬวรรณดิศ มาให้ดูนั้น ฉันยินดีแลขอบใจเจ้าคุณมาก ได้อ่านรายงานนั้นตลอดแล้ว จึงส่งคืนมาพร้อมกับจดหมายฉบับนี้

ดำรงราชานุภาพ

Callisensvij 23 Hellerup

21/3/27

กราบทูลเสด็จพ่อ ทรงทราบ

ลูกขอประทานโทษในการที่ไม่ได้เขียน จ.ม. มาถวายนานแล้ว เนื่องด้วยประการ ๑. ไม่ค่อยจะมีเวลา ๒. ไม่มีเรื่องอะไรจะเล่าไปถวาย ลูกได้ข่าวว่าเจ้าพี่หญิงน้อยนั้นสิ้นพระชนม์นั้นลูกเสียใจมาก. ลูกนี้อยู่สบายดี และ คิดถึงบ้านเสมอ การเล่าเรียนก็ดำเนินไปโดยสดวกและเรียบร้อย ลูกหวังว่าเสด็จพ่อคงจะทรงพระสำราญเป็นแน่ อากาศที่นี่ชักร้อนแล้วและเดี๋ยวนี้ลูกลงมือเล่นฟุตบอลแล้ว เมื่อวันที่ ๕ เดือนนี้ลูกมีวันเกิด ลูกได้เชิญเพื่อน ๆ ที่โรงเรียนมารับทานอาหารที่นี่ และตอนกลางคืนไปดูละครสนุกมากและวันที่ ๒๖ ลูกจะไปเข้าแข่งขันชิงถ้วยใน „ยิมแนสติ๊ก" แต่ถ้ามันไม่ได้เพราะมีคนเก่ง ๆ เล่นเยอะแยะ ในที่สุดลูกขอส่งความคิดถึงอย่างสูงสุดไปยังเจ้าพี่เจ้าน้องทุก ๆ องค์

จากลูกรัก

(signature)

---

๑. ม.จ. บรรดาลสวัสดิ์ (ดิศกุล) เทวกุล ถึงชีพิตักษัย วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕

Tisvilde Badehotel.

Tisvildeleje.

วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐.

กราบทูล เสด็จพ่อ ทรงทราบ.

ลูกขอประทานโทษเป็น อันมากที่ไม่ได้เขียน จ.ม. ไปทูลข่าว คราวก่อนแล้ว เพราะ ด้วยลูกต้องเตรียมตัวทวนหนังสือ สำหรับ สอบไล่ประจำ ปี เวลานี้ลูกสอบแล้ว ได้ที่ ๑ ในชั้น ด้วย ในชั้นมีนักเรียน ๓๑ คน คราวนี้เป็นครั้งแรก ที่ลูกเข้าสอบไล่ ปีหน้าลูกจะได้ขึ้น ชั้น ๓ ยังอยู่อีก ๔ ปีจะเสร็จโรงเรียนที่นี่ แล้วจึงจะไปเข้าโรง เรียนหลวงเรือ. ลูกข้ามขึ้นมาได้ ๒ ชั้น มาเข้าชั้น ๒ ที่นี่ และชั้น ๒ นั้นเท่ากับชั้น มัธยม ๔ ของเรา ปีหน้าลูกจะไปเข้ามัธยม ๕. เวลานี้เขาหยุดพักปลายปี ลูกสอบ ภาษา เดนมาร์ค ปากเปล่า ได้ ๙ (หมายเต็ม ๘) เขียน ๗ ๒/๓ อังกฤษ ปากเปล่าอย่างเดียว ๗ ๒/๓ เยอรมัน เขียน ๘ ปากเปล่า ๘ เลข และ ยีออเมตรี ๘ ทั้งปากเปล่าและเขียน วิทยาศาสตร์ ปากเปล่าเท่านั้น ๘ พงษาวดารโลก ปากเปล่า เท่านั้น ๘ เต็ม และ กายกรรม ๘ เต็ม หมายที่มี ๘ เต็มเท่านั้น หมายรวมทั้งสิ้นลูกได้ ๗,๖๒ ได้ [illegible] (หมายเต็ม ๘) ยังขาดอีก ๐,๓๘ หมาย เท่านั้น

(พลิก)

หมายที่นี่เขามีอย่างนี้

ug = ๘ (หมายเต็ม)

ug÷ หรือ ug? = ๗ ๒/๓

mg+ = ๗ ๑/๓

mg = ๗

หมายอย่างต่ำที่สุดคือ Slet = ÷ ๒๓

(ลบ ๒๓)

ลูกหวังใจว่าเสด็จพ่อคงจะทรงพระสำราญเป็นแน่ ตัวลูกนี้อยู่เป็นสุขสบายดี ลูกขอส่งความรฤกถึงไปยังเสด็จพ่อด้วยทั้งเจ้าพี่เจ้าน้องทุกๆองค์.

จากลูกรัก

[illegible]

ฉายเมื่อชันษาได้ ๑๘ ปี

ที่ ๒๕๓๓/๒๔๗๒

แผนกศึกษา

ศาลาว่าการกระทรวงทหารเรือ

วันที่ ๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๒

ขอพระราชทานกราบทูล มหาอำมาตย์เอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยอัครราชทูตสยาม ประจำกรุงเบอร์ลินได้รับรายงานการเล่าเรียนของหม่อมเจ้ากาพวรรณดิศ นักเรียนทหารเรือ ประเทศเดนมาร์ค ประจำ พ.ศ. ๒๔๗๒ จากนายบริคคาผู้ดูนักเรียน และส่งมาให้กระทรวงทหารเรือทราบ ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายสำเนารายงานการเล่าเรียนมาพร้อมกับหนังสือนี้.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาดำรงราชพลขันธ์

นายพลเรือโท ทำการแทนเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ

(Copy)

M.C. Galavarnadit

Age : 17

Arrival : 5, Jan. 1925

Progress : Highly satisfactory. Last Christmas he won a prize at school for diligence and ability. This summer he will enter the "Gymnasium", which in 3 years will qualify him for the Naval Academy.

Character and Conduct :

He is the same bright and fine boy as ever, and we are very fend of him.

Health : Good.

Bricka.

Hellerup, April 1929

วังวรดิศ

วันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒

แจ้งความมายัง นายพลเรือโท พระยาดำรงราชพลขันธ์ ทำการแทนเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ

ด้วยได้รับจดหมายที่ ๒๙๓๓/๒๔๗๒ ลงวันที่ ๕ มิถุนายน นำส่งรายงานการเล่าเรียนของผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศเดนมาร์ค มาให้ทราบการเล่าเรียนของชายกาฬวรรณดิศ ได้รับไว้แล้ว ขอขอบใจเจ้าคุณเป็นอันมาก

ดำรงราชานุภาพ

วังวรดิศ

๒๘/๘/๗๒

ถึง ลูกชายดำ

พ่อมีความยินดีที่ได้ข่าวการเล่าเรียนของเธอ ทั้งที่มิสเตอรบริกกาผู้ดูแลบอกมา และกรมทหารเรือก็บอกมา ซ้ำเสด็จอาว์กรมสิงห์ก็มาบอกว่าเธอมีใจรักการเล่าเรียนเปนผลดี ทั้งทีมีอัชฌาศัยเปนผู้ดี ทำให้ความหวังใจของพ่อมีสำหรับกาลภายหน้าขึ้นเปนอันมาก ได้เห็นรูปที่ส่งมาดูสูงใหญ่สะสวยแปลกตา ดูเหมือนจะสูงกว่าพ่อเสียอีก เรื่องนี้ปลาดใจลูกผู้ชายชั้นกลาง ชายขาว[๑] ชายใหม่[๒] ชายหนู[๓] ส่วนชายดิศ[๔] นั้นจะอย่างไรไม่ทราบแน่ พ่อได้รับ จ.ม. ชายขาวจากปารีส ร่ำร้องอยากจะไปพบเธอแต่บ่นว่าทุนไม่พอ เข้าใจว่าคงจะมีหนังสือไปมาถึงกันเสมอ

ที่บ้านก็เปนสุขสบายกันดีอยู่ แม่ของเธอกำลังเตรียมแต่งบ้านด้วยเดี๋ยวนี้เขาทำถนนขี้เถ้าใช้รถได้ ขอให้เขาทำแยกออกมาเปนทางรถเข้าบ้านแม่เธอได้ ก็เลยตกแต่งจะไว้คอยรับลูก แต่ยังจะต้องถมที่ให้สูงขึ้น ด้วยที่ตรงนั้นอยู่ข้างต่ำมาก แต่คิดดูกว่าจะถึงเวลาเธอกลับมาอยู่บ้านก็เห็นจะพอเรียบร้อย แม่เธอเดี๋ยวนี้เปนคุณยายเลี้ยงดูและสอนหนังสือ

---

๑. ม.จ. ศุกรวรรณดิศ ดิศกุล
๒. ม.จ. อาชวดิศ ดิศกุล
๓. ม.จ. วีรดิศ ดิศกุล
๔. ม.จ. ดิศศานุวัติ ดิศกุล

ให้ลูกหญิงน้อยทั้ง ๒ คน[๑] เด็กก็รักเอาเปนคุณยายจริง ๆ ดูก็เปนความสุขอย่างหนึ่ง หวังใจว่าเธอจะมีความสุขสบายดีอยู่ ขอให้เธอช่วยบอกมิสเตอร์บริกกาว่าพ่อฝากความรำลึกถึงมาด้วย

ดำรงราชานุภาพ

๑. ม.ร.ว. นุดีตรีทิพ (เทวกุล) กมลาสน์
ม.ร.ว. มานินี (เทวกุล) บุรี
ทั้ง ๒ คน เป็นธิดา ม.จ. ไตรทิพย์เทพสุต เทวกุล และ ม.จ. บรรดาลสวัสดี (ดิศกุล) เทวกุล

ที่ ๑/๒๔๗๒
๑๐๕๐๖

แผนกศึกษา ศาลาว่าการกระทรวงทหารเรือ

วันที่ ๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๒

กราบทูล มหาอำมาตย์เอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นายกราชบัณฑิตยสภาทราบฝ่าพระบาท

ด้วยอัครราชทูตสยามประจำกรุงเบอรลินส่งรายงานการศึกษาของนักเรียนทหารเรือประเทศเดนมาร์คมายังกระทรวงทหารเรือ และได้คัดสำเนารายงานสำหรับหม่อมเจ้ากาฬวรรณดิศถวายมาพร้อมกับหนังสือนี้ เพื่อทรงทราบผลของการเล่าเรียน

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

วุฒิชัย[๑]

นายพลเรือเอก เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ

---

๑. พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร

Copy.

Report for

M.C. Galavarnadit

Age : 17

Arrived : 5. Jan. 1925

Progress :

He passed his entrance examination for the Gymnasium splendidly and is No 1 in his class. He is going on steadily and to the great satisfaction of his school.

Character and Conduct :

He is showing the same good qualities as I have before mentioned.

Health :

Good.

Hellerup, 7. Oct. 1929 **Sgd. Brick.**

วังวรดิศ

๖/๔/๗๒

ทูล กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ

ด้วยโปรดประทานรายงานการเล่าเรียนของ ม.จ. ชายกาฬวรรณดิศ ดิศกุล มานั้น หม่อมฉันได้อ่านดูแล้ว และมีความยินดีอย่างยิ่งที่ปรากฏว่าเรียนดี เห็นจะไม่เสียทีที่เปนทหารเรือส่งไป ขอขอบพระทัยที่โปรดประทานรายงานนั้นมาให้ทราบ

ดำรงราชานุภาพ

ที่ ๑๐๐๔๕/๗๓

แผนกศึกษา ศาลาว่าการกระทรวงทหารเรือ

วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๓

กราบทูล มหาอำมาตย์เอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นายกราชบัณฑิตยสภา ทราบฝ่าพระบาท

ด้วยอัครราชทูตสยามประจำกรุงเบอรลินส่งรายงานการศึกษาของนักเรียนทหารเรือประเทศเดนมาร์คมายังกระทรวงทหารเรือ และได้คัดสำเนารายงานสำหรับ หม่อมเจ้ากาพวรรณดิศ ถวายมาพร้อมกับหนังสือนี้ เพื่อทรงทราบผลของการเล่าเรียน

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

วุฒิชัย[๑]

นายพลเรือเอก เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ

---

๑. พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร

Report

for

M.C. Galavarnadit.

(Age : 18. Arrived 5.1.1925)

Has just passed his examinations for the 2nd Gymnasium class as No. 1 out of 13 boys.

He is a good and promising boy.

Health : good.

Sgd/. **Bricka.**

Hellerup 22nd July 1930.

ส่งหม่อมอบให้ทราบแล้วขอคืน

รายงานของ ม.จ. กาฬวรรณดิศ ชนมายุ ๑๘ ถึงประเทศเดนมาร์ค วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ สอบไล่ชั้นยิมเนเซียมครั้งที่ ๒ ได้ที่ ๑ ในนักเรียน ๑๓ คน เปนเด็กดีและจะทำการงานได้ดีต่อไป อนามัย ดี

(เซ็นนาม) **บริคกา**

เฮลเลอรัพ วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

ศาลาว่าการกลาโหม

กระทรวงกลาโหม พระนคร

ที่ ๑๑๒๑๓/๗๔ วันที่ ๑๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔

เรื่อง ถวายสำเนารายงานการศึกษาของหม่อมเจ้ากาฬวรรณดิษฐ ดิศกุล

เสนาบดีกระทรวงกลาโหม กราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงทราบ

ด้วยอัครราชทูตสยามณกรุงเบอร์ลิน ส่งสำเนารายงานการศึกษาหม่อมเจ้ากาฬวรรณดิษฐ ดิศกุล ซึ่งได้รับจากผู้ดูแลนักเรียนทหารเรือ ณ ประเทศเดนมาร์ค เกล้ากระหม่อมได้คัดสำเนารายงานนั้น ถวายไปพร้อมกับหนังสือนี้เพื่อทราบฝ่าพระบาท

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

อลงกฎ[๑]

รองเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ลงนามแทน

---

๑. พลเอก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอดิศรอุดมศักดิ์

Copy

Report

for

M.C. Galavarnadit.

Age : 19

Arrived : 5/1 1925

Galrvarnadit cannot be said to have been industrious this last year, but thanks to his good mental powers and a certain amount of energy during the last month of the year, he passed his examinations as No. 1 out of 9 boys, and indeed very well. Only in mathematics he is still rather behind, and it is to be hoped that coming last year at schools he will improve in this very important subject.

He is having private lesson in German and English, as on the mathematic line of the Gymnasium English is only taught orally, German not at all.

In spite of occasional conflicts, he is at bottom a nice and good boy.

Health : good

Sgd / Bricka.

22 nd July 1931.

วังวรดิศ

วันที่ ๑๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔

ทูล นายพลเอก พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร
เสนาบดีกระทรวงกลาโหม

ด้วยได้รับหนังสือที่ ๑๑๒๑๓/๗๔ ลงวันที่ ๑๘ เดือนนี้ ประทาน สำเนารายงานการเล่าเรียนของชายกาพวรรณดิศ บุตรหม่อมฉันมาให้ ทราบนั้น มีความยินดี ขอขอบพระทัยเป็นอันมาก

ดำรงราชานุภาพ

ฉายกับเพื่อนนักเรียนร่วมชั้นที่โรงเรียนเตรียมอุดม
กาเมลเฮเลรุมยิมเนซิอุม ประเทศเดนมาร์ค ปี พ.ศ. ๒๔๗๔

วังวรดิศ

วันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ถึง ลูกชายดำ

พ่อได้รับหนังสือของเธอเขียนเปนภาษาอังกฤษมา ๒ ฉบับ สังเกตุดูความรู้ภาษาอังกฤษของเธอจะใช้ได้ พ่อมีความยินดีด้วยทางประเทศตวันออกนี้ หรือจะว่าประเทศทั้งปวงเมื่อรวมกันหมดใช้ภาษาอังกฤษมากเปนที่หนึ่ง รองลงมาก็ภาษาฝรั่งเศส ความรู้สองภาษานี้ถึงจะทำการอย่างใด ๆ ก็เปนประโยชน์มาก พ่อมีความยินดีอีกอย่างหนึ่งที่ได้ยินว่าการเล่าเรียนของเธอยังดี ที่เธอจะเอาความสำเร็จในการสอบวิชชาเปนของให้วันเกิดพ่อนั้น พ่อยินดียิ่งกว่าจะซื้อหาสิ่งของส่งมาให้เสียอีก

เมื่อพ่อเจ็บคราวนี้แม่ของเธอเขาอุส่าห์มาอยู่ด้วยทั้งกลางวันคืนหาอาหารให้พ่อกิน เมื่อค่อยสบายขึ้นออกไปหัวหิน เขาก็ตามออกไปอยู่ด้วย หาอาหารให้พ่อกินจนหาย พ่อรู้สึกขอบคุณของเขามาก เดี๋ยวนี้พ่อหายเปนปกติทำการงานได้แล้ว เปนแต่ยังซูบผอมกว่าแต่ก่อนอยู่บ้าง

เมื่อพระยาชลยุทธตายเธอส่งพวงดอกไม้ไปให้ในนามพ่อนั้นเปนการสมควรยิ่งนัก พ่อขอบใจและพอใจที่เธอมีความคิดรอบคอบ คุณหญิงชลยุทธเขาก็มีโทรเลขบอกพ่อมาในวันที่พระยาชลยุทธตาย พ่อได้มีโทรเลขตอบแสดงความอาลัยไปแล้ว

ในงานสมโภชพระนครคราวนี้มีเหรียญพระราชทานเปนที่ระลึก

เธอก็ได้ด้วยเหรียญ ๑ พ่อได้สั่งสมบุญให้คิดอ่านฝากเหรียญไปกับกัปตันเรือห้างอิสเอเซียติกลำใดลำหนึ่งให้เขาไปส่งแก่เธอ ถ้ามีกิจสมควรติดจะได้ติด ถ้าไม่ติดก็เก็บไว้

หวังใจว่าเธอจะมีความสุขสบายดีอยู่

ดำรงราชานุภาพ

๑. นายสมบุญ โชติจิตร มหาดเล็กสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

วังวรดิศ

ถึง ลูกชายดำ

เธอคงจะได้ทราบแล้วว่าเกิดเหตุการณ์ที่ในกรุงเทพ ฯ เมื่อเดือนมิถุนายน และคงจะได้ทราบว่าในเหตุการณ์นั้นพ่อถูกเขาเอาไปคุมไว้เปนประกัน พ่อนึกวิตกว่าเธออยู่ไกลจะตกใจหรือเสียใจ ด้วยเข้าใจว่าพ่อถูกกดขี่แล้วจะเลยหัวถอยไม่พากเพียรหาวิชชาการเหมือนอย่างเคยประพฤติมาแต่ก่อน จึงเขียน จ.ม. ฉบับนี้บอกมาให้ทราบ

การที่เขาเอาพ่อไปคุมไว้ด้วยกันกับสมเด็จกรมพระนริศ ฯ[๑] นั้น พ่อเข้าใจว่าไม่ได้เปนเพราะเขาเกลียดชัง หรือว่าเขาประสงค์จะทำร้าย เขาเอาไปด้วยเห็นว่าเปนคนสำคัญของบ้านเมือง จะเอาไปไว้เปนประกัน ให้ปลอดภัยของเขาเอง เปนต้นว่าถ้ามีพวกอื่นจะมารบราหรือบินมาทิ้งลูกระเบิดทำอันตรายพวกเขา ก็จะเกรงเปนอันตรายถึงพ่อและสมเด็จนริศด้วย ในเวลาที่เขาเอาไปคุมไว้นั้น เขาก็ไม่ได้ลบหลู่ดูหมิ่นพ่อแต่อย่างใด นอกจากบังคับให้อยู่ในที่มีจำกัด ตลอดเวลา ๔ วัน แล้วก็ปล่อยให้กลับมาอยู่บ้านอย่างเดิม เดี๋ยวนี้พ่อจะไปไหนก็ไปได้เพราะฉนั้นไม่มีเหตุที่เธอควรจะวิตกหรือเสียใจ ท้อใจอย่างหนึ่งอย่างใด ถ้าจะว่าเมื่อมีเหตุการณ์ขึ้นอย่างนี้ มีความจำเปนที่เธอจะต้องหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ให้ยิ่งขึ้นเสียอีกเพราะความเข้าใจผิดของไทยเราในสมัยนี้มีอยู่ด้วยเรื่องเจ้า ด้วยเข้าใจว่าเกิดมาเปนเจ้าแล้วถึงจะเปนคนดีคนชั่วก็ต้อง

---

๑. สมเด็จฯเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

ได้ตำแหน่งในราชการ และได้เงินผลประโยชน์มากจนมั่งมีเหลือล้นไปตามกัน ความจริงที่เจ้านายชั้นพ่อต้องพากเพียรทำการงานให้บ้านเมืองมาเพียงไร และได้ผลประโยชน์แต่พอเลี้ยงตัวมา ข้อนี้เขาหารู้ไม่ เพราะเมื่อว่าความจริง เจ้ารุ่นหลังโดยฉะเพาะพวกที่ไปเรียนวิชชามาจากต่างประเทศเช่นเธอ มาถืออิสสระประพฤติตัวเลวทรามให้เขาดูหมิ่นได้หลายคน มันจึงพากันเปื้อนไปทั้งราชสกุล ผู้ที่มาประพฤติเลวทรามให้เขาดูหมิ่นได้เช่นนั้น ถ้าจะว่ายังมีข้อแก้ตัวว่าเพราะประมาทไป แต่มาถึงชั้นเธอที่กำลังเล่าเรียนอยู่ในเวลานี้ เมื่อรู้ว่าเหตุการณ์ว่ามันอาจจะมีได้เช่นนั้นแล้วต้องระวังตัวอย่าให้พลาดไป ศีลธรรม (Idial) ของผู้ที่เปนเจ้ามาแต่ก่อนนั้นคือความรักบ้านเมือง และถือว่าประโยชน์ของบ้านเมืองสำคัญกว่าประโยชน์ของตนเอง หรือถ้าว่าโดยย่อ คืออุทิศตัวให้แก่บ้านเมืองอย่าง ๑ ความซื่อตรงอย่าง ๑ ความพากเพียรเรียนวิชชาความรู้และประกอบกิจการต่าง ๆ มั่นคงอย่าง ๑ คนทั้งหลายนิยมกันแต่ก่อนว่าในศีลธรรมเหล่านี้ เจ้าดีกว่าผู้ที่มิได้เปนเจ้า คนทั้งหลายจึงพากันนับถือเจ้าทั่วไปทั้งประเทศ ศีลธรรมอันนี้ยังคงอยู่ ต้องพยายามรักษาให้มั่นคงจึงจะสมควรเปนเจ้า

บางทีเธอจะนึกอยากรู้ว่า สำหรับตัวพ่อเอง พ่อจะทำอย่างไรต่อไป ข้อนี้พ่อได้คิดมาตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุนานแล้ว ว่าปีนี้อายุพ่อครบ ๗๐ ปี ได้ทำราชการให้บ้านเมืองสืบมาได้ถึง ๕๖ ปี ไม่ปรากฏว่ามีเจ้านายพระองค์อื่นแต่ปางก่อนได้รับราชการประจำอยู่จนถึงพระชันษา ๗๐ หรือมีเวลารับราชการนานกว่าพ่อ เมื่อคิดถึงการงานที่ได้ทำให้แก่บ้านเมืองมา ดูก็เปนประโยชน์มากพออยู่แล้ว ไม่มีเหตุที่จะเสียดายอย่างหนึ่งอย่างใด จึงตก

ลงใจว่าเมื่อทำบุญฉลองอายุ ๗๐ ปี แล้วจะกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งราชการทั้งปวง แต่พอฉลองอายุแล้วได้วัน ๑ ก็ถูกจับไปเปนประกัน เหตุการณ์ตัดสินเสร็จไปในตัวโดยไม่จำพ่อจะต้องขวนขวาย ต่อไปเห็นจะไม่มีหน้าที่ราชการที่จะต้องทำ บางทีจะได้ความสุข เพราะฉนั้นอย่าวิตกถึงพ่อเลย

ดำรงราชานุภาพ

ที่ ๓/๔๘๑๓ **กรมเสนาธิการทหารเรือ**

แผนกศึกษา **วันที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖**

กราบทูล นายพลเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ด้วยอัครราชทูตสยาม ณ กรุงลอนดอน ส่งรายงานการศึกษาประจำภาค อีสเตอร์ ค.ศ. ๑๙๓๓ ของนักเรียนนายเรือ หม่อมเจ้ากาฬวรรณดิศ ดิศกุล มายังกระทรวงกลาโหม ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดสำเนารายงานการศึกษาถวายมาพร้อมกับหนังสือฉะบับนี้ เพื่อทรงทราบ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า

นายนาวาโท **หลวงสินธุสงครามชัย**[๑]

เสนาธิการทหารเรือ

---

๑. พลเรือเอก หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน)

(สำเนา)

รายงานประจำภาค
อิสเตอร์ ค.ศ. ๑๙๓๓
หม่อมเจ้ากาพวรรณดิศ ดิศกุล

การศึกษา ดี

ความประพฤติ เรียบร้อย

สถานทูต ณ กรุงลอนดอน
วันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖

COPY

Report on **M.C. KALVARNDIS DISAKUL** for the Lent Term 1933

M.C. Kalvarndis Disakul has just passed his first examinations at the Naval Academy with a very fine result. After this year's summer cruise he will become a naval cadet, about October.

He is praised by his teachers and the chief of the Naval Academy for his abilities as well as conduct. He is a nice and bright boy at home and elsewhere.

Health: good. Only, since he had an accident at football last year, one of his knees is rather weak.

(SIGNED) A. BRICKA.

บ้านพระเสน่หามนตรี หาดใหญ่

๒ พฤศจิกายน ๗๖

ถึง หม่อมมอบ

ฉันได้รับจดหมายหลวงสินธุสงครามชัย[๑] เสนาธิการทหารเรือ ส่งสำเนารายงานการเล่าเรียนของชายดำในเทอมฤดูร้อนมาให้ทราบว่า ได้สอบวิชชาภาคต้นของทหารเรือได้ดีมากได้รับความสรรเสริญ ทั้งของครู และของผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือ จึงบอกมาให้ทราบให้ชื่นใจ

ได้ทราบว่าหม่อมมอบอยู่ที่หัวหินฉันเห็นว่าถูกต้องดีแล้ว เพราะได้ยินว่าที่กรุงเทพ ฯ ยังตรวจตราจับกุมกันนัก ถ้ากลับเข้าไปอยู่กรุงเทพ ฯ จะต้องหวาดหวั่นระวังตัวกว่าอยู่หัวหิน ถ้าต้องการเงินใช้สอยขอให้เรียกไปที่หญิงมารยาตร[๒] เพราะชายน้อย[๓]นั้นถูกเขาจับไปเสียแล้ว ส่วนตัวฉันนั้นถึงลงมาพักอยู่ที่บ้านพระเสน่หามนตรี[๔]ที่หาดใหญ่ ห่างเมืองสงขลาทางรถยนต์ราว ๔๐ นาทีอยู่ด้วยกันเปนสุขสะบายดีอยู่ อย่าเปนห่วงเลย

---

๑. พลเรือเอก หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน)

๒. ม.จ. มารยาตรกัญญา ดิศกุล

๓. ม.จ. ดิศศานุวัติ ดิศกุล

๔. พระเสน่หามนตรี (ชื่น สุคนธหงส์)

Cinnamon Hall,

206 Kelawai Road, Penang, SS.

๑๘/๑๐/๗๖

ถึง ลูกชายดำ

เรือ Meonia มาแวะที่ปีนัง พ่อได้พบกับกัปตันฟรานเสน ซึ่งเขาเคยเปนกัปตันเรือ Lalandia เมื่อพ่อไปยุโรป ชอบพอกันมาแต่ครั้งนั้น ชวนพ่อลงไปกินกลางวันในเรือ และรับจะถือหนังสือไปให้เธอ พ่อจึงเขียนจดหมายฉะบับนี้มาถึงเธอจากปีนัง เรือ Lalandia เขาจะไปรับเสด็จในหลวงจากเมืองปาเรวัน เกาะสุมาตราไปยุโรป พ่อก็จะโดยสารเรือไปส่งเสด็จที่เมืองปาเรวันพรุ่งนี้

พ่อมาพักอยู่ที่ปีนังเกือบถึง ๒ เดือนแล้ว เพราะอยู่ในกรุงเทพ ฯ รำคาญใจออกมาอยู่หัวหินค่อนยังชั่วสักหน่อย แต่เขาเกิดรบพุ่งกันขึ้นไม่รู้อะไรจะเปนอย่างไรเมื่อไร แม้ชายน้อยซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับปอลิติกเลย ก็ถูกเขาสงสัยจับเอาตัวไปขังตรากตรำลำบากอยู่ ๓ เดือนจึงได้ปล่อยมา พ่อทนรำคาญไม่ได้ จึงทูลลามาพักอยู่ปีนัง ด้วยพ่อเป็นคนแก่และไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องต้องทำการงานอย่างใดจะอยู่ที่ไหนก็เหมือนกัน โปรด ฯ พระราชทานอนุญาตตามประสงค์จึงได้ออกมาด้วยกันกับ หญิงใหญ่[๑] หญิงพูน[๒] หญิงพิลัย[๓] หญิงเหลือ[๔] และ หญิงเป้า[๕] ตั้งแต่มาอยู่ก็เปนสุข

๑. ม.จ. จงจิตรถนอม ดิศกุล
๒. ม.จ. พูนพิศมัย ดิศกุล
๓. ม.จ. พิไลยเลขา ดิศกุล
๔. ม.จ. พัฒนายุ ดิศกุล
๕. ท่านหญิงเราหินาวดี (ดิศกุล) กำภู

สบายดี ด้วยเวลานี้ค่าเช่าที่บีนังตกต่ำ เช่าได้บ้าน Cinnamon ซึ่งมีเรือนตึกใหญ่โตกว่าตำหนักที่วังวรดิศสัก ๒ เท่า มีเครื่องแต่งพร้อม ค่าเช่าเพียงเดือนละ ๑๑๐ เหรียญ ซื้อรถยนต์ที่เขาใช้แล้วหลัง ๑ ราคาราว ๓๐๐ บาท ไปไหนมาไหนซื้อหากินอยู่ได้ไม่แพง สบายดีด้วยกันทุกคน เสียอย่างเดียว แต่รู้สึกว่ามาอยู่บ้านเมืองของเขาอื่น ไม่ใช่บ้านเกิดเมืองนอนของตนเองเท่านั้น ถึงกระนั้นถ้าในเมืองไทยยังยุ่งกันอยู่ตราบใด โดยฉะเพาะในเวลาในหลวงเสด็จไม่อยู่นี้ พ่อเห็นจะยังอยู่ที่บีนังต่อไปหลายเดือน

พ่อยินดีมากที่ได้รับรายงานปรากฎว่าเธอสอบวิชชาได้เปนอย่างดี เห็นรูปแต่งตัวเป็นนักเรียนนายเรือที่ส่งมาพ่อชื่นใจ เวลาในหลวงเสด็จถึงเดนมาร์ก เธอคงจะได้โอกาศไปเฝ้า หวังใจว่าในเวลาเธอมีเวลาว่างจงได้ไปเฝ้าแหนเจ้านายที่เดนมาร์กอยู่บ้างไม่ละเลยเสียท่านยังดีต่อพ่อทุกพระองค์นับตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินเป็นต้นมา อีกแห่ง ๑ ที่บ้านพระยาชลยุทธ์ นาน ๆ จงไปเยี่ยมคุณหญิงบ้างพ่อยังสงสาร ตั้งแต่ผัวแกตายจะเปลี่ยวเปล่าอย่างไรบ้าง อนึ่งเจ้าคุณแอนเดอร์เซนรู้จักกับเธอหรือไม่ เขาก็ดีต่อพ่อมากอยู่ ทั้งเขาเปนผู้ใหญ่ถ้ามีโอกาศจงไปเยี่ยมบ้าง การเยี่ยมบุคคลต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ไม่มีเสียหายมีแต่จะเปนคุณกับตัวเธอมิมากก็น้อย

พ่อสังเกตดูภาษาอังกฤษที่เธอเขียนจดหมายมา ดูเธอรู้ดีขึ้นมาก

พ่อหวังใจว่าจะมีความสุขสบายดีอยู่ ขอฝากความระลึกถึงมิสเตอร์บริกกากับภรรยาด้วย

ดำรงราชานุภาพ

วังวรดิศ

วันที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

แจ้งความมายัง นายนาวาเอกหลวงสินธุสงครามชัย
เสนาธิการทหารเรือ

ด้วยฉันได้รับสมุดรายงานการเล่าเรียนในความปกครองของผู้ดูแลนักเรียนสยามในประเทศเดนมารค ประจำพุทธศักราช ๒๔๗๕ สำหรับหม่อมเจ้ากาพวรรณดิศ ดิศกุล บุตรของฉัน ซึ่งกรมเสนาธิการทหารเรือได้จัดส่งมาให้แล้ว ขอขอบใจในความเอื้อเฟื้อเปนอันมาก

ดำรงราชานุภาพ

บ้านซินนามอน ปีนัง

ถึง ลูกชายดำ

จดหมายของเธอส่งมาโดยทางไปรษณีย์อากาศยาน เพื่อให้พรพ่อในวันเกิดนั้นมาถึงแล้ว พ่อได้รับก่อนวันเกิด ๔ วัน รู้สึกยินดีขอบใจและทำให้พ่อกับทั้งแม่ซึ่งพ่อให้แปลจดหมายให้ฟังด้วย คิดถึงเธอเปนอันมาก พ่อไม่รู้ว่าเธอเคยเลี้ยงเพื่อนเมื่อตรงวันเกิดของพ่อมาแต่ก่อน ถ้ารู้ก็จะให้พรไปถึงทันวันเลี้ยงนั้น จะส่งปีนี้ก็ไม่ทันคราวไปรษณีย์จึงขออำนวยพรแก่เธอกับทั้งเพื่อนที่มีไมตรีจิตรต่อพ่อในที่เลี้ยงนั้น จงเจริญอายุยืนนานและมีความสุขสถาพรทุกประการเทอญ พ่อจะจำไว้ให้พรไปถึงก่อนวันเลี้ยงในภายหน้า ตลอดเวลาที่เธอยังอยู่ยุโรป

อายุพ่อปีนี้ครบ ๗๔ บริบูรณ์ ย่างเข้าปีที่ ๗๕ ก็แก่ลงทั้งร่างกายแลกำลังตามธรรมดา แต่ยังไปไหนก็ไปได้ ได้ไปเที่ยวเมืองพม่าอยู่เดือนหนึ่งเมื่อเดือนมกราคมกลับมาดูแข็งแรงขึ้นกว่าเมื่อจะไป คงเปนเพราะที่ได้เปลี่ยนอากาศเปลี่ยนอิริยาบทและปลดเปลื้องกังวลไปเที่ยวดูอะไรต่ออะไรเพลิดเพลิน ทำให้สบายใจและร่างกายทั้งๆ สถานนั้นเองที่พ่อแปรสถานออกมาอยู่เมืองปีนังก็เพื่อหลีกความรำคาญนั่นเอง ไม่มีเหตุอันใดในตัวพ่อที่จะต้องหลบหนีมา แต่ด้วยคิดเห็นว่าถ้าอยู่ในกรุงเทพ ฯ คงจะรำคาญใจไม่สบาย ก็พ่อได้ทำการให้บ้านเมืองมาตั้งแต่อายุได้ ๑๔ ปี จนถึงอายุได้ ๗๐ ถ้านับเวลาที่พ่อทำการให้บ้านเมืองถึง ๕๖ ปี และได้รับอนุญาตปลดปล่อยจากราชการโดยยกเกียรติยศ ด้วยคำประกาศว่าพ่อได้อุสำหรับราชการมาหลายสิบปีจนแก่ชรา สมควรจะรับความผ่อนพัก ฉนี้แล้ว กิจของพ่อก็มีแต่จะหาความสุข คือปราศจากความรำคาญเปนต้นไปจนตลอดอายุ กับอีกอย่างหนึ่งเพราะเกิดมาเปนเจ้ามีหน้าที่จะต้องระวัง

ไม่ทำอะไรให้คนดูหมิ่นพระบรมราชจักรีวงศ์ ส่วนตัวจะยากมีดีจนหรืออยู่ที่ไหนไม่เปนข้อสำคัญ

พ่อเคยสอนลูกที่ทำราชการอยู่ในเวลานี้ เป็นเนื้อความ ๓ ข้อ จะถือโอกาศที่เขียนจดหมายฉบับนี้สอนเธอด้วย คือ

ข้อ ๑ ต้องรักษาความซื่อตรงเป็นหลัก อย่าให้มีตำหนิว่าเปนคนคดโกงเป็นอันขาด

ข้อ ๒ ต้องพยายามทำการตามตำแหน่งหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุดที่จะทำได้เปนนิจข้อนี้มีอธิบายว่า ทำดีอยู่แล้วถึงจะไม่ได้รับความยกย่องก็อย่าเสียใจ และอย่าแสวงหาลาภยศด้วยทางอื่นนอกจากความประพฤติดีของตนเอง

ข้อ ๓ ในการเมือง Politic อย่าไปเข้าเปนพวกไหนทั้งนั้น

การเรียนของเธอที่สอบได้ดีเสมอทุกครั้งมา ทำให้พ่อแม่พี่น้องพากันชื่นใจ และหวังใจว่าจะเปนศิริแก่ดิศกุลอีกคน ๑ พ่อนึกขอบใจพวกนายทหารเรือฮอลันดาที่เขาเอาธงทหารเรือไทยประดับเพราะเธอ ที่จริงเปนเกียรติยศตลอดถึงกรมทหารเรือไทยด้วย ถ้าหลวงสินธุชัยสงครามทราบก็เห็นจะดี

ที่บ้านของเธอที่พ่อให้เคียงกับบ้านชายน้อยนั้น เมื่อแม่ไปกรุงเทพฯ ได้ไปดูแล้วกลับมาบอกพ่อว่าเห็นดีกว่าบ้านเก่าแน่แล้ว

พ่อหวังใจว่าเธอจะมีความสุขสบายดี พอขอฝากความรลึกถึงพวกบริกกาและคุณหญิงชลยุธด้วย

ดำรงราชานุภาพ

Cinnamon Hall,

206 kalewai Road, Penang, S.S.

วันที่ ๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ถึง ลูกชายดำ

พ่อได้รับจดหมายของเธอสักสองสามวันมานี้ บอกมาว่าสอบวิชชาเดินเรือได้สำเร็จ และได้รับชมเชยของผู้เปนใหญ่ในโรงเรียนนั้น ทั้งพ่อและแม่รู้สึกปลื้มใจยินดีมากทั้งสองคน แม่ถึงน้ำตาไหล ด้วยเห็นว่าวิชชาที่เธอได้เรียนสำเร็จจนสอบได้ครั้งนี้ จะเปนสมบัติสำคัญให้เธอตั้งตัวได้ในภายหน้ามั่นคง ทั้งในเวลาเมื่อรัฐบาลที่ปกครองบ้านเมืองต้องการใช้และเวลาถ้าหากเคราะห์ร้ายถูกขับไล่เหมือนอย่างพี่ชายน้อย๑ ด้วยไม่มีความผิด ก็จะได้ใช้วิชชาหาเลี้ยงชีพได้โดยลำพัง ทำให้มั่นใจสิ้นห่วงในเวลาภายหน้าของเธอ ขออำนวยพรให้เธอมีความสุขสำราญอายุยืนและเจริญคุณวุฒิให้ยิ่งๆ ขึ้นสืบไปเปนนิจกาลเธอญ ที่พ่อว่ามานี้อย่าเข้าใจไปว่าพ่อไม่พอใจให้เธอรับราชการบ้านเมือง ดูเหมือนพ่อได้เคยเขียนบอกไปแต่ก่อนแล้ว ว่าเกิดมาเปนเจ้ามีหน้าที่จะต้องทำการให้บ้านเมืองถ้าหากบ้านเมืองต้องการจะให้ทำ ต่อเมื่อบ้านเมืองไม่ต้องการเมื่อใดจึงจะเปนอิสสระแก่ตัว ยิ่งสำหรับตัวเธอซึ่งบ้านเมืองออกเงินส่งให้ไปเล่าเรียนและสัญญาว่าจะชุบเลี้ยงในเวลาเมื่อเรียนสำเร็จได้วิชชามา หน้าที่ของเธอจะต้องพยายามอย่างที่สุดที่จะทำได้ให้สมประสงค์ของบ้านเมืองที่ส่งเธอไป พ่อสังเกตดูใจเธอก็เปนเช่นนั้นอยู่แล้ว ขอให้เจตนารักษาความซื่อตรงต่อหน้าที่ต่อไปให้เปนนิตย์เถิด

---

๑. ม.จ. ดิศศานุวัติ ดิศกุล

เธอสอบวิชชาได้สำเร็จในคราวนี้พ่ออยากจะให้รางวัล คิดหาของอะไรที่จะส่งไปให้ ที่บีนังมันก็มีแต่ของแขกของฝรั่งและของเจ็กของยี่ปุ่น เห็นว่าจะไม่ถูกใจเธอ พ่อจึงไปถ่ายรูปฉายาลักษณ์ตัวของพ่อเองโดยฉะเพาะสำหรับให้เธอ เมื่อได้รูปมาเมื่อใดจะส่งตามไปให้หวังใจว่าเธอจะชอบ รูปนี้พ่อถ่ายเมื่ออายุล่วงเข้าปีที่ ๗๕ ถ้าเห็นแก่แปลกตาก็อย่าปลาดใจ ด้วยธรรมดาสังขารมันเปนเช่นนั้นเองเหมือนกันหมดทุกคน ว่าสำหรับพ่อกำลังร่างกายก็ยังดี สติปัญญาก็ยังไม่หลงใหลพั่นเฟือน จะเปนบ้างก็เห็นจะไม่มากนัก ความชะราเบียดเบียนมาก แต่หูเดี๋ยวนี้หูตึงมากทีเดียว จนมิใคร่อยากเข้าสมาคม เพราะไปพูดกับใครเสียงเราก็ดังเกินประมาณ พึ่งเขาพูดมาว่ากระไรก็ไม่ใคร่ได้ยิน แต่มันก็เปนธรรมดาของสังขารอีกเหมือนกัน พ่อไม่รู้สึกทุกข์ร้อนอย่างไร อยู่ที่บีนังนี้ยังกำลังสบายดีอยู่ทั้งพ่อและแม่ เธออย่าวิตกเปนห่วงถึงเลย

ดำรงราชานุภาพ

๑. ดังปรากฏอยู่ในหนังสือนี้ เป็นพระรูปที่มีลายพระหัตถ์ตอนต้น

ที่ ๑/๕๑๒

แผนกศึกษา　　　　　　　　　　**กรมเสนาธิการทหารเรือ**

วันที่ ๒๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ด้วยอัครราชทูตสยาม ณ กรุงลอนดอน ส่งรายงานการศึกษาประจำภาคฤดูร้อนและมิเคลมัส ค.ศ. ๑๙๓๓ ของนักเรียนนายเรือหม่อมเจ้ากาฬวรรณดิศ ดิศกุล มายังกระทรวงกลาโหม ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายสำเนามาพร้อมกับหนังสือฉะบับนี้ด้วยแล้วเพื่อทราบใต้ฝ่าพระบาท

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า

ข้าพระพุทธเจ้า **น.ท. หลวงสินธุสงครามชัย**[๑]

เสนาธิการทหารเรือ

---

๑. พลเรือเอก หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน)

COPY

Hellerup. Copenhagen,

Report on M.C. **KALVARNDIS DISAKUL** for the Michselmas Term 1933.

He is doing well at the Naval Academy. The school suthorities are well satisfied with him, and he is expected to become a very able naval officer.

His conduct is satisfactory.

Health – good.

(Signed) A. BRICKA.

รายงานประจำภาค

ฤดูร้อน และ มิเคลมัส ค.ศ. ๑๙๓๓

หม่อมเจ้ากาฬวรรณดิศ ดิศกุล

การศึกษา ดี

ความประพฤติ เรียบร้อย

สถานทูต ณ กรุงลอนดอน

วันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

ที่ ๒/๕๑๒๓

แผนกปกครอง **กรมเสนาธิการทหารเรือ**

วันที่ ๑๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ด้วยอัครราชทูตสยามประจำกรุงลอนดอนส่งสมุดรายงานการเล่าเรียนนักเรียนในความปกครองของผู้ดูแลนักเรียนสยามประเทศเดนมาร์ค ประจำพุทธศักราช ๒๔๗๕ มาสำหรับ หม่อมเจ้ากาฬวรรณดิศ ดิศกุล ๑ เล่ม ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายมาพร้อมกับหนังสือฉะบับนี้ด้วยแล้ว

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า

นายนาวาตรี **หลวงยุทธศาสตร์โกศล**[๑]

ทำการแทนเสนาธิการทหารเรือ

---

๑. จอมพลเรือ หลวงยุทธศาสตร์โกศล (ประยูร)

The Naval Caserne
Holmen, Copenh.

8/7-36.

Dear father!

Many thanks for your lovely letter of 19th of June. — I am so happy to hear that you are happy and healthy, and that your small trip to Birma has gained your health. — Now I am quite occupied by my new service as a teacher for the new boys, who once are to be midshipmen as I. It is really a terribly hard and tiresome job, but a very interesting one too. It shows to be more difficult, than I have imagined. Many things, which seem so easy and natural to us, show to be very difficult for the boys. But they are all very nice and willing, and they like us; therefore every thing goes over the expectation.

I am free every second day. That is really bad, because I use too much money; but here on the naval casern it is not exciting to be. What should I else do? — Fortunately I have many friends here, then I spend my free evenings at them. — Last Friday I was to dinner at one of my old school-fellows' home, his name is Jörgen Park, and his father is a very wellknown lawyer. There I met the French minister for Denmark, Monsieur and Madame Arsène Fleury. He told me that he has been minister in Siam and has known you very well. — On Monday I visited them at the legation to tea; they showed me a lot of things from home a [illegible] photoes of you, Soan Lilai, I really felt homesick by the sight of them! — Every Sunday, when I have free, I take to our Summer-

house at Tisvilde in the north of Sealand. There I lay the whole day at the sea-side basking in the sunshine and let as if I had holidays. — Or I have nothing of interest to tell you about. I only want to let you know, how happy and glad your letter has made me. It is better than ~~every~~ any reward you may give me! — I hope you still are happy and healthy, I am all right myself in every respect.

many loves to all from

your son

Ramanuja

ฉายร่วมกับเพื่อนนักเรียนร่วมชั้นโรงเรียนนายเรือ
ประเทศเดนมาร์ค พ.ศ. ๒๔๗๙

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๐

ถึง ลูกชายดำ

พ่อได้รับจดหมายของเธอฉะบับลงวันที่ ๒๖ เมษายน นั้นแล้ว พ่อยินดีที่การเล่าเรียนของเธอได้ดำเนินมาด้วยดี ดีเหมือนหนหลังเชื่อว่าเธอคงจะได้ชื่อเสียงว่าเปนคนดีและมีความรู้ดีเปนเหตุให้ตั้งตัวได้ในภายหน้า การเล่าเรียนชั้นวิชาสามัญก็จะสำเร็จในไม่ช้า ส่วนที่ว่ามานี้ทำให้ชื่นใจทั้งพ่อและแม่ แต่รำคาญใจอยู่อย่างหนึ่งเมื่อได้ยินว่าเธอยังจะต้องอยู่เรียนวิชาขั้นใหญ่ต่อไปอีกหลายปี ด้วยทั้งพ่อและแม่ตั้งตาคอยจะเห็นหน้าเธออยู่เสมอ เวลานี้อายุพ่อก็ได้ถึง ๗๕ ปีแม่ก็พรากจากลูกคนเดียวมากว่า ๑๐ ปี ความอยากเห็นหน้าเธอยิ่งมากขึ้นทุกวัน เพราะถ้ามาช้านานหลายปีไปอาจจะไม่ทันเห็นหน้าพ่อก็เปนได้ ในเวลาเช่นนั้นแม่ก็จะเหลือแต่ตัวคนเดียวจะยิ่งทุกข์ตรอมใจสักเพียงไร

เมื่อเธอเรียนวิชานายเรือสำเร็จแล้ว ก่อนที่จะเข้าเรียนวิชาขั้นใหญ่ ดูเปนช่องโอกาสอยู่ ถ้าเธอขอลาเปนฮอลิเดได้สัก ๓ เดือนก็พอจะมาหาพ่อแม่ได้ โดยไม่ต้องเสียเงินของรัฐบาล ด้วยบริษัทเอเซียติคเขารับจะให้ไปมาในเรือกำปั่นยนต์ของเขา แม้มาได้เพียงปีนังก็จะได้พบพ่อแม่ และได้อยู่ด้วยกันราว ๑๕ วัน จนเรือลำนั้นกลับก็ลงเรือจากปีนังกลับไป ถ้าได้รับอนุญาตให้เข้าไปถึงกรุงเทพฯ ด้วยยิ่งดี จะได้ไปดูที่ทำบ้านของเธอที่พ่อให้ใหม่ และได้พบปะพี่น้องและมุลนายด้วย ขอให้คิด

อ้อนวอนนายดูให้ดี บางทีทั้งพระยาราชวังสันกับหลวงสินธุสงครามเขาจะเห็นอก ด้วยร้องขอตามธรรมดาใจมนุษย์ไม่ได้ขอนอกรีดนอกทางอย่างไร

ทุกวันนี้ทั้งพ่อแม่ก็เป็นสุขสบาย รำคาญใจอยู่แต่เมื่อคิดถึงเธอถ้ามาให้พ่อแม่ชื่นใจด้วยได้เห็นหน้าก็เหมือนกับเธอได้สนองคุณพ่อแม่ด้วยประการอันหนึ่ง

ดำรงราชานุภาพ

POST OFFICE TELEGRAPHS.

MALAYAN POSTAL UNION.

120 HELLERUP 9 31 1341

VIA BKRADIO LC PRINCE DAMRONG RAJANUBAB PENANG GALAVRNADITS HOMETRIP PERMITKD

BRICKA

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๐

ถึง ลูกชายดำ

พ่อได้รับโทรเลขของมิศเตอร บริกา บอกมาว่าเธอได้รับอนุญาตให้กลับมาชั่วคราวแล้ว ทำให้พ่อกับแม่ดีใจมากทั้ง ๒ คน ขอให้เธอช่วยบอก มิศเตอร บริกา ด้วย ว่าพ่อขอบใจเปนอันมากที่เขาอุส่าห์มีโทรเลขมาบอกนั้น

พ่อเข้าใจว่าเวลามิศเตอร บริกา มีโทรเลขมานั้นเธอยังอยู่ในเรือรบกำลังลาดตระเวรอยู่ที่อื่น และคงกลับมาถึงกรุงโคเปนเฮเคนในเดือนกันยายน นี้ และเข้าใจว่าเธอคงจะได้รับยศเปนนายเรือในเดือนกันยายนด้วย เพราะฉะนั้นคงจะได้ออกจากเดนมาร์คมาเมื่อปลายเดือนกันยายนหรือต้นเดือนตุลาคม

เรื่องเรือที่เธอจะมานั้น เวลานี้ มิศเตอร คฤศเตียนเสน เขาก็ออกไปเดนมาร์ค เขาได้รับไว้แต่ก่อนครั้งหนึ่งแล้ว เธอควรจะไปหามิศเตอร คฤศเตียนเสน ให้เขาพาไปหาเจ้าคุณแอนเดอเสน ก็เห็นจะเป็นการตกลงได้เรียบร้อย เขาจะให้ช่วยทำการงานอย่างไรในเรือในเวลาไปมาก็ตามใจเขา

ทางนี้ ถ้าหากห้างอิสเอเซียติคเขาไม่ขัดขวาง พ่อคิดว่าจะรับเธอขึ้นอยู่กับพ่อสักสี่ห้าวัน แล้วให้เข้าไปกรุงเทพ ฯ ทางรถไฟด้วยกันกับแม่ไปอยู่ในกรุงเทพ ฯ ตลอดเวลาที่เรือเขาอยู่นั้นราว ๑๐ วัน พอเรือจะออกจากกรุงเทพ ฯ เธอก็มารถไฟกับแม่ ได้มีเวลามาอยู่กับพ่ออีกสักห้า

หกวัน เรือมาถึงก็ลงเรือกลับไปเดนมาร์ค โปรแครมที่พ่อกะอย่างนี้ด้วยเข้าใจว่ากระทรวงการทหารเรือคงอนุญาตให้เธอเข้าไปกรุงเทพ ฯ ด้วย

เธอจะมาได้เมื่อใด และจะมาเรือลำไหนขอให้บอกมาให้พ่อทราบก่อน จะได้เตรียมรับตามกำหนด

อนึ่ง เมื่อก่อนจะออกเรือมา ถ้าสามารถจะทำได้ พ่อเห็นว่าเธอควรจะไปทูลลาเจ้านายเดนมาร์ค เช่น เจ้ารัชชทายาท เจ้ากนุด เจ้าวัลเดมา และเจ้าลูกของท่าน กับทั้ง คุณหญิงชลยุทธด้วย หากไม่สามารถจะทำได้ หรือจะเฝ้าได้เพียงบางพระองค์ก็ตาม ด้วยเจ้านายเดนมาร์คคุ้นกับพ่อมาทั้งนั้น ทั้งได้รู้จักเธอแล้วเมื่อพ่อไปครั้งหลัง

ดำรงราชานุภาพ

01 = Prince Damrong

206 Kelawei Road

PENANG

Indleveret ombord paa M/S "FIONIA" Nr. 1 Dato 19/12 Kl. – Ord 22 Modtagerstation M/S "AFRIKA" Indleveret til Postbesørgelse i: Penang

---

On way to Colombo Fine journey
Arrive Penang about 1 January Love to all

Galavarnadit.

POST OFFICE TELEGRAPHS.

MALAYAN POSTAL UNION.

23 BANGKOK 8 5 1018

PRINCE DAMRONG CINNAMON HALL PENANG

COMING SUGDAY

GALAVARN

POST OFFICE TELEGRAPHS.

MALAYAN POSTAL UNION.

25 BANGKOK 15 1 1515

PRINCE DAMRONG CINNAMON HALL PENANG

SINN ASKS STAY TILL THIS SATURDAY LOVE TO ALL

GALAVARNADIT.

ได้รับพระราชทานยศนายเรือตรี แห่งราชนาวี
ประเทศเดนมาร์ค พ.ศ. ๒๔๘๐

Villa Siam, Callisensvij 23

Hellerup

วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๐

กราบทูลเด็จพ่อ ทรงทราบ

วันนี้ลูกชายพึ่งได้กลับมาเดนมาร์คจากกรีนแลนด์ การสอบไล่ภาคทะเลคราวสุดท้ายปีนี้ก็รับได้ผลดีอยู่ แต่เวลานี้การเดินเรือยังไม่จบ เพราะเรือลูกจะต้องเข้าในการซ้อมรบของกองทัพเรือที่นี่ด้วยเป็นเวลา ๑ อาทิตย์ วันที่ ๒๕ ลูกและเพื่อนนักเรียนชั้นลูกถึงจะได้เป็นนายเรือตรี ตามที่ได้โทรเลขไปถวายเด็จพ่อแล้วนั้น ลูกเวลานี้ได้รับอนุญาตจากกระทรวงสำหรับการกลับไปเยี่ยมบ้านแล้ว เวลานี้ยังรอฟังมาจากเด็จพ่อเท่านั้นเองว่าเด็จพ่อได้ทรงจัดการกับบริษัทอีสเอเซียติคแล้วหรือยัง ลูกขอให้เด็จพ่อทรงมีลายพระหัตถ์ถึง Prince Axel ลูก Prince Valdima ซึ่งเป็น Director ของบริษัทอีสเอเซียติค เมื่อเจ้าคุณแอนเดอเสนได้ออกจากงานบริษัทแล้วนั้น ขอให้ท่านทรงพระกรุณาให้ลูกกลับไปเยี่ยมบ้านกับเรือของบริษัทลำหนึ่งด้วย เมื่อได้ตกลงแล้ว โปรดบอกลูกมาด้วยโดยด่วนลูกจะได้มีการติดต่อกับท่านเพื่อจะเอาคำสั่งต่อไป ลูกอยากจะรีบกลับไปเยี่ยมบ้านเหลือเกิน เพราะฉนั้นขอให้เด็จพ่อทรงรีบจัดการให้โดยเร็ว การที่ลูกได้กลับบ้านคราวนี้ก็นับว่าเป็นบุญคุณของ หลวงสินธุ[๑] โดยตรง ลูกขอบพระคุณท่านมาก ลูกอยู่สบายดีอยู่ตามเดิมและหวังใจว่าเด็จพ่อก็คงจะทรงพระสำราญดีอยู่อย่างเก่า บอกหม่อมแม่ด้วยว่าลูกคิดถึง

---

๑. พลเรือเอก หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน)

ท่านเหลือเกิน ลูกมีข่าวสั่งทูลเด็จพ่ออันหนึ่งก็คือว่าแม่บ้านที่ลูกรักเหลือเกินนั้นเวลานี้สิ้นชีวิตย์เสียแล้ว เมื่อเดือนก่อนนี้ ลูกรักท่านมากเพราะท่านได้มีบุญคุณต่อลูกเหลือเกิน และสงสารพ่อบ้านเหลือเกิน แต่เคราะห์เรามนุษย์ทำอะไรไม่ได้ ต้องมอบชีวิตย์เราให้แก่พระเจ้าท่านเท่านั้น

โดยความรักอย่างสูงสุด

กาวิละวงศ์.

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๒๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๐

ถึง ลูกชายดำ

จดหมายของเธอเขียนเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ส่งมาจากเดนมาร์ค โดยทางไปรษณีย์อากาศนั้นมาถึงพ่อแล้ว จดหมายของเธอฉะบับนี้เห็นจะผ่านกับจดหมายของพ่อที่มีไปถึงเธอลงวันที่ ๓ กันยายน เมื่อได้รับโทรเลขของมิสเตอร์ บริกา พ่อเลี้ยงของเธอบอกมาในเวลาเธอยังลงเรือไปลาดตระเวรอยู่ไอสแลนด์ ว่าเธอได้รับอนุญาตกรมทหารเรือในกรุงเทพฯ ให้กลับมาเยี่ยมบ้านได้ชั่วคราวตามประสงค์

ในจดหมายของพ่อฉะบับนั้นได้แนะไปถึงการที่จะมา ตรงตามที่เธอขอมาในจดหมายฉะบับนี้แล้ว คือว่าในเวลานี้มิสเตอร์ คฤศเตียนเสน นายห้างอิสเอเซียติคในกรุงเทพฯ เขาออกไปเมืองเดนมาร์ค เขาเคยรู้ความประสงค์ของพ่ออยู่แล้ว พ่อแนะให้เธอไปหามิสเตอร์ คฤศเตียนเสน ขอให้เขาพาไปหาเจ้าคุณแอนเดอเสน เพื่อขอความสงเคราะห์ให้มีหน้าที่ Work your passage อย่างใดอย่างหนึ่งในเรือกำปั่นยนต์ของบริษัทมาเยี่ยมพ่อแม่ในเมืองไทยสักเที่ยวหนึ่ง เมื่อเขียนจดหมายนั้นพ่อยังไม่รู้ว่าเจ้าคุณแอนเดอเสนท่านได้มอบหน้าที่บัญชาการบริษัทให้เจ้าแอ๊กเซลแทนตัวแล้ว แต่พ่อเข้าใจว่าถ้าจะต้องร้องขอต่อเจ้าแอ๊กเซล มิสเตอร์ คฤศเตียนเสน เขาคงพาเธอไปเฝ้า เจ้าแอ๊กเซลกับพ่อก็ชอบกัน ถึงตัวเธอเองท่านก็ทรงรู้จักอยู่แล้ว คงจะไม่ขัดขวาง

เมื่อก่อนพ่อจะพูดกับมิสเตอร์ คฤศเตียนเสน พ่อเคยปรึกษากับตันฟรานเสน ซึ่งเป็นนายเรือลาแลนเดียเมื่อพ่อไปยุโรป แต่เดี๋ยวนี้

จะย้ายไปเปนนายเรือลำไหนพ่อไม่รู้ เขาบอกว่าผู้มีความรู้เช่นเธอเมื่อมาในเรือมีการที่อาจจะช่วยทำได้ถมไป เช่นอยู่ยามกำกับการเดินเรือเปนต้น ถ้ามาเรือลำเขาเปนนายเขาก็จะยินดี ที่พ่อบอกมานี้เปนแต่ให้เธอเข้าใจว่าอาจจะทำการทดแทนคุณที่เขาให้มาโดยไม่ต้องเสียค่าโดยสารได้ สำคัญอยู่แต่เธอจะต้องประพฤติตวเมื่อมาในเรืออย่าให้มีใครรังเกียจเกลียดชัง เพราะเธอเปนนายทหารเรือหลวง พวกนายรอง ๆ ที่เดินเรือด้วยกันเปนแต่เคยเดินเรือค้าขาย ต้องระวังอย่าให้เขาเห็นว่าจองหองทางหนึ่ง และอย่าให้เขาสบประมาทว่าไม่รู้วินัย Discipline ทางหนึ่ง การวางอัชฌาศัยไมตรีกับเพื่อนที่ทำการเดินเรือและกับคนโดยสารที่เขามาด้วยกันจึงเป็นการสำคัญที่ต้องระวัง

พ่อหวังว่าจะไม่มีความขัดข้องอย่างใดที่เธอจะไปมา และจะได้ความรู้วิธีที่เขาเดินเรือค้าขายเปนประโยชน์แก่ตัวเธอด้วย เมื่อตกลงจะมาเรือลำใดขอให้มีโทรเลขบอกชื่อเรือมาให้พ่อรู้ เท่านั้นก็พอแก่การ เพราะห้างที่ปีนังนี้เขารู้กำหนดวันและเวลามาถึงแน่นอน พ่อจะลงไปรับที่ในเรือ

อนึ่งในจดหมายของเธอมีบอกว่า "แม่บ้าน" ที่เคยมีคุณแก่เธอมากตายนั้น ทำให้พ่อนึกหวาดว่าจะเปนตัวภรรยามิสเตอร์ บริกา คือ "แม่เลี้ยง" ของเธอ ถ้าเช่นนั้นขอช่วยบอกมิสเตอร์ บริกา ด้วย ว่าพ่อมีความเสียใจด้วยเปนอย่างยิ่ง เพราะพ่อรู้จักและรู้สึกคุณของเขาเปนอันมาก แต่ถ้าเปนผู้อื่นที่พ่อไม่รู้จักก็แล้วไป เสียใจด้วยแต่กับเธอ.

ดำรงราชานุภาพ

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๑๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๘๐

ถึง ลูกชายดำ

พ่อได้รับจดหมายของเธอบอกกำหนดและเรือที่จะมาในปลายเดือน พฤศจิกายน และจะมาถึงตอนปลายเดือน ธันวาคม นั้น ทั้งแม่และพ่อยินดีปลื้มใจมาก ที่มีเวลาอยู่นานกว่าพ่อคาดไว้แต่ก่อน ก็เพิ่มความยินดีด้วย คงจะอยู่ในกรุงเทพ ฯ บ้างมาอยู่กับพ่อที่ปีนังบ้าง

พ่อยินดีด้วยมากที่เธอสำเร็จการเรียนชั้นสามัญจนได้เปนนายเรือตรี ขออำนวยพรให้มีความเจริญ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ยิ่ง ๆ ต่อไปเปนนิจกาลเทอญ พ่อรู้สึกขอบพระเดชพระคุณพระเจ้าแผ่นดินเดนมาร์คด้วย ที่โปรด ฯ ให้เธอแต่งเครื่องแบบนายเรือตรีเดนมาร์คได้ด้วย (เมื่อเธอมาขอให้เอามาแต่งให้พ่อชมด้วย) พ่อเข้าใจว่ากระทรวงทหารเรือไทยเขาก็คงตั้งเธอให้เปนนายเรือตรีเหมือนกัน เมื่อเข้าไปกรุงเทพ ฯ คงแต่งเครื่องแบบนายทหารเรือไทยได้ ก๊าร์ดชื่อหนังสือไทยนั้นพ่อจะให้พิมพ์ไว้ให้ แต่กระทรวงการทหารเรือเขาจะมีคำสั่งแก่เธออย่างไรพ่อไม่รู้ ถ้าหากเขาไม่ได้มีคำสั่งอย่างไร เปนแต่อนุญาตให้มาเยี่ยมบ้านเท่านั้นแล้ว เรื่องที่จะเข้าไปกรุงเทพ ฯ ไว้คิดกันเมื่อมาถึงปีนัง

ที่เธอเอาใจใส่ช่วยทำนุบำรุงหลานชายน้อย อุทัยเฉลิมลาภ[๑]

---

๑. ม.จ. อุทัยเฉลิมลาภ วุฒิชัย โอรส พลเรือเอก กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร และ ม.จ. พร้อมเพราพรรณ (ดิศกุล) วุฒิชัย

นั้นดีแล้ว เปนญาติกันสนิทและเปนเพื่อนไทยด้วยเปนการสมควรทั้ง ๒ สถาน

แม่ของเธอแต่ก่อนไม่ใคร่สบาย เพราะเปนสมัยที่จะเปลี่ยนอายุ แต่พอได้ข่าวแน่ว่าเธอจะมา ดูเบิกบานด้วยชื่นใจสบายขึ้นมาก.

ดำรงราชานุภาพ

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๐

ถึง ลูกชายดำ

พ่อได้รับจดหมายเธอเขียนที่สถานทูตในลอนดอน ส่งมาทางไปรษณีย์อากาศ อ่านแล้วเกิดความยินดีหลายสถาน คือที่พระยาราชวังสัน[๑] และโดยฉะเพาะคุณหญิงราชวังสัน[๒] เขาเอาเปนธุระเอื้อเฟื้อแก่เธอมาก และยินดีโดยฉะเพาะที่เธอได้ไปเฝ้าสมเด็จพระปกเกล้ากับสมเด็จพระราชินี สังเกตดูตามที่เธอเล่ามา ดูท่านทรงพระเมตตากรุณามากอยู่ เธอได้มาพักอยู่ในลอนดอนหลายวันคงจะสนุกมาก ทางนี้ทั้งแม่และพ่อเตรียมคอยรับอยู่ เห็นแม่เขาเย็บเสื้อกางเกงและโสร่งสำหรับใช้ในบ้านคอยอยู่ น้อง ๆ ที่ยังเปนเด็กอยู่เมื่อเธอไป เดี๋ยวนี้โตเปนหนุ่มเปนสาวแล้วทั้งนั้น แต่มิใคร่มีใครสามารถมาปีนังได้ ด้วยค่ารถไฟแรงไม่มีเงินพอจะเสีย นาน ๆ ถึงผลัดกันมาหาพ่อคนหนึ่งสองคน ชายนิพัทธ[๓] จะออกมาจากกรุงเทพฯ วันที่ ๑๐ เดือนนี้ ด้วยกระทรวงพระคลังฯ เขาให้เปนกรรมการคนหนึ่ง เที่ยวตรวจวิธีการเก็บภาษีอากร เห็นจะอยู่ที่ปีนังในเวลาเมื่อเธอมาถึง เรือกำปั่นยนต์ของห้างอิสต์เอเซียติคต่อเมื่อถึงโค-ลัมโบแล้วที่ปีนังจึงจะรู้แน่ ว่าเรือนั้นจะมาถึงปีนังในวันใด แต่เขามักมา

---

๑. พลเรือโท พระยาราชวังสัน (ศรี กมลนาวิน)

๒. คุณหญิงราชวังสัน (รจิตร์ กมลนาวิน)

๓. ม.จ. นิพัทธพันธุ์ดิศ ดิศกุล

ถึงเวลารุ่งเช้า พ่อคิดว่าวันเธอมาถึงพ่อจะลงไปรับในเรือเวลาระหว่างเช้า ๒ โมงครึ่งกับ ๓ โมง แม่เขาจะคอยรับอยู่ที่บ้าน จดหมายฉบับนี้ส่งมารับเธอแทนตัวพ่อที่โคลัมโบ หวังใจว่าเธอจะเดินทางมาโดยเรียบร้อยและมีความสุขสบายดี.

ดำรงราชานุภาพ

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๒๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๐

ถึง ลูกชายดำ

ตั้งแต่เธอไปจากปีนังใจพ่อนึกเปนห่วงอยู่สักสองสามวัน จนได้รับจดหมายหญิงใหญ่[๑]กับชายน้อย[๒]บอกมา ว่าเธอได้เข้าไปถึงกรุงเทพฯ โดยเรียบร้อยทุกอย่าง จึงสิ้นห่วงไปตอนหนึ่ง

ปลาดอยู่พอเธอไปได้สัก ๒ วัน โปลิศมีจดหมายมาเรียกปาสปอร์ตของเธอจะเอาไปตรวจ (ดูเหมือนจะเปนด้วยรู้ว่าเปนนายทหารเรือ) พ่อสิ้นท่าจึงให้หญิงพูน[๓]ไปที่สถานีกรมโปลิศ บอกเขาว่าเธอเข้าไปกรุงเทพฯ เสียแล้ว เขาเอ็ดเอา ว่าเหตุใดจึงไม่เอาปาสปอร์ตไปให้ตรวจ จะไปกรุงเทพฯ ก็ไม่บอกให้เขารู้ก่อน หญิงพูนเอารูปฉายของเธอไปให้ดู เล่าเรื่องให้เขาฟังตามจริง เขาสั่งว่าถ้าเธอกลับมาเมื่อใดให้รีบเอาปาสปอร์ตไปให้เขาตรวจ และเขาจะกำหนดเวลายอมให้อยู่ที่ปีนังเพียงเท่าใด เวลานี้ดูเหมือนอังกฤษระวังภัยกวดขันมาก เมื่อวันที่ ๒๑ เรือรบมาจากอินเดีย ๒ ลำแล้ว ว่าจะตามมาอีก ๓ ลำ จำนวนคนรวมกันราว ๒,๘๐๐ ว่าจะไปสมทบซ้อมรบที่เมืองสิงคโปร์ เครื่องบินก็มาเสมอได้ยินเสียงบินผ่านซินนามอนฮอลเกือบทุกวัน แต่เรื่องปาสปอร์ตของเธอนั้นคงไม่ลำบากอันใด คงพูดขอร้องผ่อนผันกันโดยดีได้ไม่ต้องวิตก

---

๑. ม.จ. จงจิตรถนอม ดิศกุล

๒. ม.จ. ดิศศานุวัติ ดิศกุล

๓. ม.จ. พูนพิศมัย ดิศกุล

พ่อหวังใจว่าเธอเข้าไปพักอยู่กรุงเทพ ฯ คงจะเป็นสุขสนุกสบายและไม่สนุกเกินไป ลูกชายเจ้าพระยามุขมนตรีมาเรือลาแลนด์เดีย เขาแวะมาหาพ่อและเข้าไปกรุงเทพ ฯ แต่วันที่ ๒๑ แล้ว.

ดำรงราชานุภาพ

ตำหนักเลขา

วันที่ ๒๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๐

กราบทูลเสด็จพ่อ ทรงทราบ

เวลานี้ลูกก็ได้มาอยู่ที่นี่เป็นเวลา ๖๐ วันแล้ว ขอประทานโทษที่ลูกพึ่งได้เขียนมาถวายเด็จพ่อเดี๋ยวนี้เอง ลูกมีการงานทำมากมายเหลือเกินที่นี่ เวลามันจึงมีปีกไปเช่นนี้ วันลูกมาถึงที่นี่ พี่น้อง ญาติ และนายได้ไปรับกันเป็นอันมาก หลวงสินธุ ลูกได้ทำตามเด็จพ่อสั่ง คือ ตรงเข้าไปหาพวกนาย ๆ ก่อน เวลามาถึงที่วังเจ้าพี่หญิงใหญ่ท่านก็ทรงมีการเลี้ยงอาหารกลางวันที่ตำหนักท่าน รุ่งขึ้นลูกได้ไปรายงานตัวที่กระทรวงและไปเฝ้าเด็จอาว์กรมพระนริศ[๑] ท่านได้ทักทายปราสัยดีมาก วันที่ ๒ ลูกได้ไปเฝ้าสมเด็จพระพันวสา[๒] และพี่ธานี[๓] ท่านเชิญให้ลูกไปรับทานเข้าที่วังท่านวันพฤหัศบดีน่า ตอนกลางคืนพี่น้องที่วังเข้ากันเลี้ยงลูก อาหารเจ็กแล้วหนังที่เฉลิมกรุง วันอาทิตย์ที่แล้วมาลูกได้ไปฟังเทศน์ที่วัดเทพ ฯ สมเด็จพระพุทธ[๔] ท่านพอทรงเห็นลูกก็เรียกให้พระลูกศิษย์ท่านไปเอาน้ำมนต์ที่คะติท่านมารดลูกทันที และอวยประทานพรให้ลูกพร้อมทั้งหนังสือพุทธศาสนา ๓ เล่ม วันนี้ลูกจะไปหาหม่อมแม่แผ้ว[๕] กับพี่แอ๊ว[๖] และจะ

---

๑. สมเด็จ ฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

๒. สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

๓. พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร

๔. สมเด็จพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรเถระ) เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

๕. หม่อมแผ้ว สนิทวงศ์เสนี

๖. พลโท ม.จ. พิสิษฐดิศพงษ์ ดิศกุล

ไปเฝ้าสมเด็จพระชิญญาล[๑] พรุ่งนี้ลูกจะไปเฝ้าพระองค์อาทิตย์[๒] (หลวงสินธุ์ เห็นว่าควรไปเพราะท่านเป็นผู้แทนนายหลวง) สัตหีบนั้นดูถ้าจะเหลวไปหน่อย เพราะเวลานี้เรือยังไม่มีจะไปด้วย เพราะไปซ้อมรบภากกันทุกลำ หลวงสินธุ์ได้พาลูกไปหาหลวงพิบูล[๓]แล้ว ท่านใจดีต่อลูกมาก ท่านถามเหมือนกันว่าทำไมเด็จพ่อไม่เสด็จกลับเข้ามาเมืองไทย ลูกก็ได้เรียนท่านตามที่ได้สอนมาแล้ว ท่านพูดว่าท่านดีใจที่ได้พบลูกและถ้าลูกมีเรื่องอะไรติดขัดให้เรียนท่านไปท่านจะช่วยทุกอย่าง ที่วังลูกอยู่เป็นสุขสบายดีเหลือเกิน พี่น้องทั้งหลายได้เอาใจใส่ลูกดีมาก และมีน้ำใจรักลูกทุกองค์ ลูกคิดว่าจะกลับไปปีนังวันที่ ๒ ดีใจที่จะได้กลับไปอยู่กับเด็จพ่ออีก ถึงเสียใจที่จะต้องจากพี่น้องที่นี่ไปอีกแล้ว ลูกหวังใจว่าเด็จพ่อและเจ้าพี่ทั้ง ๓ องค์ หยด[๔] กับหลาน ๆ คงจะทรงพระสำราญดีอยู่ และอยู่สบายดีด้วยกันทุกองค์ ในที่สุดลูกขอส่งความรักไปยังท่านเหล่านี้ทุกองค์ด้วย

จากลูกชายดำ

[signature]

---

๑. **สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์**

๒. **พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา**

๓. จอมพล ป. พิบูลสงคราม

๔. พันเอก หม่อมเจ้ากุมารดิศ ดิศกุล

ตำหนักเลขา

วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐

กราบทูลเด็จพ่อ ทรงทราบ

ลูกชายได้ลายพระหัตถ์ของเด็จพ่อแล้ว และลูกหวังใจว่าเด็จพ่อก็คงจะได้รับจดหมายของลูกแล้วเวลานี้เรื่องที่ดินนั้นเวลานี้เรียบร้อยแล้ว แต่นาและแชไฟฟ้านั้นยังไม่เรียบร้อย ลูกจึงได้ส่งใบโอนทั้งสองอย่างนี้มาถวายเด็จพ่อให้ทรงเซ็นพร้อมทั้งพระนามเจ้าพี่อย่างพยาน ลูกโปรดให้เด็จพ่อทรงส่งกลับมาประทานลูกให้เร็วที่สุดที่จะเร็วได้ ถ้าไม่ฉนั้นลูกจะต้องเสียเวลาคอยอยู่ที่นี่จนธุระจะสำเร็จอีก

โดยความรักและคิดถึง

จากลูกชายดำ

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๒๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๐

ถึง ลูกชายดำ

จดหมายของเธอ ๒ ซองพ่อได้รับเมื่อแต่กี้นี้เอง สบวันจะส่งเมล พ่อจึงลงชื่อในใบมอบฉันทะส่งมาทั้ง ๒ ใบ

เล่าถึงเรื่องที่เข้าไปอยู่กรุงเทพฯ ดูก็เปนการดี พอใจพ่ออยู่ ในจดหมายนั้นไม่เห็นกล่าวถึงไปบูชาพระแก้วมรกฏ กับที่ปราสาทพระเทพบิดร ขออย่าให้ลืมเสีย อนึ่งถ้าเธอเห็นว่าจะไม่มีขัดข้องเสื่อมเสียอย่างใด ขอให้ไปเฝ้ากรมเทวะวงศ์[๑] และไปหาเจ้าคุณยมราช[๒] ด้วย.

ดำรงราชานุภาพ

---

๑. พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัย

๒. เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม)

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๒๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๑

ถึง ลูกชายดำ

พ่อได้รับโทรเลขที่เธอกับหลานชายน้อยลงชื่อด้วยกันส่งมาให้พรเมื่อตรงวันเกิดของพ่อ แต่เมื่อวันนั้นพ่อกำลังไปเที่ยวอยู่ในเมืองชวาและเกาะบาหลีจึงเพิ่งมาตอบเมื่อกลับมาถึงปีนังแล้ว ขอบใจและขออำนวยพรตอบแทน ให้เธอมีอายุยืนนานมีความเจริญและความสุขทุกประการ เทอญ

เมื่อพ่อกลับมาถึงปีนังแล้วได้รับจดหมายของเธออีกฉะบับ ๑ มีความยินดีที่ทราบว่าพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายกับทั้งมุลนายในเดนมาร์กพากันเมตตากรุณาเธอ และเธอได้เลื่อนยศเปนนายเรือเอกทั้งในทหารเรือไทยและในทหารเรือเดนมาร์ก ที่เธออยากจะให้ของสนองคุณมุลนายเมื่อจะจากเขาไปสะวีเดนนั้นพ่อก็เห็นชอบด้วย ได้มีจดหมายสั่งชายน้อย (ดิศานุวัติ) ให้เลือกหาของไทยที่พ่อมี จะเปนเครื่องอาวุธหรือเครื่องถมแล้วแต่จะเหมาะส่งมาให้พ่อเลือกแล้วจะส่งไปยังเธอ

ที่เธอมีแก่ใจจะซื้อบุหรี่รอทไชลด์อย่างที่พ่อเคยชอบ ส่งมาให้พ่อสูบเดือนละ ๕๐ มวนเสมอไปนั้น พ่อก็รู้สึกขอบใจและเห็นใจว่าเพราะรักพ่อ แต่บุหรี่นั้นราคาแพง พ่อสูบก็ไม่ถึงเดือนละ ๕๐ มวน ถ้าอยากจะทำบุญก็ไม่ขัดดอก แต่ให้เพียงเดือนละ ๒๕ มวนก็พอ อยากจะให้

---

๑. ม.จ. อุทัยเฉลิมลาภ วุฒิชัย โอรส พลเรือเอก กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร และ ม.จ. พร้อม เพราพรรณ (ดิศกุล) วุฒิชัย

สงวนเงินที่จะซื้อบุหรี่นั้นรวมเอาไว้ซื้ออะไรเลี้ยงลูกจะดีกว่า กว่าจะมีลูกก็จะเปนก้อนเงินอันหนึ่ง ซึ่งจะเปนประโยชน์แก่ครัวเรือนของเธอ

พ่อไปเที่ยวชวาและเกาะบาหลีสนุกมาก ไปทางเรือตั้งแต่บี่นังจนเกาะบาหลีทะเลเรียบเปนแม่น้ำตลอดทาง เจ้าพี่ก็ด้วยไม่มีคลื่นจะเมา ขากลับก็เหมือนกัน ถูกคลื่นพอเรือไหวเมื่อผ่านทะเลชวาสัก ๔ ชั่วโมงเท่านั้น นอกจากนั้นทะเลก็เปนแม่น้ำมาตลอดทาง นับเวลาที่ไปเดือน ๑ พอดี แม่ของเธอเปนผู้สำเร็จราชการรักษาซินนามอนฮอลอยู่ทางนี้ก็เรียบร้อยดี

พ่อส่งรูปฉายละคอนบาหลีมาให้เป็นของฝาก ๔ แผ่น ให้ดูเล่นด้วยกันกับหลานชายน้อย รูปลำดับกันดังนี้ รูปที่ ๑ พวกคนท่องเที่ยวฉายรูปนางละคอนกำลังแต่งตัว รูปที่ ๒ นางละคอนกำลังแต่งตัว รูปที่ ๓ นางละคอนแต่งตัวเสร็จแล้ว รูปที่ ๔ ละคอนกำลังเล่นคนมักเข้าใจผิดด้วยเรื่องชาวบาหลี ด้วยเห็นรูปหญิงสาวเปิดนม นึกว่าเปนพวกล่อผู้ชาย แต่ที่จริงเปนประเพณีของเขามาแต่โบราณทีเดียวแม้ในอินเดียตลอดมาจนเมืองพะม่ามอญไทยลาวเขมรและชวา แต่โบราณผู้หญิงสาวก็ไม่ห่มผ้าปิดนมและไม่อาย เปิดนมทั้งนั้น ถ้าเธอสังเกตรูปภาพแบบโบราณจะเห็นผู้หญิงเปลือยนมทั้งนั้น ประเพณีห่มผ้าปิดด้วยละอายนมเกิดขึ้นต่อภายหลัง พวกผู้หญิงบาหลีเขายังถือธรรมเนียมโบราณ เมื่อเราไปเห็นจึงรู้เพราะกิริยาหญิงชาวบาหลีไม่อายนมเลยโดยธรรมดา มารยาตรก็สุภาพไม่มีกิริยาราคจริตเลย เมื่อไปเห็นเช่นนั้นให้นึกอายแทนพวกฝรั่งที่พากันเห็นเปนอย่างอื่น และชอบเอารูปหญิงสาวเปิดนมล่อให้คนไปเที่ยว

เกาะบาหลี แต่ชาวบาหลี รวมทั้งพวกหญิงสาวละคอนด้วย มีที่ต้องติอย่างหนึ่งที่การอยู่กินไม่สอาด ถ้าไปเห็นบ้านเรือนก็ชวนให้ออกรังเกียจความโสโครก

นอกจากละคอนยังมีสิ่งอื่นที่น่าดูในเกาะบาหลีอีกหลายอย่างเช่นเทือกภูเขาไฟและทะเลสาปกับวัดโบราณต่าง ๆ ด้วย ยังอาจจะหาซื้อของเล่นได้แปลก ๆ ด้วยพวกผู้ชายชาวบาหลีเปนช่างมีมาก ทำของเครื่องแกะและจำหลักขายพวกท่องเที่ยวซื้อได้ถูก ๆ ทั้งอากาศที่เกาะบาหลีก็พอสบายดี ไม่รู้สึกว่าหนาวหรือร้อนเกินไปทั้ง ๒ อย่างพ่อไปพบฝรั่งเยอรมันครัว ๑ อเมริกันครัว ๑ เปนคนมีทุนรอน มิใช่คนชั้นเลว ทิ้งภูมิลำเนาเดิมมาตั้งบ้านปลูกเรือนไม้มุงจากอยู่ที่ชายทะเลเกาะบาหลี คล้ายกับที่หัวหินของเรา ทั้ง ๒ ครัวบอกว่าเพราะมาเห็นเปนที่สงบสงัดเปนเสรีภาพจริง ๆ อากาศก็ดีกว่าบ้านเมืองเดิมจึงพากันย้ายมาอยู่ที่เกาะบาหลีได้สักสี่ห้าปีมาแล้ว แต่สำหรับพวกเราที่ไปเที่ยวเกาะบาหลีลำบากอยู่อย่างหนึ่งที่พูดต่างภาษากับชาวเมืองเข้าใจกันไม่ได้

หวังใจว่าเธอกับทั้งหญิงหลานหวานใจจะมีความสุขสบายดีอยู่

ดำรงราชานุภาพ

บ้านซินนามอน ปีนัง
วันที่ ๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

ถึง หม่อมยาย

ตั้งแต่หม่อมยายไปกรุงเทพ ฯ มาจนบัดนี้ฉันยังไม่หายว้าเหว่ เดินไปทางห้องหม่อมยายเมื่อไร เห็นห้องว่างก็คิดถึงทุกครั้งหวังใจว่าจะขวนขวายหาหมอที่ดีรักษาตัวได้แล้ว หญิงเหลือบอกว่าลูกชายดำจะฝากเงินหรือฝากมาแล้วฉันก็จำไม่ได้แน่ เพื่อให้แม่ใช้จ่ายรักษาตัว ฉันชื่นใจยินดีในความกตัญญูของลูกด้วย ทำให้เห็นว่าเปนบุญของหม่อมยายมีลูกคนเดียวแต่ได้ลูกดี อยากจะเปรียบต่อไปว่าเหมือนกับแม่ของฉัน เมื่อวันเสาร์ที่ ๖ นี้ฉันได้รับจดหมายชายดำอีกฉะบับ ๑ บอกว่าได้เข้าสอบความรู้ที่โรงเรียนเสนาธิการเมืองสวีเดนก็สอบได้ดีอีก ยังจะต้องสอบอีกครั้งเดียว แต่นายทางกรุงเทพ ฯ เขาให้ไปดูการสร้างปืนป้อมและหัดยิงปืนป้อมในระหว่างนี้ เสร็จแล้วจึงจะเข้าสอบครั้งสุดท้ายได้กลับมาบ้านใน พ.ศ. ๒๔๘๔ คืออีก ๒ ปีจึงจะได้มาอยู่ด้วยกันอีก

ที่ซินนามอนฮอลเวลานี้อยู่ข้างครึกครื้น ด้วยหญิงมารยาตร[๒] หญิงโสพศ[๓] และหลานหนู[๔] ออกมาอยู่ด้วยชั่วคราว และหลานหยอง[๕]

---

๑. ม.จ. พัฒนายุ ดิศกุล
๒. ม.จ. มารยาตรกัญญา ดิศกุล
๓. ท่านหญิงสุมนีนงเยาว์ (ดิศกุล) วินิจฉัยกุล
๔. ม.ร.ว. นุดี้ตรีทิพ (เทวกุล) กมลาศน์
๕. ม.ร.ว. พัฒนดิศ (ดิศกุล) คชาชีวะ

ของชายแอ๊ว[๑]ออกมาจะอยู่เรียนประจำที่ปีนังนี้

เมื่อวันที่ ๓ ตรงกับวันวิสาขะบูชาฉันได้ทำบุญไหว้พระทั้งที่บ้าน และได้ไปทำบุญเดินเทียนที่วัดศรีสว่างอารมณ์ ขอแบ่งส่วนกุศลส่งมาให้หม่อมยายด้วย

ดำรงราชานุภาพ

---

๑. พลโท ม.จ. พิสิษฐ์ดิศพงศ์ ดิศกุล

วังวรดิศ

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๒

กราบทูลฝ่าพระบาททรงทราบ

หม่อมฉันได้รับลายพระหัตถ์แล้วตั้งแต่วันที่ ๒๙ เดือนนี้หม่อมฉันขอประทานกราบมาใต้ฝ่าพระบาท หม่อมฉันได้ไปรักษาหมอญี่ปุ่นตั้งแต่วันที่ ๔ ถึงวันที่ ๑๕ นี้ มีอาการดีขึ้นมาก น้ำหนักขึ้น ๒ ปอนด์ ไตที่บวมก็ยุบลงมากยังเหลืออีกเล็กน้อย ไข้ก็ไม่มีแล้ว ปรอทปกติมาได้ ๓ วัน เจ้านายที่นี่ทุกองค์ท่านผลัดกันมาเยี่ยม แต่ท่านหญิงใหญ่[1]นั้นท่านทรงเป็นธุระมาก กับท่านชายน้อย[2]ท่านหญิงหลุยซ์[3] หม่อมฉันตั้งแต่กลับมาก็ไม่ได้ไปที่ตำหนักอื่น ๆ เพราะไม่ทราบว่าท่านจะทรงรังเกียจหรือไม่ แต่ท่านหญิงหลุยซ์ท่านได้พาคุณรัศมี[4] มาหาที่เรือน เสด็จพระองค์สร้อย[5] เสด็จมาเยี่ยม และยังมีนายแพทย์หญิงที่เสนารักษ์มณฑลทหารบกมาเยี่ยม เพราะเขาได้รับคำฝากจากลูก ทั้งได้มาเยี่ยมทุกอาทิตย์ ๒ ครั้งแล้ว ซึ่งหม่อมฉันก็ได้พูดขอบอกขอบใจรับรองอย่างฐานเป็นเพื่อนของลูก และเขาได้รับรองจะพาไปเที่ยวตากอากาศและพาไปฉายเอ๊กซเรย์ แต่หม่อมฉันได้ปฏิเสธว่าเป็นคนไข้ของท่านหญิงใหญ่จะทำตามใจตัวไม่ได้ ดูรู้สึก

๑. ม.จ. จงจิตรถนอม ดิศกุล

๒. ม.จ. ดิศศานุวัต ดิศกุล

๓. ม.จ. ลุอิสาณี (จักรพันธ์) ดิศกุล ชายาหมายเลข ๒

๔. ม.ร.ว. รัศมี (ดิศกุล) นันทาภิวัฒน์ ธิดาหมายเลข ๒

๕. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอาง

ว่าเขามีความพยายามมาก ท่านหญิงใหญ่ได้รับสั่งว่าพอให้มีเรี่ยวแรงขึ้นอีกหน่อย ท่านจะให้ไปอยู่หัวหิน

ที่สุดขอประทานกราบมาใต้ฝ่าพระบาท ขอถวายความคิดถึงมาถวายเจ้านายทั้ง ๓ องค์และหลาน ๆ ด้วย

อบ

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๑๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๒

ถึง ลูกชายดำ

พ่อได้รับจดหมายของเธอแล้ว ทอดทิ้งมาหลายเดือนยังไม่ได้ตอบถึง ๒ ฉะบับ ขออภัยเถิด เหตุที่จะแก้ตัวก็ไม่มีอะไรนอกจากเผลอและผลัดตัวเองเรื่อยมาเท่านั้น

ฉะบับลงวันที่ ๒๙ มกราคม ที่เล่าเรื่องไปช่วยงานพระศพเจ้าฟ้าวัลเดมานั้น พ่อได้ทราบจากโทรเลขของปรินส์แอกเซล ซึ่งตอบขอบใจพ่อ บอกมาด้วยว่าเธอเปนผู้แทนพระองค์พระเจ้าอยู่หัวในงานนั้น วัดที่ฝังพระศพนั้นพ่อก็ได้เคยไปเห็นแล้ว ท่านได้ทำที่ฝังไว้เสร็จแล้วมีที่ว่างเคียงกับพระศพเจ้าหญิงมารีพระชายาของท่าน

ข้อที่เธอถามถึงแบบป้อมไทยอย่างโบราณนั้นพ่อไม่สู้จะรู้ ถึงคนอื่นก็เห็นจะไม่มีใครบอกอธิบายได้มากกว่าพ่อเท่าใดนัก จะบอกแต่พอเปนเค้าโดยสังเกตดูป้อมโบราณในเมืองไทยที่ยังเหลืออยู่ แต่จะต้องคิดค้นก่อนแล้วจึงจะเขียนส่งไปให้

ในจดหมายฉะบับลงวันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๒ บอกมาว่าเสร็จการเรียนภาค ๑ แผนกป้อมในโรงเรียนเสนาธิการ ได้คะแนน ๘๕ % นับเปนที่ ๓ ใน ๑๘ คนนั้นพ่อทราบก็ยินดีมาก เพราะเราเปนชาวต่างประเทศไปแข่งกับชาวเมืองนั้นเองได้เพียงนั้นก็เห็นว่าดีนักหนาอยู่แล้ว แม้พ่อแม่อยากให้ได้กลับเร็วเมื่อกระทรวงทหารเรือสั่งให้เรียนวิชาต่อไป

ทั้งการทำปี่นและการในเสนาธิการ จะต้องอยู่ต่างประเทศต่อไปราว ๒ ปี นั้นพ่อก็ไม่รังเกียจอันใด เพราะเห็นว่าจะได้เปนคุณแก่กระทรวงทหาร-เรือและเปนคุณแก่ตัวเธอยิ่งขึ้น

ตัวพ่อเปนสุขสบายดีอยู่เปนแต่หูตึงมากเท่านั้น แต่แม่ของเธอนั้นเดี๋ยวนี้กลับไปรักษาตัวอยู่ในกรุงเทพฯ เขาคงบอกอาการที่ป่วยไปให้เธอทราบแล้ว พ่อได้ยินว่าเธอส่งเงินมาให้แม่ใช้จ่ายในการรักษาตัว พ่อยินดีอนุโมทนาความกตัญญูกะตะเวทีของเธอมาก พ่อได้รับจดหมายหญิงใหญ่บอกมาเมื่อเมลก่อน ว่าเดี๋ยวนี้อาการคลาย น้ำหนักตัวก็ขึ้น ๓ ปอนด์หวังใจว่าจะกลับเปนปกติได้ดังแต่ก่อน เหตุที่กลับเข้าไปรักษาตัวในกรุงเทพฯ เพราะเดิมให้หมอฝรั่งคนที่รักษาหญิงพูนรักษาอาการก็คลายขึ้น แต่เผอิญตาหมอคนนั้นไปยุโรปตาหมอคนที่มาทำการแทนรักษาไม่ถูกก็กลับไม่สบาย จึงปรึกษาเห็นพร้อมกันว่าให้กลับเข้าไปรักษาตัวในกรุงเทพฯ ดีกว่า ตัวเองก็เห็นเช่นนั้น พ่อจึงฝากให้หญิงใหญ่เปนผู้ระวังดูแลและช่วยหามดหาหมอ

จะบอกข่าวที่ปีนังตั้งแต่เธอกลับไปแล้ว พวกไทยที่กลับไปกรุงเทพฯ นอกจากแม่ของเธอ พวกคุณนายสวัสดิ์กลับไปหมด พระองค์หญิงประเวศ[๑]กับกรมหลวงสิงห์เสด็จกลับไปในงานศพคุณจอมมารดาทับทิม[๒] เมื่อเสร็จการปลงศพแล้วพระองค์หญิงประเวศเสด็จกลับมาอีกตรัสว่าอยู่ปีนังรู้สึกสบายกว่าอยู่ในกรุงเทพฯ มาก แต่กรมหลวงสิงห์นั้นยังประชวรโรคอมพาธอย่างอ่อน ๆ ถึงต้องพยุงลุกพยุงนั่ง พระอาการค่อยคลายขึ้น

---

๑. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๕ พระองค์เจ้าหญิงประเวศวรสมัย

๒. เจ้าจอมมารดาทับทิม ในรัชกาลที่ ๕

แล้วแต่ว่าจะหายเปนปกติเห็นจะยังหลายวัน ได้ยินมาเมื่อหายแล้วก็จะเสด็จกลับมาอยู่ปีนังอีก

ปีนี้มีลูกที่วังวรดิศออกมาหาพ่อหลายคน คือ หญิงโสพศ[๑] คน ๑ หญิงมารยาตร[๒] คน ๑ แล้วชายน้อย[๓]มาลาบวช คน ๑ วันพฤหัสหน้า ชายใหม่[๔]ก็ออกมาทันช่วยงานวันเกิดของพ่อเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ต่อนั้นพอบวชชายน้อยแล้วหญิงใหญ่[๕]ว่าจะออกมา การที่ได้เห็นลูกทำให้พ่อชื่นใจใครมาก็ให้พรและให้บุญทุกคน

พ่อหวังใจว่าเธอจะมีความสุขสบายดีอยู่

ดำรงราชานุภาพ

---

๑. ท่านหญิงสุมนีนงเยาว์ (ดิศกุล) วินิจฉัยกุล
๒. ม.จ. มารยาตรกัญญา ดิศกุล
๓. ม.จ. ดิศศานุวัติ ดิศกุล
๔. ม.จ. อาชวดิศ ดิศกุล
๕. ม.จ. จงจิตรถนอม ดิศกุล

วังวรดิศ

วันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒

กราบทูลฝ่าพระบาท ทรงทราบ

หม่อมฉันกราบมาใต้ฝ่าพระบาทด้วยความระลึกถึง เวลานี้อาการค่อยทุเลาขึ้นเรื่อยแล้ว อุจาระวันละ ๑ ครั้งบ้าง ๒ ครั้งบ้าง ได้ฉีดยาไปแล้ว ๘ เข็ม หมอเอาอุจาระไปตรวจเมื่อวันจันทร์นี้ เขาบอกว่าตัวยังไม่ตายสนิทเป็นแต่มันนิ่งไป เขายังจะต้องฉีดยาอีก ๔ เข็ม ที่กำลังรักษาอยู่นี้ไม่ใช่หมอญี่ปุ่น เปลี่ยนมาเป็นหมอโรงพยาบาลกลาง เพราะหมอญี่ปุ่นแพงมากวันละ ๑๐ บาท และยาก็ต้องฉีดทุกวัน ส่วนหมอที่โรงพยาบาลนี้เหลือเพียง ๕ บาท ๓ – ๔ วันเขาถึงจะมาหนหนึ่ง ทุกวันเขาให้ท่านหญิงพร[๑]มาฉีด และเขาบอกโรคบิดนี้เคยเป็นมานานหลายครั้งตัวกินได้มากถึงเช่นนี้ เขาบอกว่าต้องทำลายเชื้อบิดนี้ให้หมดเสียก่อนแล้วให้ไปฉายเอ็กซเรย์ดู จึงจะได้รักษาเรื่องวรรณโรคต่อไป ตั้งแต่หม่อมฉันกลับมาจากปีนัง ก็ยังไม่ได้รักษาเรื่องวรรณโรคเลย รักษากายพอหายก็กลับเป็นบิด อาหารที่หม่อมฉันรับประทานทุกวันก็ด้วยทำตามคำสั่งของหมอและท่านหญิงใหญ่ไม่มีอะไรผิดแปลก แต่ไม่ทราบว่าเชื้อบิดมันมาจากไหน เวลานี้ที่กรุงเทพ ฯ กำลังเป็นบิดและคางทูมกันชุกชุมมาก หม่อมฉันขอประทานอนุญาตให้ครอบครัวแม่เอิบเขาอยู่เป็นเพื่อนหม่อมฉันที่บ้านนี้ด้วย เพราะเวลานี้เป็นเวลากำลังไม่สบาย มีแต่

---

๑. ท่านหญิงพรพิลาส (ดิศกุล) บุนนาค

เด็กสายหยุด กับสมบุญ ๒ คน ก็ไม่รู้ประสาการพยาบาล ได้อาศัยแม่เอิบเขาเป็นผู้ดูแลและได้ใช้ลูกไปหาหมอเอาอาการไปส่ง และลูกเต้าเขามีหลายคนเพื่อป้องกันความเงียบเหงา ขะโมยจะได้เกรงขาม

หม่อมฉันขอส่งความคิดถึงมาถวายท่านหญิงทั้ง ๓ องค์และหลาน ๆ ด้วย

อบ

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

ถึง **หม่อมยาย**

ฉันได้รับจดหมายฉะบับลงวันที่ ๒๘ มิถุนายน มีความยินดีมากที่ทราบว่าอาการป่วยเปนบิดค่อยคลายจวนจะหายอยู่แล้ว ตั้งแต่ฉันรู้จากจดหมายหญิงใหญ่บอกมาว่าหม่อมยายไปเปนโรคบิดเพิ่มโรคเดิมขึ้นก็วิตกมาก คิดคำนึงเปนห่วงอยู่ไม่ขาด ขอให้อุส่าห์พยายามรักษาตัวในข้อที่จะต้องเสียเงินค่าหมอและค่ายามากขึ้นหรือน้อยลงนั้นอย่าเอาเปนประมาณเลย เอาแต่ให้หายได้นั้นเปนสำคัญ

ที่หม่อมยายขออนุญาตให้ครัวนางเอิบมาอยู่ที่บ้านพอจะได้ไหว้วานใช้สอยนั้น ฉันอนุญาตไม่รังเกียจอย่างใด หม่อมยายก็แก่พ้นที่ใครจะสงสัยความประพฤติแล้ว แต่จงบอกหญิงใหญ่[๑] และชายน้อย[๒] ให้ทราบเสียด้วย และหม่อมยายจงกำชับและคอยดูผู้ที่มาอยู่อย่าให้มาทำความรำคาญให้เกิดขึ้นในวังวรดิศเท่านั้นก็จะเรียบร้อย

หลาน ๆ ก็สบายอยู่ แต่หลานน้อย[๓] เปนไข้หวัดและว่าเลยเปนไข้ทับระดูอยู่สัก ๗ วัน เดี๋ยวนี้ก็หายแล้ว สังเกตดูหลานน้อยปีนี้สูงขึ้นมากเกือบเท่าหญิงแมว[๔] แล้ว นับว่ารุ่นสาวไม่เปนเด็กเหมือนแต่ก่อน แต่

---

๑. ม.จ. จงจิตรถนอม ดิศกุล

๒. ม.จ. ดิศศานุวัติ ดิศกุล

๓. ม.ร.ว. มานินี (เทวกุล) บุรี

๔. ม.ร.ว. บุษยทิพย์ (เทวกุล) บุญ-หลง

ฉันได้หลานหยอง[๑]ลูกชายแอ๊ว[๒] ออกมาอีกคน ๑ เปนเพื่อนเล่นเช่นหลานน้อยเมื่อยังเด็ก

เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายนฉันนิมนต์พระมาสวดมนต์และเพนทำบุญวันเกิด ขออธิษฐานแบ่งส่วนบุญให้หม่อมยายด้วย

---

๑. ม.ร.ว. พัฒนดิศ คชาชีวะ

๒. พลโท ม.จ. พิสิษฐ์ดิศพงษ์ ดิศกุล

วังวรดิศ

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๒

กราบทูล ฝ่าพระบาททรงทราบ

หม่อมฉัน กราบมาใต้ฝ่าพระบาทด้วยความระลึกถึงอยู่เสมอ หม่อมฉันได้รับลายพระหัตถ์แล้ว คิดว่าจะเขียนจดหมายมาถวายหลายเวลาแล้ว แต่ไม่มีกำลัง หม่อมฉันป่วยคราวนี้คิดว่า จะไม่ได้กลับคืนไปเฝ้าฝ่าพระบาทเสียอีกแล้ว เพราะยาบิดเกินกว่ากำลังของหม่อมฉัน พอตัวตาย หม่อมฉันก็เลยลุกไม่ขึ้น แม้แต่จะกระดิกตัวก็ไม่ไหว พึ่งจะค่อยลุกขึ้นได้มาเมื่อสองวันนี้เอง ยังกำลังเพิ่งหัดเดินไต่ราว

การที่หายขึ้นได้ครั้งนี้ ก็ด้วยบารมีของฝ่าพระบาทและลูก ท่านหญิงใหญ่[๑] ท่านชายน้อย[๒] หม่อมฉันเองก็ยังไม่แน่ใจนักว่าจะหายหรือไม่ เพราะนับแต่เจ็บมาก็หลายคราว ที่ว่ามากก็ยังไม่หมดเรี่ยวหมดแรงถึงอย่างครั้งนี้เลย ถึงแม้เผื่อหม่อมฉันจะต้องตายลงจริง ก็ยังรู้สึกอิ่มใจที่ได้รับการรักษาพยาบาล และบารมีของฝ่าพระบาทอย่างดีที่สุดแล้ว เวลานี้ฝนที่กรุงเทพ ฯ ก็ยังอุดมอยู่ อากาศคลุมเคลือทุกวัน ในที่สุดนี้ หม่อมฉันหวังใจว่า ฝ่าพระบาททั้งจ้าวนายและหลาน ๆ คงจะทรงพระสำราญและสบายดีด้วยกันทุกพระองค์และทุกคน

ขอถวายความระลึกถึงมาถวายท่านหญิงทั้ง ๓ องค์ และหลาน ๆ ด้วย

อบ

---

๑. ม.จ. จงจิตรถนอม ดิศกุล
๒. ม.จ. ดิศศานุวัติ ดิศกุล

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๒๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

ถึง หม่อมยาย

ฉันได้รับจดหมายกับลูกลำไยที่ฝากมาให้ทั้ง ๒ คราว และหญิงใหญ่ออกมาถึงก็มาเล่าถึงอาการที่หม่อมยายบ่วยให้ฟัง รู้สึกสงสารมาก เปนเดชะบุญที่กลับฟื้นคืนดีได้ ทำให้ฉันยินดีเบาใจไปมาก ขออำนวยพรให้หายเปนปกติได้โดยเร็วเถิด

ขอบใจที่เลือกหาลำไยดีส่งมาให้ เนื้อก็หนารสก็หวานดี ได้กินด้วยกันทั้งครัวเรือน หลานน้อย[๑] ปีนี้เปนสาวสูงขึ้นจะเท่า ๆ กับหลานแมว[๒] อยู่แล้ว ที่นี่อยู่สบายดีด้วยกันหมด

(ลายพระหัตถ์)

---

๑. ม.ร.ว. มานินี (เทวกุล) บุรี

๒. ม.ร.ว. บุษยทิพย์ (เทวกุล) บุญ-หลง

วังวรดิศ

ที่ ๒๐ กันยายน ๘๒

กราบทูลฝ่าพระบาท ทรงทราบ

หม่อมฉันกราบมาที่ได้ฝ่าพระบาท ได้ทราบว่าฝ่าพระบาทและหลาน ๆ เจ้านายทุกพระองค์ทรงพระสำราญดี หม่อมฉันดีใจมาก เมื่อได้ข่าวว่าประชวรหวัด หม่อมฉันเป็นทุกข์ และกลุ้มใจ เพราะจะไปเฝ้าเยี่ยมเยียนก็ไม่ได้ ที่ได้รับข่าวจากหลานน้อยว่าประชวร ๒ – ๓ วันเท่านั้น หม่อมฉันค่อยสบายใจขึ้น ตัวหม่อมฉันเวลานี้ก็สบายขึ้นมาก และกำลังก็ค่อยแข็งแรงขึ้นเป็นลำดับ อยู่ที่บ้านเวลานี้ ก็มีเพื่อนหม่อมทุกคน และเจ้านายทุกองค์ได้กรุณามาคุยอยู่เป็นเพื่อน และหาของมาให้รับทานเสมอ จะไปเที่ยวไหน ทางหม่อมเจิม[๑] ท่านหลุยซ์[๒] ท่านมารยาติ[๓] ให้รถใช้ได้ทุกเมื่อ ท่านทุกองค์ทุกคนมีพระคุณกับหม่อมฉันจนไม่ทราบว่าจะไปทำอะไรทดแทนให้ท่านได้ ฝ่าพระบาทได้รับข่าวลูกบ้างหรือเปล่า หม่อมฉันไม่ได้ทราบข่าวมาสองเดือนกว่าแล้ว ที่อยากจะทราบก็เพราะห่วงว่าจะไม่สบาย ถ้าสบายดีอยู่แล้วก็แล้วไป หม่อมฉันจะรออีก ๒ เดือน ถ้าไม่ได้ข่าวจะต้องไปเรียนถามท่านทางกระทรวง

ในที่สุดขอส่งความคิดถึงมาถวายเจ้านายและหลาน ๆ ด้วย

อบ

---

๑. หม่อมเจิม ดิศกุล ณ อยุธยา ในสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

๒. ม.จ. ลุอิสาณ์ (จักรพันธุ์) ดิศกุล

๓. ม.จ. มารยาตรกัญญา ดิศกุล

บ้านซินนามอน บี่นัง

วันที่ ๑๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

ถึง หม่อมยาย

ฉันได้รับจดหมายหม่อมยายมีมายังไม่ได้ตอบก็พอดีด้วย เมื่อวันที่ ๘ เดือนนี้ ได้รับจดหมายของลูกชายดำมีมาฉะบับ ๑ ซึ่งฉันส่งมาให้หม่อมยายกับจดหมายฉะบับนี้

ข่าวที่บอกมาก็ว่าเปนสุขสบายดี และอยู่ประเทศสวีเดน ห่างไกลไม่เกี่ยวข้องกับที่เขารบกันในยุโรป สงสารแต่เธอเปนห่วงถึงแม่ เพราะตั้งแต่เกิดสงครามมาราคาเงินลด เธอไม่มีเงินเหลือพอจะส่งมาให้รักษาพยาบาลแม่ได้ ถึงกับคิดจะขายที่บ้านที่ฉันให้เอาเงินมารักษาแม่ เปนความกตัญญูกะตะเวทีดีนักหนา แต่เห็นจะไม่ต้องถึงอย่างนั้น ถ้าผืดเคืองขัดสนฉันควรช่วยก่อนลูก

ฉันจะมีจดหมายตอบลูกชายดำส่งไปจากบี่นังจะต้องถูกเบิ่ดซองตรวจตามข้อบังคับ ขอให้หม่อมยายเขียนตอบส่งทางไปรษณีย์อากาศตรงไปประเทศสวีเดน เมืองเรากับเมืองสวีเดนเปนเมืองกลาง ไม่เกี่ยวข้องกับการสงครามจดหมายคงจะไปได้สดวก

หวังใจว่าหม่อมยายจะเปนปกติดีแล้ว ฉันเห็นถ้วยใส่ไข่เวลาเช้ายังคิดถึงหม่อมยายเสมอ.

ดำรงราชานุภาพ

วังวรดิศ กรุงเทพ ฯ

วันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูลใต้ฝ่าพระบาท ทรงทราบ

นานแล้วหม่อมฉันไม่ได้เขียนจดหมายส่งข่าวมาถวายเลย เพราะกลุ้มใจเรื่องโรคภัย แต่ในใจนั้นระลึกถึงพระกรุณาอยู่เสมอทุกวัน เพราะโรคนี้ก็เปนโรคที่จะต้องรักษากันตั้งปี หมอญี่ปุ่นที่รักษาอยู่ก็ทนไม่ไหว เดือนหนึ่งตั้ง ๖๐ — ๗๐ บาท ถ้ามีโรคพิเศษอีกก็ตั้ง ๑๐๐ บาท แกว่า ๔ เดือนจะหาย หม่อมฉันรักษาอยู่ ๕ เดือนก็มีอาการเหมือนอยู่ที่ปีนัง นั้นเอง สบายไป ๕ วัน ๑๐ วัน เดี๋ยวก็ไม่สบายอีกต่อว่าแกเข้า แกก็บอกว่าไม่ตายหายแต่ต้องตั้งปี เงินก็แพงมากจะเอาที่ไหนไปให้ หม่อมฉันก็เลิกมาหาหมอพระรักษาก็ดีขึ้น รู้สึกมีแรงจนขึ้นรถไปเที่ยว ไปซื้อของ ไปดูละคอน ปลูกต้นไม้เล่นได้ แต่อาการที่คอยจะเปนบิดกับเปนหวัดนั้นไม่หายต้องคอยระวังตัวรักษาอยู่เสมอ ก็คิดจะเอาหมอโรงพยาบาลเผื่อจะได้เสียเงินแต่น้อย และได้ใช้ตรวจทางฝรั่งด้วย ตัวหมอมาต้องเสียครั้งละ ๕ บาท ยาก็ต้องซื้อที่ร้านหมอ ยาที่ร้านอื่น ๆ เขาขาย ๑ บาท ร้านหมอขาย ๑ บาท ๕๐ สตางค์ มีบางอย่างที่เอามาจากโรงพยาบาลบ้าง หม่อมฉันคิดดูแล้วจะยิ่งร้ายกว่าหมอญี่ปุ่น และผลที่ได้รับยังน้อยกว่าหมอญี่ปุ่น หม่อมฉันก็ต้องเลิกอีก จึงได้เอาหมอพระรักษาไว้พลาง ๆ ก่อน คราวนี้ท่านสมภารวัดแค[๑]มาเยี่ยม ท่านมาบอกยาให้ และท่านบอกว่า ต้องใช้ทางฝรั่งช่วยด้วยจึงจะหาย องค์ท่านเปนท่านเล่าอาการเหมือนกับหม่อมฉันไม่มีผิด เวลานี้ดูท่านก็อ้วนผิวพรรณท่านก็ดีขึ้นมาก

---

๑. วัดสุนทรธรรมทาน

กว่าแต่ก่อน บังเอิญลูกแม่เอิบเขาเจ็บเปนโรคปอด เขาไปรักษาโรงพยาบาลกลางได้หมอชื่ออุกฤษรักษาอยู่ ๒ เดือนแกก็หาย และเสียเงินเพียง ๑๔ บาท ทั้งฉายไฟและฉีดยากินยาพร้อมทุกอย่าง มาเมื่อปลายเดือนนี้หนาวจัดมากหม่อมฉันก็เก็บตัวอยู่แต่บนเรือนทุกวัน ไม่ได้ลงไปข้างล่างเลยเพราะกลัวจะเปนหวัด ทั้งลมและน้ำค้างมาก หนาวยิ่งกว่าเชียงใหม่สักสองเท่าก็ยังเปนหวัดจนได้ หม่อมฉันจึงได้ทูลท่านหญิงใหญ่ว่าจะลองให้แม่เอิบเขาไปรับหมอโรงพยาบาลมาดูท่านก็ตกลงให้ไปรับมาแกมาตรวจบอกว่าเปนแผลที่ปอด แต่เปนแผลเก่าไม่ใช่ใหม่ ที่ไม่สบายอยู่นี้ก็เพราะรังไข่แห้ง เนื่องมาจากฤดูหยุดจะต้องฉีดยาโพรจินอนกับยาช่วยปอดก่อนตอนนี้ ต่อไปจะได้รักษาทางปอดทางเดียว และแกบอกว่ายาไหนที่ใช้ในโรงพยาบาลได้ก็ให้เอาที่โรงพยาบาล เช่น ยาฉีดก็ให้ซื้อเอง ค่ามารักษาก็ตามแต่จะให้ไม่คิด แกพยายามรักษาให้หาย การที่ปอดเปนแผลที่เปนคนผู้ใหญ่นั้นถึงหายแล้วก็ต้องคอยระวังตัวจะกรากกรำอย่างแต่ก่อนไม่ได้ เพราะร่างกายมันโตขึ้นอีกไม่ได้เหมือนเด็ก แผลได้แต่แห้งไปเท่านั้น ที่จะให้เต็มดีเหมือนเก่าไม่ได้ ตามที่แกอธิบายหม่อมฉันทูลปรึกษาท่านหญิงท่านก็เห็นดี ท่านรับไปซื้อยาให้ หาดูที่ไหนถูก การรักษาของแกก็ดูดีทำไม่ร้ายแรง แกบอกว่าร่างกายหม่อมฉันผิดกับคนอื่น ๆ แบบบางมากทุกส่วนในร่างกาย จะต้องค่อย ๆ รักษาอย่าให้หม่อมฉันท้อถอย แกจะพยายามช่วยให้หาย เรื่องที่ลูกจะขายที่นั้นหม่อมฉันได้ห้ามแกไปแล้วว่าอย่าขายเลย ไม่ต้องทูล ถ้าไม่มีก็ไม่ต้องให้เพราะแม่เคยเจ็บไข้ยากจนมาอย่างนี้เสมอตั้งแต่ลูกยังเล็ก ๆ และไม่ได้เงินเดือนก็ยังพยายามรักษาตัว และยังลูกต้องการเท่าไรแม่ก็ให้ได้ทุกครั้ง

จากเงินที่เสด็จพ่อพระราชทานให้ทุกเดือน ขออย่าได้เดือดร้อนเลย ทั้งเสด็จพ่อท่านก็ยังอยู่ปกครองแม่เมื่อขาดเหลือท่านก็ทรงช่วยเหลือ ที่บ้านอันนี้ต้องเก็บไว้เปนมรดกสืบไปชั่วลูกหลาน ถ้าเธอขืนขายเอาเงินรายนี้มารักษาแม่ ๆ จะตายก่อนได้รับเงิน การอยู่การตายนั้นไม่ใช่อยู่ที่เงินมันอยู่ที่บุญกรรมถึงที่ต้องตายทุกคน ขออย่าให้ลูกวุ่นวายไปเลย จงเล่าเรียนให้สำเร็จและอุส่าห์ทำความดีความชอบ ตั้งหน้ารักษาตัว อย่าให้เปนหนี้มีเท่าไรพยายามใช้ให้พอให้ได้มีชื่อเสียงในทางราชการ และเปนที่เชิดชูในวงตระกูลต่อไปภายหน้าเท่านี้ และเปนที่พอใจแม่เท่ากับได้ไปพยาบาลรักษาแม่ด้วยความกตัญญูแล้วทุกประการ แม่ยังไม่ถึงที่ก็คงไม่ตาย ถ้าแม่ถึงที่วิญญาณของแม่ก็คงได้ไปสู่สุคติบนสวรรค์ แล้วก็ตอบมาว่า ถ้าหม่อมฉันไม่พอใจทุกสิ่งจะไม่ทำ อย่าว่าแต่เรื่องที่นี้เลย แม้แต่การแต่งงานซึ่งเปนเรื่องของชีวิต ถ้าแม่ไม่พอใจแล้วจะไม่ทำให้ขัดใจเลย ทุก ๆ วันเขาภาวะนาอยู่เสมอว่า ขออย่าให้อกุศลใดได้ดลบันดาลให้เขาทำให้เสด็จพ่อและแม่ต้องเสียใจเพราะลูกเลย ขอกุศลสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงช่วยให้แม่หายเจ็บเร็ว ๆ เทอญ ก็เมื่อตอบจดหมายหม่อมฉันมาเช่นนี้แล้วทำไมยังไปทูลจะขายที่ดินอีกเล่า ความตั้งใจของหม่อมฉันนั้นเปนแต่เพียง ถ้าเขามีเหลือก็จะขอทานกินบ้าง ไม่ถึงกับจะไปเคี่ยวเข็ญจนถึงกับต้องขายที่ดินเลย อย่าว่าแต่เจ็บเท่านี้เลย ถึงจะตายหม่อมฉันจะนิ่งยอมตาย ถ้าลูกไม่มีให้ด้วยความสดวก เวลานี้หม่อมฉันกำลังคิดจะหาประโยชน์จากที่บ้านใหม่มาช่วยบ้างตามที่เขาทำกันไว้เก่าไม่ได้เท่าไรหลวงสกล ฯ แกเก็บตามบุญตามกรรม ต่อไปนี้พอถึงเดือนเมษายนหม่อมฉันได้ทูลท่านชายน้อยให้เก็บเปนรายเดือน เก็บวาละ ๑๐ สตางค์

ถ้าเหลือจากการรักษาตัวจะได้ถมที่ต่อไป ถ้าที่ดีขึ้นจะได้ค่าเช่าเพิ่มขึ้นถึง ๒๐ สตางค์ ถ้าเปนดังนี้ก็พอจะรักษาตัวให้หายดีได้ ใจคอหม่อมฉันในเวลานี้ไม่ค่อยสบายเลย ไหนจะต้องคิดการใช้จ่าย ไหนจะห่วงลูก เพราะทราบว่าที่นั่นก็กำลังจะยุ่งกันขึ้นอีก เมื่อเดือนก่อนท่านแถม[1]พาคุณหนู[2] คุณน้อย[3]มาเยี่ยมเอาผ้าห่มนอนประรังเคร็ตกับพิมเสนมาให้ คุณน้อยอ้วนเปนสาวสวยมาก เมื่อวันที่ ๑ นี้ได้กลับไปชุมพร หม่อมฉันตั้งใจว่าจะไปส่งบังเอิญวันนั้นลมจัดเลยให้สายหยุดเอาเข้าตังไปให้กินในรถไฟ

ในที่สุดขอประทานกราบมาใต้ฝ่าพระบาทด้วยความคิดถึงทุกพระองค์

อบ

---

๑. ม.จ. ไตรทิพย์เทพสุต เทวกุล ชายาคือ ม.จ. บรรดาลสวัสดี ดิศกุล

๒. ม.ร.ว. นุดีตรีทิพ (เทวกุล) กมลาสน์ } ธิดาหมายเลข ๑

๓. ม.ร.ว. มานินี (เทวกุล) บุรี

บ้านซินนามอน บีนัง

วันที่ ๒๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

ถึง หม่อมยาย

พอหญิงแก้ว[๑]กลับไปแล้ววัน ๑ รุ่งขึ้นวันที่ ๒๗ มกราคม ฉันก็ได้รับจดหมายลูกชายดำส่งมาทางไปรษณีย์อากาศฉะบับ ๑ ซึ่งได้ส่งมาให้หม่อมยายกับจดหมายฉะบับนี้ เนื้อความตามจดหมายของชายดำ ว่าเวลานี้นายทหารไทยอยู่ที่เมืองสวีเดนมีแต่ตัวเธอคนเดียว กระทรวงกลาโหมได้มอบหน้าที่ให้เธอควบคุมการสร้างเครื่องยุทธภัณฑ์สำหรับทหารไทยทุกเหล่า ตามความที่กล่าวนี้แสดงให้เห็นว่ากระทรวงกลาโหมเห็นจะยังไม่เรียกให้กลับโดยเร็ว ด้วยการที่รบพุ่งกันยังห่างเมืองสวีเดนอยู่ เปนแต่เขาต้องระวังตัวในเมืองนั้น ฉันเชื่อว่าถ้ากระทรวงกลาโหมเห็นว่าการสงครามจะถึงเมืองสวีเดนเมื่อไรคงเรียกให้ชายดำกลับเมื่อนั้น ยังไม่ต้องขวนขวายไต่ถามก็ได้

ฉันได้รับจดหมายของหม่อมยายพอใจในความที่กล่าวมา สมควรเปนผู้ใหญ่ ที่คิดจะบำรุงพื้นที่บ้านชายดำนั้นก็เปนความคิดดี ด้วยจะเกิดผลประโยชน์ ทั้งตัวหม่อมยายก็จะได้มีการทำแก้รำคาญพอให้เจริญความสุขได้บ้าง ขอให้ระวังรักษาตัวให้ดีเถิด.

ดำรงราชานุภาพ

---

๑. ม.จ. อัปภัศราภา (ดิศกุล) เทวกุล

บ้านซินนามอน บี่นัง

วันที่ ๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

ถึง ลูกชายดำ

พ่อไม่ได้เขียนหนังสือถึงเธอนานมาแล้ว มาเกิดเสียใจขึ้นด้วยได้ข่าวว่าพระยาราชวังสัน[๑]ตาย มีความอาลัยด้วยเขาเปนเพื่อนเก่าของพ่อ และเมื่อเร็ว ๆ นี้เขายังเขียนจดหมายมาถึงพ่อฉะบับ ๑ จากเมืองเจเนวาเมื่อเขาไปประชุมสันนิบาตชาติ ในจดหมายนั้นยังชมเธอหลายอย่าง เปนแต่ติว่าใช้เงินเปลืองนักอย่างเดียว เธอทราบข่าวที่พระยาราชวังสันตายก็คงเสียใจมากและคงรู้สึกว้าเหว่ด้วย พ่อจึงเขียนจดหมายฉะบับนี้มาถามข่าวเธอและขอให้เธอช่วยบอกไปถึงคุณหญิงราชวังสัน[๒] ถึงหลวงสินธุ[๓] กับทั้งลูกพระยาราชวังสัน[๔]ที่อยู่เดนมาร์คด้วย ว่าพ่อเสียใจด้วยเป็นอันมาก

จดหมายที่เธอมีมาพ่อได้ส่งเข้าไปให้แม่เธอทุกฉะบับ พ่อมีความยินดีที่ได้ทราบจากจดหมายของแม่เธอเองและคำผู้ที่ออกมาจากกรุงเทพ ฯ เปนยุติต้องกัน ว่าได้หมอพระรักษาอาการฟื้นขึ้นมีกำลังวังชากว่าแต่ก่อนมาก แต่เขาอยู่ข้างเปนห่วงเธอมากเพราะได้ข่าวว่าสงครามใกล้ชิดสวีเดน

---

๑. พลเรือโท พระยาราชวังสัน (ศรี กมลนาวิน)

๒. คุณหญิงราชวังสัน (รจิตร์ กมลนาวิน)

๑. พลเรือเอก หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน)

๔. พลเรือตรี กมล กมลนาวิน

เข้าไปทุกที พ่อบอกไปว่าให้เขาคอยสืบถามทางหลวงสินธุ์เดิด พ่อนึกว่าถ้าจะต้องเสี่ยงภัยอย่างใดกรมทหารเรือเขาคงเรียกกลับไม่ทิ้งให้เสี่ยงภัยอยู่ทางโน้น

เรื่องสงครามมันก็พิลึกไม่มีใครรู้ว่ามันจะเล่นไปได้ถึงไหน และจะเลิกกันได้เมื่อใด อ่านหนังสือพิมพ์ฟังข่าวจนเบื่อเพราะไม่รู้ว่ามันจะไปอย่างไร รู้แต่ว่าฉิบหายกันทุกชาติทั้งที่รบและไม่รบ น่าสงสารแต่ราษฎรพลเมืองที่ถูกทิ้งลูกระเบิดและพวกข้างฝ่ายชนะกดขี่ต่าง ๆ แต่ถึงแพ้และชนะก็ต้องชมพวกฟินว่าดีจริงและเก่งจริง ถึงจะแพ้ก็คงมีเกียรติอยู่ชั่วกัลปาวสาน

เมื่อเร็ว ๆ นี้พ่อได้รับสมุดรูปต่าง ๆ ส่งมาให้จากสวีเดน เล่ม ๑ สมุดรูปเช่นนี้กงซุลเยเนอราลจอนซันเคยส่งมาให้พ่อเมื่อขึ้นปีใหม่ทุกปี คราวนี้ก๊าดชื่อขาดไปแต่พ่อเข้าใจว่ามิใช่คนอื่น ขอเธอจงช่วยขอบใจเขาและบอกเขาด้วยว่าปีนี้พ่อไม่ได้ส่งก๊าดปีใหม่ถึงเพื่อนฝูงในยุโรป เพราะตั้งแต่เกิดสงครามการส่งเสียอะไรมันไม่ค่อยถึง แม้เมลซึ่งเคยมาทุกสัปดาหะเดี๋ยวนี้บางทีถึง ๓ สัปดาหะ หรือเดือน ๑ จึงจะมาถึงครั้ง ๑ แต่หวังใจว่าเขาจะเปนสุขสบายดีและขออำนวยพรปีใหม่แก่เขาด้วย

พ่อคิดดูตามที่กำหนดไว้เดิมในปีฝรั่งปีนี้จะถึงกำหนดเธอได้กลับบ้านมิใช่หรือ ที่เธอต้องงดการงานมากขึ้นดังบอกมาจะทำให้เปลี่ยนแปลงไปอย่างใดได้บ้าง

พ่อหวังใจว่าเธอจะเป็นสุขสบายดีอยู่.

ดำรงราชานุภาพ

วันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๒

........[๑] แม่ที่รักของลูก ทรงทราบ

ลูกได้รับจดหมายจาก............ฉบับลงวันที่ ๓ มีนาคมแล้ววันนี้เอง เรื่องที่ได้ทรงสั่งมา..........ทั้งในการให้แสดงความเสียใจต่อคุณหญิงราชวังสัน, หลวงสินธุ, กมล และเรื่องที่จะให้ขอบใจกงซุลเยเนอราลจอนซัน นั้นจะทำถวายทันที ลูกดีใจที่ได้ยินว่าเด็จพ่อทรงพระสำราญดีอยู่ตามเคย ทั้งแม่ก็ได้ค่อยยังชั่วขึ้นมากแล้ว เรื่องการปลอดภัยของตัวลูกนั้น ขออย่าได้ทรงเป็นห่วงเลย ลูกเชื่อในสาสนาเราว่าไม่ถึงที่ก็ไม่ตาย เพราะฉนั้นไม่สำคัญว่าอยู่ที่ไหน เดี๋ยวนี้สงครามระหว่าง Finland กับรัสเซีย นั้น ก็ได้สิ้นไปแล้วคราวนี้ พวกฟินด์จำเป็นต้องเซ็นสัญญาเลิกรบ เพราะประเทศที่อยู่ในสันนิบาตชาติได้แต่พูดเท่านั้นเอง แต่ไม่ได้ทำอะไรจริง ๆ จัง ๆ ที่จะช่วยพวกฟินด์เลย ถึงแม้ว่าพวกทหารฟินด์จะรบเก่งจริง ๆ แต่นาน ๆ ก็จะต้านข้าศึกที่มากกว่าตั้ง ๖๐ เท่าไม่ได้ เพราะฉนั้นรัฐบาลเขาจึงยอมเซ็นสัญญาเลิกรบ ถึงแม้ว่าจะต้องขาดทุนข้าศึกก็ดีก่อนประเทศฉิบหายเสียหมด สงครามอันนี้ได้สอนให้ประเทศเล็ก ๆ เห็นได้ว่า จะหวังพึ่งคนอื่นไม่ได้นอกจากตัวเอง และต้องเตรียมตัวไว้ตั้งแต่เดี๋ยวนี้แล้ว ที่จริงลูกได้ขออนุญาตทางราชการไปดูการรบที่ฟินด์แลนด์ เพราะในหน้าที่ทหารจะหาความรู้ที่ไหนไม่ได้ดีเท่าในสนามรบ สิ่งที่เด็จพ่อก็ทรงทราบแล้วเพราะก็เคยทรงได้เป็นทหารเอง เสียใจที่ไม่ได้ตอบทัน เดี๋ยวนี้ก็ช้าไปเสียแล้ว ลูกไม่ได้กลัวบอกแม่ไป เพราะไม่ต้องการจะทำให้ตกใจเปล่า ๆ ผู้หญิงเห็นจะเลิก..........

---

๑. ข้อความที่.........นั้นขาดชำรุด ไม่สามารถนำมาพิมพ์ได้

ส่วนตัวไม่ได้เป็นแน่ เพราะฉนั้นถึงอย่างไร แม่ก็เห็นจะ.......... หน้าที่..........ทหาร คือ ใน..............และมันเป็นหน้าที่ ....ในหน้าที่ มาให้.................. จริงแล้วที่ลูกเป็นลูกอย่างหมอ.................สำหรับประเทศลูกเป็น ๑/๑๕ ......เท่านั้นเอง...........ไม่สำคัญเท่าไรถึงจะตายในหน้าที่ก็ดี ลูก.......ว่าพวก.......เขาคงจะไม่ให้แม่อดตายเพราะเรื่องนี้เป็นแน่ การ..........เห็นจะไม่นานเท่าใด เพราะไม่มีใครนอกจากรัสเซีย..........ใจในสัญญาวันนี้ คราวหน้าลูกเป็นไปแน่ การที่ลูกเขียนมาตรง ๆ เช่นนี้ยังเด็จพ่อ ก็เพราะรู้ว่าเด็จพ่อจะทรงเข้าใจลูก ลูกแปลกใจเหมือนกันที่เจ้าพี่ ๆ ท่านไม่ทรงนึกว่าลูกมีใจทหาร แต่ที่จริงลูกไม่เคยมี..........ต่อหน้าที่อันอื่นเลย

เรื่องการกลับบ้านนั้น ลูกไม่ทราบแน่ว่าเมื่อไร เพราะสงครามมันทำให้การงานและแปลนต่าง ๆ ยุ่งไปหมด การสร้างอาวุธที่นี่ของกรมป้อมก็ได้ช้าไป ๓ เดือนแล้ว เพราะฉนั้นลูกพึ่งอย่างไรก็เห็นจะไม่ได้กลับก่อนเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ที่จริงมันก็ดีสำหรับทางราชการ เพราะลูกจะได้โอกาศดูงานและเรียนในวิชาป้อมในทาง Practice มากขึ้นอีก ลูกจะได้เป็นเจ้ากรมป้อมคนแรก เพราะฉนั้นลูกจะต้องพยายามหาความรู้และ Practical experiences ให้ได้มากที่สุดที่จะมากได้ เพื่อไปเผยแผ่ที่บ้านเรา Practical experiences นั้นหาเอาไม่ได้จากหนังสือ เวลาเราทำงานนานปีพอ มันก็มาเอง ที่จริงลูกไม่ค่อยจะยินดีเท่าไรหลอก ที่จะได้เป็นเจ้ากรมป้อมคนแรก เพราะรู้สึกเองว่าไม่มี experiences พอสำหรับหน้าที่อันนี้ แต่ที่บ้านเราไม่มีใครรู้จักวิชาอันนี้ เพราะฉนั้นลูกจำเป็นที่จะต้องเป็น แต่.........ของลูก clear เพราะได้พยายามมา

มากที่สุดที่จะมากได้ ในการเรียนวิชาอันนี้...........กว่าดีที่สุดไม่มีใครทำได้ แต่ถ้าหาผู้ช่วยได้ที่ขยันและ..................ในอาวุธนี้เท่าลูกพอ เราก็จะช่วยกัน.....,...........เป็นรูปเป็นร่างได้ ....ลูกเวลานี้............เพราะสุรุ่ยสุร่ายไม่ เงินทองของลูกโดยมาก..........................และหนังสือเรียนในวิชาบ้อมทั้งการ...................เพื่อนฝูงเพื่อหาความสดวกใน.........ลูกไม่..........จาก..........รายการเลยสักสะตางค์เดียว ในสิ่งเหล่า.............เงินอยู่ก็จะไม่บ่น เพราะมันไม่ช่วยอะไร แต่อด ....กิจไม่ได้ เวลาคนด่าว่าใช้เงินเปลือง ลูกขอทูลตามตรง......ภายใน ๓ ปีหลังนี้ไม่ได้ซื้อเสื้อผ้าใช้ใหม่เลยสักสำรับเดียว ถึงแม้ว่าลูกที่จริงควร เพราะที่มีอยู่ก็สึกมากแล้ว แต่ความดีที่คนเราทำโดยมากมีคนรู้สึกและชมเมื่อคนนั้นตายไปแล้วเสมอ เพราะฉนั้นลูกไม่แปลกอะไรที่ไม่มีใครเข้าใจลูกในเรื่องนี้

รักและคิดถึงเด็จพ่อเสมอ

จากลูกชายดำ

ป.ล. ขอส่งความรักและคิดถึงมายังเจ้าพี่ทุก ๆ องค์ ตาหยด๑ และหลาน ๆ ด้วย

---

๑. **พ.อ. ม.จ. กุมารดิศ ดิศกุล**

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๓

ถึง หม่อมยาย

ฉันได้รับจดหมายแล้ว ขอบใจที่อุส่าห์เขียนมา ในวันอาทิตย์ที่จดหมายมานั้น ได้รับปลาทูที่หม่อมยายฝากมาให้ฉัน และเขาแบ่งลำใยที่หม่อมยายฝากมาให้ หลานน้อย[๑] ปอกมาให้ฉันกินด้วย รุ่งขึ้นได้ยินว่าหม่อมยายฝากรูปมาให้หลานน้อยด้วย ฉันอยากเห็นแต่ในเวลานั้นหลานน้อยไปโรงเรียนเสียแล้วต้องไปลักดู รูปเล็กไปสักหน่อยถึงกระนั้นก็สังเกตเห็นว่ากระชุ่มกระชวยขึ้น ดูสบายดีฉันก็ยินดีสบายใจด้วย การที่ถือศีลนั้นก็ดีอยู่ แต่อย่าถือให้ถึงศีลอุโบสถเลย อดเข้าเย็นจะเปนโทษแก่อนามัย

เรื่องลูกชายนั้น ได้มีโทรเลขมาถึงฉันแต่แรกฉะบับ ๑ เห็นจะพร้อมกับมีถึงกระทรวงกลาโหม บอกว่ากระทรวงกลาโหมเรียกให้กลับแล้ว และยังคิดไม่เห็นว่าจะกลับมาได้ทางไหน นึกแต่ว่าถึงจะยังมาไม่ได้อยู่ในเมืองสะวีเดนดูก็ไม่มีเสี่ยงภัย จึงนิ่งรอฟังมา

เมื่อหม่อมยายได้ข่าวว่าออกเดินทางกลับแล้ว ที่ได้ไปหามุลนายของเธอนั้นฉันเห็นชอบด้วยทุกอย่าง ถ้ากลับผ่านมาทางปีนังคงแวะมาหาฉัน แต่ถ้ากลับทางเมืองจีนก็คงตรงเข้าไปกรุงเทพ ฯ จากเมืองฮ่องกง

ดำรงราชานุภาพ

---

๑. ม.ร.ว. มานินี (เทวกุล) บุรี

วังวรดิศ

วันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

กราบทูลใต้ฝ่าพระบาททรงทราบ

หม่อมฉันได้รับโทรเลขจากกระทรวงกลาโหม ว่าลูกจะถึงภายในเดือนกันยานี้ หม่อมฉันหวังว่าคงจะต้องมาพักที่ปีนัง ถ้าเผื่อมาพัก ขอประทานฝ่าพระบาททรงโปรดประทานโอวาทให้มาก ๆ และทรงรับสั่งด้วยว่านายนั้นท่านเอาใจใส่มาขอให้เธอมีความเคารพรักใคร่ท่านดุจดังพี่-ชาย และโปรดทรงรับสั่งกับท่านหญิงพิลัยด้วย ว่าหม่อมฉันกราบมาขอประทานในยืมตำหนักเลขาให้ลูกพักเพราะที่เรือนหม่อมฉันไม่มีห้องน้ำ ในที่สุดหม่อมฉันกราบมาใต้ฝ่าพระบาทและถวายความคิดถึงมากทุกพระองค์ด้วย

อบ

---

๑. ม.จ. พิไลยเลขา ดิศกุล

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๑๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๓

ถึง หม่อมยาย

ฉันได้รับจดหมายบอกมาว่าลูกจะกลับมาถึงบ้านในเดือนกันยายน ถ้ากลับมาทางไซบีเรียในประเทศรุสเซียคงมาเมืองยี่ปุ่น แล้วลงเรือจากเมืองยี่ปุ่นตรงมากรุงเทพฯ ไม่ผ่านทางปีนัง แต่เห็นในหนังสือพิมพ์ว่า หลวงสินธุ์[๑] จะไปยุโรปทางรุสเซีย ถ้าเช่นนั้นก็อาจจะไปพบกับลูกกลางทาง ที่จะให้พักอยู่ตำหนักเลขานั้นดีแล้ว หญิงพิลัยเธอก็อนุญาตด้วยยินดี.

ดำรงราชานุภาพ

---

๑. พลเรือเอกหลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน)

วันที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๓

กราบทูลใต้ฝ่าพระบาท ทรงทราบ

หม่อมฉันกราบมาใต้ฝ่าพระบาทด้วยความระลึกถึง หม่อมฉันได้ไปหานายท่าน ท่านบอกว่าเวลานี้ยังหาเรือไม่ได้ เพราะการมาต้องมาให้เรียบร้อยไม่ต้องให้ถูกค้น ท่านคิดว่าจะถึงกรุงเทพ ฯ ในราวเดือนตุลาคมกลางเดือนหรือปลายเดือน และตัวท่านเองก็ยังไม่มีกำหนดที่จะไปยุโรป หม่อมฉันมาอยู่บ้านเจ้าคุณนี้ก็สบายขึ้นมาก น้ำหนักตัวก็ขึ้นและได้ไปวัดมกุฎพร้อมด้วยเจ้าคุณคุณหญิงทุกวันพระ ไปพบหม่อมละม้ายและหม่อมแม่ท่านดำรง สั่งให้กราบทูลว่ากราบมาใต้ฝ่าพระบาทด้วยความระลึกถึง

อบ

ภาคผนวก

ลายพระหัตถ์

สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ถวาย

สมเด็จ ฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ

และประทาน

หม่อมเจ้าจงจิตรถนอม ดิศกุล

(คัดเฉพาะที่เกี่ยวกับ ม.จ. กาฬวรรณดิศ)

บ้านโกกเกดัล กรุงโกเปนเฮเกน เดนมาร์ค
วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓

ถึง หญิงใหญ่

ชื่อเสียงของเธอมาดังในเมืองเดนมาร์ค ด้วยเคราว์ปรินส์[๑] กับปรินส์แอกเซล[๒] มาเที่ยวโจทย์เล่าว่า ฝีมือทำกับเข้าไม่มีใครสู้ทางตะวันออก และว่าอาจจะทำเลี้ยงดินเนอร แล้วทำสัปเปอร์เลี้ยงอีก ในวันเดียวกันถึง ๒๐๐ คน เจ้านายพากันถามถึงอภินิหารของเธอ เคราว์ปรินส์กับปรินส์แอกเซล ทั้งปรินส์วัลเดมาแลปรินส์โอเก[๓] ซึ่งได้รู้จักเมื่องานราชาภิเศก สั่งฝากความรำลึกถึงเธอด้วย

การที่พระเจ้าแผ่นดินและพระมเหษีทรงรับรองพ่อที่มาคราวนี้ ดูเปนการตั้งพระทัยที่จะตอบแทนการรับรองของเคราว์ปรินส์ที่วังวรดิศ ไม่ใช่เปนการรับรองอย่างหรูหราในทางราชการ แต่รับอย่างดีที่สุดในส่วนพระราชวงศเปนต้นว่าตั้งแต่เข้าอาณาเขตต์เดนมาร์ค เคราน์ปรินส์กับปรินส์แอกเซลก็ไปคอยรับอยู่ เอารถที่นั่งไปรับด้วย ส่วนพระเจ้าแผ่นดิน[๔]คอยรับอยู่ที่วัง ตรัสเชิญให้อยู่ในวัง มีการเลี้ยงเปนส่วนกันเอง

---

๑. สมเด็จพระเจ้าเฟรเดอริคที่ ๙ พระราชบิดาสมเด็จพระราชินีมาเกรตเต แห่งกรุงเดนมาร์คในปัจจุบัน

๒. เคยทรงเป็นประธานบริษัทอิสเอเซียติคจำกัด

๓. เจ้าเดนมาร์ค สองพระองค์นี้เคยเสด็จเข้ามางานบรมราชาภิเศก ในรัชกาลที่ ๖

๔. สมเด็จพระเจ้าคริสเตียนที่ ๑๐ พระอัยกาในสมเด็จพระราชินีมาเกรตเต แห่งกรุงเดนมาร์คในปัจจุบัน

วัน ๑ เลี้ยงแบงเควตวัน ๑ แล้วพาลงเรือพระที่นั่งไปเที่ยวด้วยกันตลอดวันอีกวัน ๑ (ได้ยินว่าเอาโปรแกรมครั้งพระเจ้าปู่รับสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงมาจัดคราวนี้) และได้วางพระราชอัธยาศัยถึงเล่นหัวกันอย่างสนิทสนม ส่วนเจ้านายมีปรินส์วัลเดมาเป็นต้น และปรินส์คัสตาฟน้องยาเธอ และปรินส์แอกเซล ก็เชิญไปเลี้ยง ในการที่เลี้ยงทุก ๆ แห่งเปนอย่างประชุมพระราชวงศ รวมด้วยกันกว่า ๒๕ องค์ เล่นหัวเข้ากันสนิทสนมกับพวกเรา ชายดำ[๑] ชายนอก[๒] และเจ้าเล็ก[๓] ของเรา ก็พลอยได้รับเชิญเข้ากับเจ้านายด้วยทุกคราวที่เลี้ยง จนพ่อออกหนักใจ เกรงจะกำเริบ ต้องเทศน์กำราบกัน นอกจากที่รับรองในเดนมาร์ค ยังมีแปลกออกไป ที่เคราว์ปรินส์สวิเดน[๔] กับพระชายา เชิญมาให้ไปกินกลางวันที่วังอันอยู่ชายแดนสวิเดนต่อกับเดนมาร์ค กำหนดวันที่ ๒๒ กรกฎาคม รุ่งขึ้นวันที่ ๒๓ จะออกจากเดนมาร์คไปกรุงเบอลิน ด้วยเปรสิเดนฮิฟเดนเบิคบอกมาว่าจะรับวันที่ ๒๔

หนังสือบ้านเปนอันมาถึงเรียบร้อย ได้รับที่กรุงโกเปนเฮเกน ผู้ที่มาด้วยกันมีความสุขสบายดีอยู่ หวังใจว่าข้างบ้านจะมีความสุขสบายอยู่ทั่วกัน

กำหนดพ่อจะกลับจากยุโรปเปนแน่ได้แล้ว ว่าจะไปเรือบาแรงเกียลงเรือที่เมืองมาซีนาในประเทศอิตาลี ออกจากนั้นระวางวันที่ ๖ จนวันที่

---

๑. พลเรือเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล

๒. ม.จ. ขจรจิรพันธุ์ จิรประวัติ โอรส จอมพล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครชัยศรีสุรเดช

๓. ม.ร.ว. ดุษฎีดิศ ดิศกุล โอรส ม.จ. จุลดิศ ดิศกุล

๔. สมเด็จพระเจ้ากุสตาฟที่ ๖ และพระนางหลุยซา

๘ กันยายน คงถึงกรุงเทพ ฯ ในปลายเดือนกันยายน หรือต้นเดือนตุลาคม หนังสือบ้านที่จะส่งมาตั้งแต่วันที่ ๑๐ สิงหาคมไป ขอให้ส่งทางห้างอิสตเอเชียติก ให้เขาส่งไปตามเอเย่นต์ของเขา ในระยะทาง ให้พ่อเมื่อเรือผ่านกลับไปถึงที่นั้น ๆ

ดำรงราชานุภาพ

ป.ล. ฝากรูปพ่อกับชายดำมาให้หม่อมอบในซองนี้ ขอให้มอบให้ด้วยกันกับจดหมาย

ด.ร.

บ้านพระยาชลยุทธ ฯ โกเปนเฮเกน เดนมาร์ค
วันที่ ๓๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓

ถึง **หญิงใหญ่**

ขอบอกรายงานการเดินทางตอนมาอยู่เมืองเดนมาร์ค วันที่ ๑๑ กรกฎาคม กินอาหารเย็นที่โฮเต็ลแล้วไปขึ้นรถไฟออกจากเมืองอัมสเตอร-ดัม รถไฟแล่นไปคืนยังรุ่ง

วันที่ ๑๒ เวลาย่ำรุ่งถึงเมืองฮัมเบิคในเยอรมนี ต้องเปลี่ยนรถและคอยอยู่ที่เมืองฮัมเบิค ๒ ชั่วโมงครึ่ง มิศเตอรลิง นายห้าง บี. กริม มารับและพาไปกินอาหารเช้าที่บ้านของเขา คอยอยู่จนได้เวลามาขึ้นรถไฟออกจากเมืองฮัมเบิก เวลาเที่ยงถึงท่าข้ามช่องทะเล เอารถที่เราไปลงเรือไฟแล่นข้ามช่องทะเล ระยะทางเรือแล่น ๒ ชั่วโมงเศษ กินกลางวันในเรือนั้น พอบ่าย ๓ โมงถึงท่าชายแดนเดนมาร์ค พบเคราวน์ปรินส์กับปรินส์แอกเซล พารถสลูนพระที่นั่งของพระเจ้าแผ่นดินมาคอยรับ แล่นรถไฟต่อมา เวลา ๑๘ นาฬิกาเศษถึงกรุงโกเปนเฮเกน ปรินส์วัลเดมา ปรินส์ยอช ออพ์กรีก ปรินส์แอกเซล กับข้าราชการผู้ใหญ่ในราชสำนัก กับทั้งพระยาชลยุทธ[๑] ฯ มิศเตอรแอนเดอสัน[๒] ส่วนพวกเราก็**ชายดำ** ชายนอก และดุษฎีคอยรับอยู่ ขึ้นรถยนต์มายังพระราชวังพระเจ้าแผ่นดินและพระมเหษีเสด็จคอยรับอยู่ และโปรดให้พวกเราอยู่ในพระราชวัง ๓ วัน เวลา ๒๐ นาฬิกาเมื่อก่อนเสวย พระเจ้าแผ่นดิน

---

๑. **พระยาชลยุทธโยธิน (เดอริชริว)**

๒. **ผู้ก่อตั้งบริษัทอิสเอเซียติค**

ฉายร่วมกับเจ้านายในพระราชวงศ์เดนมาร์ค ที่วังเจ้าฟ้าชายแอกเซล
วันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
และ หม่อมเจ้ากาพวรรณดิศ ดิศกุล
ฉายโดย เจ้าฟ้า เฟรเดอริค มกุฎราชกุมารเดนมาร์ค
(สมเด็จพระเจ้าเฟรเดอริค ที่ ๕)
บนเรือพระที่นั่ง วันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

พระราชทานตราช้างเดนมาร์กซึ่งเป็นตราสูงสุด เทียบเท่าตรามหาจักรี แก่พ่อ แล้วไปนั่งโต๊ะเสวย เลี้ยงวันนี้เป็นอย่างครึ่งยศ ติดดาราไม่ใส่สายสพาย เชิญแต่เจ้านายที่พ่อรู้จัก รวมทั้ง ชายดำ ชายนอก และ ดุษฎี มานั่งโต๊ะเสวยด้วย (และได้รับเชิญต่อไปในงานอื่น ๆ ที่พ่อรับทั้ง ๓ คน)

วันที่ ๑๓ ปรินส์แอกเซลเชิญไปเลี้ยงกลางวัน มีแต่เจ้านายในราชวงศ์กับพวกของเรา เลี้ยงแล้วถ่ายรูปหมู่ เวลาค่ำพระเจ้าแผ่นดินเลี้ยงแบงเควตพระราชทาน เชิญเจ้านายในพระราชวงศ์ กับพวกเสนาบดีและพวกหัวหน้าการค้าขาย รวมเบ็ดเสร็จ ๖๐ คน มีพระราชดำรัสสปีชขอบใจพ่อ ที่ได้รับเคราน์ปรินส์เมื่อไปเมืองไทย และถวายพระพรสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา พ่อทูลตอบและถวายพระพร อนึ่ง เมื่อกลางวันวันนี้พระราชทานขวดปอสเลนเดนมาร์กแก่พ่อและเจ้าหญิงทั้งสอง คนละใบให้เปนที่ระลึก

วันที่ ๑๔ ไปลงเรือไฟพระที่นั่ง (อย่างเรืออัครเรศของเรา) พระเจ้าแผ่นดินกับพระมเหษีพร้อมด้วยเจ้านาย เสด็จพาไปดูวังครอนเบิคระยะทางเรือแล่นไป ๒ ชั่วโมง เลี้ยงกลางวันในเรือเมื่อขาไป และเลี้ยงน้ำชาเมื่อขากลับ เวลาค่ำปรินส์วัลเดมาเชิญไปเลี้ยงที่วังเบินสตอฟ

วันที่ ๑๕ เช้าไปเฝ้าทูลลาพระเจ้าแผ่นดินและพระมเหษี กับทั้งเคราวน์ปรินส์ ด้วยจะเสด็จไปประทับอยู่วังหัวเมือง (เช่นหัวหินของเรา) ข้างฝ่ายพวกเราก็จะมาอยู่โฮเต็ลแองลิแตร์ เป็นแขกของบริษัทอิสตเอเชียติกต่อไป เวลาค่ำ พ่อเชิญพวกนักเรียนไทย ๗ คน ที่มาอยู่ในเดนมาร์กไปเลี้ยงที่สวนติวอลี แล้วเลยดูการเล่นในสวนนั้น (ทำนองงานฤดูหนาวของเรา) เขามีในเวลาฤดูร้อนของเขา แต่การดูอยู่ข้างจะลำบาก เพราะหนังสือพิมพ์รูปของพวกเรามาหลายวัน ชาวกรุงโกเปนเฮเกนรู้จัก เดิน

ไปทางไหนก็มักถูกคนดู ถ้ายืนอยู่ที่ไหนประเดี๋ยวก็ล้อมดูกันเปนหมู่ แต่ว่าแสดงอัชฌาศัยเรียบร้อยดี ไม่มีหยาบคาย

วันที่ ๑๖ เช้าไปดูวัดใหญ่กลางพระนคร แล้วไปดูพิพิธภัณฑ์สถาน ที่วังโรเลนเบิค เปนที่เก็บเครื่องราชูประโภคของพระเจ้าแผ่นดินเดนมาร์กแต่โบราณมาจนถึงรัชชกาลหลังที่ล่วงแล้ว แม้จนพระมหามงกุฎก็อยู่ในพิพิธภัณฑ์นี้ น่าดูมาก กลางวันเชิญมิศเตอรกราเมอ ทูตเดนมาร์กในกรุงเทพ ฯ แต่ก่อน กับผู้เลี้ยงนักเรียนไทยมาเลี้ยงที่โฮเต็ล บ่ายไปดูวังคริสเตียนเบิค ซึ่งเป็นวังโบราณ ไฟไหม้เสียแล้ว เขาซ่อมขึ้นใหม่สำหรับทำการพระราชพิธีต่าง ๆ ทำนองเดียวกับพระที่นั่งอนันตสมาคมของเรา และไปดูพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครอีกแห่งหนึ่ง เวลาบ่าย เคาเตตส์ ซิน ซึ่งเคยเข้ามาในกรุงเทพ ฯ ครั้งหนึ่ง เชิญไปกินน้ำชา เวลาค่ำ ปรินส์คัสตาฟ พระราชอนุชา เชิญไปเลี้ยงดินเนอร์

วันที่ ๑๗ เช้าไปดูห้างอิสตเอเชียติก แล้วไปดูสถานศิลป ที่ไว้รูปเขียนและปั้นสำหรับพระนคร เวลาบ่ายออกจากโฮเต็ลไปอยู่บ้านพระยาชลยุทธ ฯ ที่ตำบลโกกเกดัล ห่างเมืองออกไปทางสักชั่วโมง ๑ เป็นตึกใหญ่โตระโหฐานอยู่บ้านนอกในที่เงียบสงัด เป็นที่สบายดี พระยาชลยุทธ ฯ ได้ชวนให้ไปอยู่มาช้านาน ทั้งตัวแกและคุณหญิงดำ เรียกลูกหลานมาคอยต้อนรับ เวลาค่ำเลี้ยงกันในครัวเรือน

วันที่ ๑๘ เช้าพระยาชลยุทธ ฯ พาเที่ยวสวนดูนา กินกลางวันแล้วไปดูวังเฟรเดอริกสเบิค เปนวังโบราณ ขากลับผ่านวังเฟรเดลสเบิกซึ่งเปนที่สำหรับพระเจ้าแผ่นดินประทับปีละ ๒ เดือน แต่ไม่ได้เข้าไปดูเพราะฝนตกและหมดเวลาด้วย เวลาค่ำพระยาชลยุทธ ฯ มีการเลี้ยงใหญ่

ฉายที่บ้านพระยาชลยุทธโยธินทร์ (เดอริชริว)
วันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

เชิญปรินส์วัลเดมา ปรินส์ยอช และผู้มีบรรดาศักดิ์อื่น ๆ มาเลี้ยง รวมนั่งโต๊ะสัก ๓๐ คน

วันที่ ๑๙ เช้าไปดูวัดโกสกิลด์ ซึ่งเปนที่ฝังพระศพพระเจ้าแผ่นดินแต่โบราณมา พ่อได้เอาพวงมาลาไปวางคำนับพระศพพระเจ้าคริสเตียนที่ ๙ กับพระมเหษี และพระเจ้าเฟรดริกที่ ๘ กับพระมเหษี กับทั้งที่พระศพเอมเปรสรูเซีย[๑] และปรินเสสมารี พระชายาของปรินสวัลเดมา ด้วยได้รู้จักคุ้นเคยแต่ก่อนทั้ง ๖ พระองค์ ที่วัดนี้มีเสาสิลาแห่งหนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินที่เสด็จไปเคยวัดพระองค์มีจารึกไว้ที่เสานั้น มีพระนามสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปรากฏอยู่ด้วย **ขากลับแวะกินน้ำชาที่บ้านมิศเตอรบริกกา ผู้เลี้ยงชายดำ ได้ดูห้องที่ชายดำอยู่ด้วย** เวลาค่ำพระยาชลยุทธ ฯ เลี้ยงใหญ่อีก เชิญปรินสคัสตาฟ กับปรินเสสดิรา พระน้องนางเธอ กับราชทูตต่างประเทศ และผู้มีบรรดาศักดิมาเลี้ยง

วันที่ ๒๐ เซอร ทอมัส ฮอลเลอ ราชทูตอังกฤษ เชิญไปเลี้ยงกลางวัน เวลาบ่าย ปรินส์วัลเดมา กับ ปรินส์ยอช เสด็จมาเยี่ยม

วันที่ ๒๑ เช้าไปดูสวนผักและสวนดอกไม้ของพระยาชลยุทธ ฯ บ่ายไปดูโรงทำเครื่องยนต์ของบริษัทอิสตเอเชียติก ขากลับแวะกินน้ำชาที่บ้านพระยาเพ็ชรอินทรา[๒] เวลาค่ำพระยาชลยุทธ ฯ มีการเลี้ยงใหญ่เชิญพวกทูตและผู้มีบรรดาศักดิมาให้พบอีก

วันที่ ๒๒ เวลาเช้าขึ้นรถยนต์ไปทางสักชั่วโมง ๑ ถึงท่าข้ามช่องทะเลไปประเทศสวิเดน ราชทูตนอรเวประจำเดนมาร์กคอยรับอยู่ที่นั่น เอารถลงเรือจ้างเปนเรือไฟแล่นข้ามช่องไปราวสักครึ่งชั่วโมง ถึงท่าปลาย

---

๑. พระราชมารดา สมเด็จพระเจ้าซาร์นิโกลัสที่ ๒

๒. พระยาเพ็ชรอินทรา (วามิง) นายพลตำรวจภูธรไทย ชาวเดนมาร์ค

สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสวมกอด
ม.จ. กาพวรรณดิศ ดิศกุล ก่อนเสด็จออกจากประเทศเดนมาร์ค
วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

แดนประเทศสวิเดน พบเคราวน์ปรินส์สวิเดนเสด็จมาคอยรับอยู่ที่นั่น ตรัสเชิญพ่อกับเจ้าหญิง ๒ คนขึ้นรถที่นั่งพาไปยังวังโสฟีรู เคราวน์ปริน-เสส กับเจ้าชาย ๒ องค์ เจ้าหญิงองค์ ๑ ซึ่งเปนลูกของเคราวน์ปรินส์ คอยรับอยู่ที่นั่น รับรองอย่างวางพระอัธยาศัยสนิทสนมเหมือนเช่นเจ้านายที่ได้พบมาในที่อื่น เลี้ยงกลางวันเสร็จแล้ว เดิมกะว่าจะพาเที่ยวดูสวนรอบวัง ซึ่งเป็นที่เลื่องลือว่าเปนของดีอยู่แห่งหนึ่ง แต่ผะเอิญฝนตก เคราวน์ปรินส์กับเคราวน์ปรินเสสจึงชวนขึ้นรถเดียวกัน ขับเที่ยวดูภูมิประเทศแถวนั้น จนถึงเวลาเรือจ้างจะออก จึงเสด็จพามาส่งถึงท่าเรือ ขากลับแวะกินน้ำชาที่บ้านมิศเตอรกราเมอร์ ราชทูตเดนมาร์ก

วันที่ ๒๓ เวลาเช้าออกจากบ้านพระยาชลยุทธ ฯ มาสถานีรถไฟในกรุงโกเปนเฮเกน มีเจ้านายกับผู้มีบรรดาศักดิซึ่งคุ้นเคยกันมาส่งเปนอันมาก เวลา ๑๐ นาฬิกาเศษรถไฟออกจากกรุงโกเปนเฮเกนมาตามทางเดิม จนเข้าแดนเยอรมันถึงสถานีรอสตอก รถไฟจึงแยกมากรุงเบอลิน

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๐

ทูล สมเด็จกรมพระนริศ ฯ

ฯ ล ฯ

ลูกชายดำซึ่งไปเรียนวิชาทหารเรือที่เดนมาร์ค สอบวิชาได้เป็นนายเรือแล้วได้รับอนุญาตให้เยี่ยมพ่อแม่ชั่วคราว จะมาถึงปลายเดือนนี้ มีเวลาอยู่ด้วยกัน ๒ เดือน แล้วจะกลับไปเรียนวิชาภาคพิเศษ ต่อไปนัยว่าอีก ๓ หรือ ๔ ปี ตั้งแต่เธอจากไปถึง ๑๔ ปี ส่วนหม่อมฉันได้ไปพบเธอที่เดนมาร์คแล้ว แต่แม่ของเธอมีลูกคนเดียว ตั้งแต่รู้ว่าจะได้เห็นหน้าลูกอีกดูชื่นบานมาก

ฯ ล ฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ดำรงราชานุภาพ

ตำหนักปลายเนิน

วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๔๘๐

ทูลสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรง ฯ

ฯ ล ฯ

เรื่องชายดำรู้สึกออกจะเต็มที ต้องเรียนเป็นเวลานานถึง ๑๔ ปี จึงได้กลับมาเห็นหน้าพ่อแม่ แม้กระนั้นก็ยังจะต้องกลับไปเรียนต่ออีก

ฯ ล ฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

นริศ

บ้านซินนามอน บีนัง

วันที่ ๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๐

ถึง หญิงใหญ่

ชายดำมาถึงบีนังเมื่อวันที่ ๑ มกราคม การที่พ่อไปรับต้องประดักประเดิดสาหัส เดิมบริษัทบอกว่าเรือพีโอเนียจะมาถึงเวลารุ่งเช้า พ่อกำหนดจะลงเรือยนต์ของบริษัทออกไปรับเวลา ๒ โมงเช้า ครั้นวันที่ ๓๑ ธันวาคม มิสเตอร์แฮนเสน ในบริษัทมาบอกว่าเรือจะถึงช้าไปถึง ๓ โมงเช้า พ่อก็นัดเวลาใหม่ว่าจะลงเรือไปรับเวลา ๔ โมง พอ ๓ โมงเศษไปถึงท่าเรือเขาบอกว่าเรือพีโอเนียจะมาถึงต่อเที่ยง ต้องกลับมาบ้านเปลื้องเครื่องเข้าห้องน้ำแล้วรออยู่ พอ ๕ โมงเศษไปอีกถึงท่าได้ความว่าเรือจะมาถึงต่อบ่ายโมง ๑ ปรึกษากับหญิงพูนหญิงเหลือว่าจะคอยอยู่ที่ตะพานชั่วโมงหนึ่งก็ร้อนนัก จะกลับบ้านก็จะมีเวลาพักสักประเดี๋ยวเดียว ตกลงกันว่าจะเลยไปกินกลางวันที่เรสเตอรองของกรมรถไฟ ไปถึงสั่งอาหารสำหรับ ๓ คน พอนั่งกินได้ ๓ สิ่ง ซุยบี๊กวิ่งกระหืดกระหอบว่าเรือพีโอเนียถึงแล้ว ต้องเลิกกินอาหารรีบมาลงเรือยนต์ เพราะมีฝรั่งพวกอื่นลงไปรับพวกพ้องอีกจนแทบไม่มีที่นั่งในเรือยนต์ พบชายดำแล้ว พวกห้างเขาให้เรือกลับมาส่งพ่อก่อนมาถึงซินนามอนฮอลเวลาบ่าย ๒ โมง น่าสงสารหม่อมอบ พอลูกมาถึงเข้ากอดร้องไห้ด้วยความปีติยินดี จนพ่อกลั้นน้ำตาไม่ได้ ด้วยนึกขึ้นมาถึงคุณย่า มีลูกคนเดียวอยู่กับท่านกว่า ๖๐ ปี ได้เคยพรากจากท่านนานกว่า ๘ เดือนเศษครั้งเดียว เมื่อพ่อไปยุโรปครั้งแรก หม่อมอบต้องพรากจากลูกคนเดียวถึง ๑๔ ปี

ชายดำนั้นดูอ้วนท้วนแข็งแรงกว่าเมื่อพ่อไปพบที่เดนมาร์ค ๗ ปีมาแล้ว กิริยาอัธยาศัยก็เรียบร้อยดี เห็นพอจะหวังใจได้ว่าเป็นลูกที่เป็นลาภของดิศกุล คน ๑ แต่กำหนดที่จะเข้ากรุงเทพ ฯ นั้น เธอบอกว่าหลวงสินธุ ฯ ว่าจะพาไปดูสถานีทหารเรือที่สัตหีบเอง พ่อจึงให้เธอถามกำหนดเวลาที่หลวงสินธุ ฯ จะไปสัตหีบให้รู้เสียก่อน แล้วจึงเข้าไป พอก่อนวันกำหนดสักหน่อยหนึ่ง.

ดำรงราชานุภาพ

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๐

ทูล สมเด็จกรมพระนริศ ฯ

หม่อมฉันได้รับลายพระหัตถ์ฉะบับลงวันที่ ๑ มกราคมนั้นแล้ว

เมื่อวันที่ ๑ มกราคม นั้นเอง ชายดำกาฬวรรณดิศ ลูกหม่อมฉันมาถึงปีนัง การไปรับที่เรือกำปั่นยนต์ลำชื่อพีโอเนียประดักประเดิดจนเห็นขัน เดิมเมื่อเรือลำนั้นมาถึงโคลัมโบ กัปตันมีโทรเลขมาบอกห้างอิสต์เอเซียติคที่นี่ ว่าจะมาถึงปีนังวันที่ ๑ แต่เช้า นายห้างเขามาบอกหม่อมฉัน ๆ จึงนัดว่าจะไปลงเรือยนต์ลำเล็กของห้างออกไปรับชายดำเวลาเช้า ๘ นาฬิกา ต่อมาถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม นายห้างมาบอกว่าได้รับวิทยุโทรเลขว่า เรือพีโอเนียจะมาถึงต่อ ๙ นาฬิกา เพราะประสบเวลาต้องทวนสายน้ำแรง หม่อมฉันก็นัดเลื่อนเวลาว่าจะไปลงเรือต่อ ๑๐ นาฬิกา ครั้นวันที่ ๑ มกราคมหม่อมฉันลงไปถึงท่าลงเรือเวลาก่อน ๑๐ นาฬิกา เห็นใบแจ้งความของห้างอิสต์เอเซียติคปิดบอกไว้สำหรับผู้มีกิจเกี่ยวข้องกับเรือพีโอเนีย ว่าเรือนั้นจะมาถึงต่อเมื่อเวลาเที่ยงก็ต้องกลับมาบ้าน ครั้นถึงเวลาใกล้เที่ยงลงไปอีกเห็นในใบแจ้งความแก้เวลาเป็น ๑๓ นาฬิกาจึงจะถึง ปรึกษากับลูกหญิงที่ไปด้วยกันว่าจะทำอย่างไรดี จะคอยอยู่ที่ท่าชั่วโมงหนึ่งก็ร้อนนัก จะกลับบ้านก็จะมีเวลาพักสักครึ่งชั่วโมง หญิงพูนแนะให้เลยไปซื้ออาหารกลางวันกินที่โรงเลี้ยงของกรมรถไฟซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับท่าเรือ ก็พากันไปว่าซื้ออาหารกินด้วยกัน ๓ คน พอเขาจัดอาหารเสร็จยกมาเลี้ยงกินซุบกับของคาวได้ ๒ สิ่ง ซุยปี๊ คนขับรถก็

เข้าไปบอกว่า เรือพีโอเนียถึงแล้ว ต้องเลิกกินอาหารรีบมาลงเรือยนต์เล็ก ให้ทันเวลา เพราะมีพวกอื่นที่เขาจะลงไปรับพวกพ้องของเขาอีกหลายราย กว่าจะรับชายดำได้ต้องไปถึง ๓ หน กลับมาถึงบ้านจนถึง ๑๔ นาฬิกา ตัวหม่อมฉันได้เคยพบกับเธอเมื่อไปถึงเมืองเดนมาร์ค ๗ ปีมาแล้ว เห็นแต่เธอสูงใหญ่ล่ำสันผิดแต่ก่อน แต่แม่ของเธอมีลูกคนเดียวต้องพรากกันมาถึง ๑๔ ปี พอเห็นลูกก็เข้ากอดร้องไห้ด้วยความปีตินำสงสาร จนหม่อมฉันกลั้นน้ำตาไม่ได้ ชายดำนั้นดูอัชฌาศัยใจคอเรียบร้อยเป็นผู้ลากมากดีน่าเอ็นดู การเรียนก็ได้รับการยกย่องว่าดีมาก เมื่อเข้าไปกรุงเทพ ฯ ไปเฝ้าท่าน แต่จะไปเมื่อไรยังไม่ทราบแน่ ด้วยหลวงสินธุ์ ฯ บอกแก่เธอว่าจะพาไปดูสถานีทหารเรือที่สัตตหีบด้วยตนเอง เธอยังถามกำหนดที่หลวงสินธุ์ ฯ จะไป จะเข้าไปให้ทันกำหนดนั้น ชายหยดเกิดเมื่อชายดำไปยุโรปแล้ว แต่พอพี่มาถึงก็รักติดเดี๋ยวนี้ไปไหนไปด้วยกันทุกวัน เลยเป็นล่ามภาษามลายูของชายดำด้วย

ฯ ล ฯ

ดำรงราชานุภาพ

ตำหนักปลายเนิน

๒๒ มกราคม ๒๔๘๐

ทูล สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรง ฯ

ฯ ล ฯ

เมื่อวันอังคาร ชายดิศพาน้องชายดำไปหา เธอเข้าไปจากปีนัง วันนั้นเอง เอาของประทานไปให้ ขอถวายบังคมฝ่าพระบาทพระเดชพระคุณเป็นล้นกล้า ดูลักษณะชายดำผิดคาดไปมาก นึกว่าเธอจะครึ แต่เปล่าเลย เธอแจ่มใสเฉลียวฉลาดน่ารัก ทั้งไปอยู่เมืองฝรั่งตั้งแต่เล็กมาถึง ๑๔ ปี เธอก็ไม่โก้งเก้งดูขวางไปเลย เด็กคนนี้คงจะดำรงตัวอยู่ได้ดีเป็นแน่แท้

ฯ ล ฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

นริศ

ตำหนักปลายเนิน

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๐

ทูล สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรง ฯ

ฯ ล ฯ

เมื่อวันพฤหัสบดี หญิงจงพาชายดำไปลากลับออกมาบี่นัง หม่อมอบก็ไปด้วย ดูแช่มชื่นมาก แต่คิดดูเห็นว่าจะไม่แช่มชื่นไปได้กี่วันพอถึงกำหนดที่ลูกจะต้องจากไปก็จะกลับได้ทุกข์อีก น่าสงสาร

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

นริศ

วันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ถึง ลูกหญิงใหญ่

ฯ ล ฯ

เมื่อชายดำมาถึง เธอจะให้อยู่ที่เรือนเธอนั้นดีแล้ว เวลากลางวันชายดำก็คงต้องไปทำงานตลอดวัน อยู่บ้านเป็นอย่างอาศัยนอนเท่านั้น บางทีนายเขาจะให้ออกไปอยู่ที่สัตหีบด้วยซ้ำไป

ฯ ล ฯ

ดำรงราชานุภาพ

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๔

ถึง ลูกหญิงใหญ่

ฯ ล ฯ

(๖) พ่อได้รับโทรเลขของชายดำบอกว่า กลับมาถึงเมืองโตกิโอแล้ว ก็ยินดี เห็นว่าเธอคงจะตรงไปกรุงเทพฯ ไม่ผ่านมาทางปีนัง พ่อจึงเขียนจดหมายส่งไปรับแทนตัวพ่อ แล้วสั่งไปอย่าให้รีบขวนขวายออกมาหาพ่อ

ฯ ล ฯ

ดำรงราชานุภาพ

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๕

ถึง ลูกหญิงใหญ่

ฯลฯ

(๔) พ่อออกจะรำคาญใจด้วยได้รับโทรเลขจากชายดำมีมาบอกว่า ได้กลับมาถึงกรุงโตกิโอแล้ว คอยมานานยังไม่ได้ข่าวว่ากลับมากรุงเทพฯ แต่หวังใจว่าจะไม่มีเหตุร้ายอันใดขัดขวาง

ฯลฯ

ดำรงราชานุภาพ

การป้องกันฝั่งของประเทศไทย

โดย

นาวาเอก หม่อมเจ้า กาฬวรรณดิศ ดิศกุล ร.น.

๒๔๘๖

การป้องกันฝั่งของประเทศไทย

อันที่จริงความรู้สึกว่าฝั่งชายทะเลเปนจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ที่ต้องจัดให้มีการป้องกันนั้น ไม่ใช่ของใหม่ เพราะการจัดสร้างป้อมรักษาฝั่งไว้ป้องกันฝั่งชายทะเลตลอดจนแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ในประเทศเรานั้นได้มีมาแล้วตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ป้อมวิชัยประสิทธิ์หน้าที่ทำการกองทัพเรือเป็นอนุสสรสืบเนื่องมาจากครั้งนั้นอยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้ ในสมัยต่อ ๆ มาการจัดการป้องกันฝั่งด้วยป้อมรักษาฝั่งก็ได้รับความสนใจตลอดมาทุกยุคทุกสมัย เช่นในสมัยพระบาทสมเด็จพระ-ปิยะมหาราชรัชชกาลที่ ๕ ก็ได้มีการจัดสร้างป้อมรักษาฝั่งขึ้นหลายแห่ง เช่น ป้อมพระจุลจอมเกล้า เป็นต้น ซึ่งสมัยนั้นนับว่าเป็นป้อมรักษาฝั่งที่ทันสมัยที่สุดป้อมหนึ่ง ออกแบบโดยนายพลบริอัลมองต์นักออกแบบป้อมชาวเบลเยี่ยมที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งในยุคนั้น จากประวัติการยุทธเราเคยได้ยินชื่อป้อมนาเมือร์และป้อมเมืองลิเอจมาแล้วทุกคน ซึ่งนายพลบริอัลมองต์ผู้นี้ก็ได้เป็นผู้ออกแบบและอำนวยการสร้างเช่นเดียวกัน

ป้อมพระจุลจอมเกล้า ได้มีบทบาทอันสำคัญในกรณีพิพาทกับประเทศฝรั่งเศส เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ ตอนที่กองเรือรบฝรั่งเศสพยายามบุกทะลวงแม่น้ำเจ้าพระยาจากสมุทรปราการเข้ามายังกรุงเทพฯ ในการยุทธระหว่างเรือรบฝรั่งเศสกับป้อมพระจุลจอมเกล้าปืนใหญ่เสือหมอบขนาด ๖ นิ้วของป้อมพระจุลจอมเกล้าสามารถทำความเสียหายอย่างหนักให้แก่เรือรบฝรั่งเศสได้ ๑ ลำ จนผู้บังคับการต้องนำเรือลำนั้นเข้าเกยตื้น เพื่อป้องกันมิให้เรือจม

แต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชชกาลที่ ๗ ทางการได้เปลี่ยนนโยบายมาจัดสร้างเรือปืนขึ้นใช้ในการป้องกันแทนป้อมรักษาฝั่ง เพราะเห็นว่าเป็นการประหยัดมากกว่า โดยที่เรือปืนจะใช้แล่นไปทำการป้องกันฝั่งที่ไหนก็ได้ ทำให้ไม่จำเป็นต้องจัดสร้างป้อมรักษาฝั่งไว้ตามบริเวณฝั่งชายทะเลต่าง ๆ ซึ่งเป็นการสิ้นเปลืองเงินมาก

แต่สมัยนี้เราก็ต้องหันกลับมาใช้ปืนใหญ่รักษาฝั่งป้องกันฝั่งชายทะเลของประเทศเราอีก เพราะสมัยนี้เรือปืนย่อมไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ป้องกันฝั่งนี้ได้ เนื่องจากภัยทางอากาศ นอกจากนั้นเรือที่ปฏิบัติการอยู่ใกล้ฝั่งย่อมตกอยู่ในที่จำกัด ไม่สามารถใช้ความคล่องแคล่วความเร็วและอาวุธประจำเรือของตนสู้รบกับเรือรบข้าศึกที่มีขนาดและคุณลักษณะทัดเทียมกับตนได้เต็มที่และย่อมตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบเสมอ

ดังนั้นกองทัพเรือจึงได้จัดตั้งกองปืนใหญ่รักษาฝั่งขึ้นที่สัตตหีบในระหว่างสงครามมหาอาเซียบูรพาสำหรับทำหน้าที่ป้องกันฐานทัพเรือสัตตหีบ ทำให้ฐานทัพเรือสัตตหีบไม่ได้ถูกเรือรบข้าศึกเข้ามารังควาญเลยตลอดสงคราม และทุกครั้งที่เครื่องบินข้าศึกเข้ามาโจมตีฐานทัพเรือ หมู่ปืนต่อสู้อากาศยานของกองปืนใหญ่รักษาฝั่งก็ได้เข้าร่วมในการป้องกันอย่างเข้มแข็ง ทำให้ความเสียหายที่ฐานทัพเรือและเรือที่จอดอยู่ในฐานทัพได้รับการโจมตีทางอากาศเหล่านี้มีน้อยที่สุด เพราะการยิงสกัดกั้นของหมู่ปืนสู้อากาศยานทั้งบนบกและในเรือบังคับให้เครื่องบินข้าศึกต้องเข้าทำการโจมตีเป้าหมายจากระดับสูงมากทำให้ความแม่นยำในการทิ้งระเบิดลดน้อยลง

ที่ได้กล่าวมานี้เป็นประวัติย่อ ๆ ของการป้องกันฝั่งในประเทศไทย

ในอดีตและปัจจุบัน ต่อไปนี้จะถกปัญหาเกี่ยวกับการป้องกันฝั่งของประเทศเราในอนาคตว่า ควรจัดขึ้นในรูปใด จึงจะได้ผลดีที่สุด

นับแต่โบราณกาลมาแล้วประเทศไทยเคยดำเนินนโยบายต่างประเทศไปในทางสันติวิธีเท่านั้น ไม่เคยมีนโยบายที่จะรุกรานใคร ถ้าประเทศไทยเข้าสงครามก็เป็นเพราะต้องป้องกันตนเองต่อการรุกรานของประเทศศัตรูหรือต้องปฏิบัติตามข้อผูกพันที่มีอยู่ต่อองค์การสหประชาชาติ เช่นในกรณีสงครามเกาหลีเป็นต้น นอกจากนั้นเรายังพร้อมที่จะป้องกันความเป็นกลางของเราในกรณีสงครามระหว่างต่างประเทศอีกด้วย เพราะมิฉนั้นเราอาจถูกนำเข้าไปสู่สงครามได้โดยเราไม่ปรารถนา

ความมุ่งหมายของประเทศศัตรูในการรุกรานประเทศเรานั้นคือพยายามบังคับให้เรายอมตามความประสงค์ของเขา หรือมิฉนั้นก็พยายามทำลายเอกราชของประเทศเรา เครื่องมือในการนี้คือการยกพลขึ้นบกและการทำให้เศรษฐกิจของเราพินาศ พร้อมกับการกระทำดังนี้ ข้าศึกจะพยายามทำลายขวัญและจิตใจของประชาชนโดยการส่งเครื่องบินเข้ามาโจมตีทางอากาศ

ในต่อไปนี้จะพิศูจน์ให้เห็นความจำเป็นที่ประเทศเราต้องมีการป้องกันฝั่ง ทั้งในการป้องกันการยกพลขึ้นบก การป้องกันเศรษฐกิจและการป้องกันความเปนกลาง

ในที่สุดจะพยายามให้แนวทางสำหรับการจัดสร้างการป้องกันฝั่งที่เหมาะสมกับฐานะของประเทศเรา

แต่ก่อนที่จะถกปัญหาทั้ง ๒ ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้จำเป็นต้องถก

ปัญหาเรื่องสภาพการณ์ทางภูมิศาสตร์ทหารของประเทศเราเสียก่อน ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์อยู่กับการจัดสร้างการป้องกันฝั่งเป็นอย่างยิ่ง

น่านน้ำรอบประเทศไทยแบ่งออกได้เป็น ๒ ตอน คือ อ่าวไทยและมหาสมุทรอินเดียฝั่งทะเลในอ่าวไทยยาวประมาณ ๑,๖๐๐ กิโลเมตร และทางด้านมหาสมุทรอินเดียประมาณ ๔๖๐ กิโลเมตร

ในอ่าวไทยมีกรุงเทพ ฯ แห่งเดียวที่มีท่าเรือใหญ่ การเดินเรือในแม่น้ำเจ้าพระยาจากสมุทรปราการเข้ามายังกรุงเทพ ฯ สะดวกพอใช้ ฉะเพาะอย่างยิ่งเมื่อได้มีการขุดลอกสันดอนและร่องน้ำเป็นการเรียบร้อยแล้ว นอกจากนั้นในอ่าวไทยยังมีเมืองท่าอีกดังต่อไปนี้คือ จันทบุรี ศรีราชา ซึ่งรัฐบาลกำลังจะจัดสร้างท่าเรือขนาดใหญ่ขึ้น ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี สงขลา และ ปัตตานี สัตตหีบฐานทัพเรือสำคัญของราชการนาวีไทยก็ตั้งอยู่ในอ่าวไทย จากกรุงเทพ ฯ มีสายรถไฟนำไปสู่ทั้งภาคเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้ ทางด้านตะวันออกของแหลมมะลายูมีทางรถไฟเดินโดยตลอดจากกรุงเทพ ฯ ไปจนถึงสหรัฐมะลายู ตามฝั่งชายทะเลในอ่าวไทยมีทางหลวงเดินจากตราดมากรุงเทพ ฯ และจากกรุงเทพไปถึงประจวบคีรีขันธ์ แต่อีกไม่ช้าทางฝั่งด้านนี้ก็จะมีทางหลวงเดินโดยตลอด ฉะนั้นฝั่งชายทะเลในอ่าวไทยจึงเป็นบริเวณที่เหมาะมากสำหรับใช้ในการยกพลขึ้นบก ตามเส้นทางรถไฟและทางหลวงมีสิ่งก่อสร้างอยู่หลายแห่ง ซึ่งถ้าถูกทำลายลงแล้วจะเป็นอุปสรรคแก่การเคลื่อนย้ายกำลังทหารและการลำเลียงขนส่งเป็นอย่างยิ่ง สิ่งก่อสร้างเหล่านี้หลายแห่งอยู่ใกล้ฝั่งชายทะเล ฉะนั้นอาจตกเป็นเป้าในการโจมตีของข้าศึกจากด้านทะเลได้ ตามฝั่งในอ่าวไทยมีการเดินเรือชายฝั่งหนาแน่นทั้งทางด้านตะวันออกและด้านตะวันตก ฉะเพาะอย่างยิ่งในเวลา

สงครามการเดินเรือชายฝั่งนี้จะมีความสำคัญอย่างที่สุดแก่การครองชีพและการทำมาหากินของราษฎรที่พักอาศัยอยู่ตามบริเวณฝั่งทะเลเหล่านี้อย่างไม่ต้องสงสัย เพราะทางรถไฟและทางหลวงอาจถูกข้าศึกทำลายได้ง่ายฉะเพาะอย่างยิ่งสงขลามีความสำคัญเป็นอันมาก สิ่งเหล่านี้ย่อมจะชักจูงให้ข้าศึกเข้ามาโจมตี

ณ ฝั่งทางด้านมหาสมุทรอินเดียมีเมืองท่าสำคัญ ๆ คือ ภูเก็ต กันตังและกระบี่ ฉะเพาะอย่างยิ่งภูเก็ตมีความสำคัญมากในด้านการค้ากับเกาะปีนังและการส่งแร่ดีบุกออกนอกประเทศ ในเวลาปกติฝั่งทางด้านมหาสมุทรอินเดียมีความสำคัญแก่ประเทศเราน้อยกว่าฝั่งในอ่าวไทยมาก เพราะเส้นทางคมนาคมทางด้านนี้ยังมีน้อยมาก ดังนั้นทางด้านนี้จึงไม่มีทางรถไฟเลย และทางหลวงก็ไม่มีกี่สายฉะเพาะอย่างยิ่งขาดทางหลวงที่เดินเลียบไปตามชายฝั่งซึ่งสำคัญแก่การป้องกันฝั่ง แต่ในเวลาสงครามซึ่งอ่าวไทยอาจถูกข้าศึกที่เข้ายึดครองประเทศอินโดจีนไว้ปิดได้ ความสำคัญของฝั่งทางด้านนี้ก็จะเพิ่มขึ้นอีกหลายเท่าอย่างไม่มีปัญหา เพราะจะเป็นทางเดียวที่เราจะติดต่อกับภายนอกได้ โดยเหตุนี้จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราต้องรีบจัดสร้างเส้นทางคมนาคมทางด้านนี้ขึ้นอย่างรีบด่วน เวลานี้ประเทศไทยยังไม่มีคลองผ่านแหลมมะลายูที่จะเชื่อมน่านน้ำอาณาเขตทั้งสองของเราให้ติดต่อกันได้ ซึ่งจากแง่ยุทธศาสตร์ทหารเรือเป็นการเสียเปรียบอย่างยิ่ง เพราะการเคลื่อนย้ายกำลังกองเรือยุทธการระหว่างน่านน้ำทั้งสองจำต้องแล่นผ่านเกาะสิงคโปร์ ซึ่งกินเวลานานมากและอาจไม่ปลอดภัยในเวลาสงคราม ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าคิดไว้บ้างเหมือนกัน

ถึงแม้ฝั่งทางด้านมหาสมุทรอินเดียของเราจะสำคัญน้อยในขณะนี้ก็ตาม แต่ก็ต้องจัดให้มีการป้องกันฝั่งไว้บ้างเหมือนกัน เพื่อป้องกันเมือง

ท่าต่าง ๆ ของเราทางด้านนี้ต่อการจู่โจมตีของเรือรบข้าศึก ซึ่งต้องมีขึ้นอย่างแน่นอน เมื่อการจราจรทางน้ำทางด้านนี้มีมากขึ้นในเวลาสงคราม โดยเหตุผลที่ได้กล่าวไว้แล้ว นอกจากนั้นในเวลาสงครามเรายังต้องจัดหน่วยเรือรบไปประจำไว้ทางด้านนี้ด้วย เพื่อใช้ทำหน้าที่กวาดทุ่นระเบิด ขับไล่เรือดำน้ำ คุ้มกันกระบวนเรือสินค้า ฯลฯ ดังนั้นเราจึงต้องจัดสร้างฐานทัพเรือขึ้นทางด้านนี้อย่างน้อย ๑ แห่ง เช่นที่ภูเก็ตเป็นต้น หน่วยเรือรบประจำฝั่งด้านมหาสมุทรอินเดียนี้ต้องทำให้เลี้ยงตัวเองได้ตลอดสงคราม เพราะการติดต่อไม่สดวกดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ถ้าข้าศึกเข้ามายึดครองฝั่งทางด้านมหาสมุทรอินเดียของเราไว้ได้ ก็อาจจัดตั้งฐานทัพเรือสำหรับเรือดำน้ำขึ้นสำหรับใช้ทำสงครามเศรษฐกิจกับประเทศพันธมิตรของเราในมหาสมุทรอินเดีย เหตุนี้อีกทำให้เราจำเป็นต้องจัดการป้องกันฝั่งขึ้นทางด้านนี้ด้วย

การป้องกันการยกพลขึ้นบก

ทั้ง ๆ ที่เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าข้าศึกที่จะบุกรุกเข้ามาในประเทศเรานั้น ส่วนมากจะบุกรุกเข้ามาทางเขตแดนด้านบก แต่ก็เป็นการแน่นอนเช่นเดียวกันว่า พร้อมกันนี้ข้าศึกต้องส่งกำลังมาทำการยกพลขึ้นบกในอ่าวไทยด้วย เช่นเดียวกับที่ฝ่ายญี่ปุ่นได้เคยกระทำมาแล้วเมื่อเริ่มสงครามมหาเอเซียบูรพา ทั้งนี้เพราะการบุกประเทศไทยกระทำได้ง่ายที่สุดจากด้านทะเล ทั้งจะทำได้โดยจู่โจมด้วย นอกจากนั้นจุดยุทธศาสตร์สำคัญที่สุดของเราคือกรุงเทพ ฯ ก็อยู่ใกล้ฝั่งชายทะเล ข้าศึกจึงจะบุกเข้ามายังกรุงเทพ ฯ ได้ง่ายที่สุดและเร็วที่สุดจากด้านทะเลนี้ อนึ่งเหตุผลทางยุทธวิธีเช่นเพื่อเข้าโจมตีกองทัพบกของเราจากด้านหลังเป็น

ต้น อาจทำให้ข้าศึกมาทำการยกพลขึ้นบกในอ่าวไทยได้ ดังที่ฝ่ายฝรั่งเศสได้พยายามมาแล้วในกรณีที่พิพาทกับประเทศอินโดจีน หากแต่ถูกกองเรือของเราสกัดกั้นไว้ได้ในการรบที่เกาะช้าง จริงอยู่ประเทศพันธมิตรของเราอาจมีกำลังกองทัพเรือเข้มแข็งกว่าประเทศศัตรูของเรามาก แต่บทเรียนจากสงครามครั้งที่แล้ว ๆ มาแสดงว่า ข้อนี้ไม่เป็นการประกันแต่อย่างใดว่าข้าศึกจะลำเลียงกำลังมายกพลขึ้นบกในอ่าวไทยไม่ได้ เพราะเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าทะเลนั้นกว้างใหญ่ไพศาลมาก ไม่มีกองทัพเรือใดในโลกที่สามารถควบคุมทะเลไว้ได้ทั้งหมด ดังนั้นในสงครามโลกครั้งที่ ๒ กองทัพเรืออังกฤษ ซึ่งมีกำลังเหนือกว่ากองทัพเรือเยอรมันมาก ก็มิสามารถขัดขวางมิให้ฝ่ายเยอรมันลำเลียงทหารผ่านเกาะอังกฤษไปยกพลขึ้นบกที่ประเทศนอร์เวย์ได้ การที่ประเทศเราจะจัดสร้างกองเรือยุทธ-การให้ใหญ่โตเข้มแข็งจนสามารถปะทะกองเรือข้าศึกไว้ทุกหนทุกแห่งได้ทันท่วงทีย่อมทำไม่ได้ ก่อนอื่นเนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจ นอกจากนั้นดังที่ได้กล่าวไว้แล้วทะเลนั้นกว้างมาก โอกาสที่กองเรือยุทธการจะพบกองเรือข้าศึกในทะเลได้ทันท่วงทีด้วยกำลังส่วนใหญ่นั้นจึงมีน้อยเหลือเกิน เช่นเดียวกันกองทัพบกของเราย่อมไม่สามารถเคลื่อนกำลังมาปะทะข้าศึกในขณะยกพลขึ้นบกได้ เมื่อไม่ทราบล่วงหน้าว่าข้าศึกจะมายกพลขึ้นบกที่ไหน การที่เราจะใช้วิธีกระจายกองเรือยุทธการและกำลังกองทัพบกไปประจำไว้ตามตำบลต่าง ๆ เพื่อให้สามารถปะทะข้าศึกที่มาทำการยกพลขึ้นบกได้นั้นย่อมผิดหลักยุทธวิธี เพราะถ้าทำเช่นนั้นฝ่ายเราจะไม่มีโอกาสได้เปรียบต่อข้าศึกทางยุทธวิธีได้เลย ตรงกันข้ามข้าศึกมีหวังมากที่สุดที่จะทำลายกำลังฝ่ายเราลงได้ทีละหน่วยตามลำดับ ฉนั้นตามหลักยุทธวิธีกองเรือยุทธการและกองทัพบกพยายามรวมกำลังส่วนใหญ่

ของตนไว้ สำหรับนำมาใช้ด้วยน้ำหนักมากที่สุดเมื่อความจำเป็นเกิดขึ้น เพื่อแสวงหาการได้เปรียบทางยุทธวิธีต่อข้าศึกในการรบแต่ละครั้ง เพื่อหาโอกาสให้กองเรือยุทธการและกองทัพบกได้ปะทะกับข้าศึกที่มายกพลขึ้นบกได้ทันท่วงที ณ บริเวณหาด การป้องกันฝั่งต้องจัดขึ้นโดยวิธีที่จะสามารถประวิงการเดินเรือของข้าศึกเข้ามายังท่าเรือหรือบริเวณหาดไว้ได้เป็นเวลานานพอสมควร โดยวิธีนี้กองเรือยุทธการจะมีเวลาพอที่จะเคลื่อนกำลังส่วนใหญ่ของตนเข้ามาโจมตีทำลายกำลังยกพลขึ้นบกของข้าศึกได้ทันท่วยที และถ้ากองเรือยุทธการไม่สามารถทำลายกำลังยกพลขึ้นบกข้าศึกลงได้หมด หรือต้องล่าถอยต่อข้าศึกที่มีกำลังเหนือกว่า กองทัพบกของเราก็จะมีเวลาพอที่จะเคลื่อนกำลังเข้ามาแทรกแซงในการรบได้ทันกาล ก่อนข้าศึกจะตั้งมั่นบนหาดสำเร็จ ในลักษณะเช่นนี้ข้าศึกไม่อยู่ในฐานะที่จะป้องกันตนเองต่อการโจมตีของฝ่ายป้องกันได้เลย เพราะยังจะจัดกำลังของตัวไม่เสร็จยังไม่ทันได้ฝั่งตัวลง และยังลำเลียงอาวุธยุทโธปกรณ์มาขึ้นบกไม่หมด ดังนั้นจึงต้องตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบเสมอ เช่น การยกพลขึ้นบกของฝ่ายสัมพันธมิตรที่เมืองดิเอ๊ปป์เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้น

ในที่นี้ขอกล่าวไว้ด้วยว่า เพื่อความปลอดภัยของเศรษฐกิจของประเทศเราต้องป้องกันมิให้ข้าศึกเข้ามายึดครองแม้แต่ส่วนหนึ่งส่วนใดของฝั่งชายทะเลของประเทศเราได้ เพราะตามบริเวณฝั่งหลายแห่งที่มีความสำคัญแก่การอุตสาหกรรมและการค้าตั้งอยู่ ถึงแม้ข้าศึกจะเข้ามายึดครองบริเวณเหล่านี้ไว้ได้ชั่วในเวลาอันสั้น ข้าศึกมีเวลาพอที่จะก่อวินาสกรรมแก่โรงงานหรือเส้นทางคมนาคมในบริเวณเหล่านี้ได้ ซึ่งย่อมมีผลสะท้อนแก่กำลังทำสงครามของเราในอนาคตอย่างร้ายแรง

เพื่อให้กองเรือยุทธการ และกองทัพบกของเรามีเวลาพอที่จะเคลื่อนกำลังมาปะทะกับข้าศึกที่มายกพลขึ้นบกได้หน้าหาด ซึ่งเป็นแนวป้องกันตามธรรมชาติของเรา เป็นการจำเป็นดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ที่เรือบรรทุกทหารและเรือลำเลียงข้าศึกต้องถูกประวิงไว้หน้าท่าเรือหรือหน้าหาดเป็นเวลานานพอสมควร อาวุธที่ใช้ในการนี้ คือ ทุ่นระเบิด และหมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่ง และเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่นี้ได้ผลดีที่สุด ทหารที่ใช้ประจำอาวุธป้องกันฝั่งต้องเป็นผู้ที่ชำนาญในการใช้ปืนใหญ่ ยิงทั้งเป้าในทะเลและในอากาศ สามารถจัดวางสนามทุ่นระเบิดและรักษาการทางด้านทะเลได้ดี และต้องเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกันและประสานงานกันได้ดีจริง ๆ ด้วย ปืนใหญ่รักษาฝั่งมีทั้งตรวจระเบียบองค์การ และการฝึกหัดศึกษาเหมาะที่จะใช้เป็นกระดูกสันหลังในการป้องกันฝั่งนี้ นอกจากนั้นยังเป็นอาวุธที่ถูกมากในการจัดหาเปรียบเทียบกับกองทัพอื่น ๆ ทั้งมีสมรรถภาพสูงภายในกรอบของหน้าที่อันจำกัดแต่สำคัญของตน

ผู้ฟังบางท่านอาจคิดไปว่าถ้าจะให้ปืนใหญ่รักษาฝั่งสามารถปฏิบัติหน้าที่ประวิงการยกพลขึ้นบกได้อย่างจริงจัง ก็ต้องเป็นหน่วยที่ใหญ่มาก แต่ที่แท้จริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะถ้าข้าศึกจะทำการยกพลขึ้นบกด้วยกำลังขนาดใหญ่โดยรวดเร็ว ก็ต้องเลือกบริเวณยกพลขึ้นบกที่เหมาะทั้งในทางเทคนิคและยุทธวิธีของการยกพลขึ้นบก คือต้องเป็นบริเวณที่เรือบรรทุกทหารและเรือลำเลียงจะแล่นผ่านเข้ามาสะดวก มีที่จอดเรือกว้างพอ มีหาดที่เหมาะแก่การยกพลขึ้นบก มีพื้นที่หลังหาดกว้างพอที่กำลังยกพลขึ้นจะบุกขยายกำลังได้หลังจากที่ได้ทำการยกพลขึ้นบกแล้ว เป็นบริเวณที่ข้าศึกจะให้การสนับสนุนทางปืนใหญ่แก่กำลังยกพลขึ้นบกของตนได้สะดวกทั้งในขณะยกพลขึ้นบกและในการบุกรุกต่อไป เป็นบริเวณที่

ปลอดภัยจากการโจมตีของเรือดำน้ำและเครื่องบิน ตลอดจนการระดมยิงของหมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่งและปืนใหญ่เรือของฝ่ายป้องกัน นอกจากนั้นยังต้องเป็นบริเวณที่มีเส้นทางคมนาคมหนาแน่นพอที่กำลังยกพลขึ้นบกจะบุกรุกต่อไปยังจุดหมายได้สะดวกและรวดเร็วอีกด้วย ประเทศไทยมีบริเวณที่มีลักษณะเช่นนี้อยู่จำกัดมาก ไม่เหลือกำลังที่จะป้องกัน จริงอยู่เครื่องมือในการยกพลขึ้นบกสมัยนี้ได้เจริญก้าวหน้าไปเป็นอันมาก ทำให้การยกพลขึ้นบกอาจทำเกือบจะว่าที่ไหนก็ได้ แต่ทั้งนี้ย่อมหมายถึงการยกพลขึ้นบกขนาดย่อมประเภทจู่โจมเท่านั้น ถ้าเป็นการยกพลขึ้นบกขนาดใหญ่ก็ยังต้องยึดหลักของการยกพลขึ้นบกดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ดังนั้นในการยกพลขึ้นบกของฝ่ายสัมพันธมิตรที่ฝั่งนอรมังดี ซึ่งเป็นการยกพลขึ้นบกที่ใหญ่ยิ่งที่สุดในประวัติศาสตร์ ฝ่ายสัมพันธมิตรก็ยังต้องเลือกบริเวณยกพลขึ้นบกที่มีการป้องกันฝั่งอ่อนแอที่สุดทางด้านนั้นเหมือนกัน

นอกจากหน้าที่ที่ได้กล่าวมาแล้ว ปืนใหญ่รักษาฝั่งยังมีหน้าที่อื่น ๆ อีกในการช่วยป้องกันการยกพลขึ้นบก

เพื่อสามารถปฏิบัติหน้าที่อันสำคัญยิ่งของตนในการป้องกันการยกพลขึ้นบก กองเรือยุทธการต้องมีทั้งสมรรถภาพและความอิสสระในการปฏิบัติการ ซึ่งจะทำให้กองเรือยุทธการสามารถเข้าทำการโจมตีเรือบรรทุกทหารและเรือลำเลียงข้าศึกด้วยน้ำหนักมากที่สุด ในการนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่กองเรือยุทธการต้องมีฐานทัพเรือที่มีการป้องกันแข็งแรง ที่กองเรือจะแล่นออกไปปฏิบัติการในทะเลภายนอกได้โดยรวดเร็ว เช่นฐานทัพเรือสัตตหีบเป็นต้น นอกจากนั้นในเวลาสงครามกองเรือยุทธการยังต้องใช้ฐานทัพเรือชั่วคราวในด้านนอกของอ่าวไทยอีกหลายแห่งเช่น

เกาะกูด เกาะช้าง หมู่เกาะพงัน และอ่างทอง ฯลฯ เพราะมิฉะนั้นจะออกไปปฏิบัติการไม่ได้ไกลเท่าใด ณ ฐานทัพเรือถาวร เช่น กรุงเทพฯ และสัตตหีบ ย่อมมีโรงงานคลังต่าง ๆ อู่เรือ ฯลฯ ที่จำเป็นสำหรับการเตรียมเรือออกทะเลอยู่พร้อมสรรพแล้วตั้งแต่ในเวลาปกติ แต่สิ่งเหล่านี้ก็ย่อมต้องมีไว้บ้าง ณ ฐานทัพเรือชั่วคราวในปริมาณพอสมควร ถ้าฐานทัพเรือเหล่านี้ถูกข้าศึกลอบเข้ามาทำลายลงได้ หรือข้าศึกสามารถเข้ามาปิดอ่าวหน้าบริเวณฐานทัพเรือมิให้กองเรือยุทธการใช้ฐานทัพเหล่านี้ได้ ก็เท่ากับข้าศึกได้ตัดเส้นชีวิตของกองเรือยุทธการและกองเรือยุทธการก็ย่อมอ่อนเปลี้ยหมดกำลังลงไปทุกวัน และถ้าข้าศึกสามารถลอบเข้ามาโจมตีฐานทัพเรือถาวรและทำลายเรือของเราที่กำลังจอดอยู่ในฐานทัพลงได้ตั้งแต่ก่อนเริ่มสงคราม ดังที่ฝ่ายญี่ปุ่นได้ลอบเข้าไปโจมตีกองเรืออเมริกันในอ่าวเพิร์ลเมื่อต้นสงครามมหาอาเซียบูรพา โอกาสที่กองเรือยุทธการของเราจะเข้าร่วมในการป้องกันประเทศชาติก็จะเหลือน้อยเต็มที หรืออาจหมดไปเลยก็ได้ ประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งมีความสามารถในด้านอุตสาหกรรมสูงมาก ยังต้องใช้เวลาไม่น้อยกว่า ๒ ปีในการสร้างกำลังกองทัพเรือของตนขึ้นใหม่หลังจากที่ได้ถูกฝ่ายญี่ปุ่นลอบเข้าไปโจมตีในอ่าวเพิร์ล สำหรับประเทศไทยซึ่งมีกำลังในด้านอุตสาหกรรมน้อยมากคงต้องใช้เวลานานกว่านี้หลายเท่า หรืออาจทำไม่สำเร็จเลยก็ได้ การที่จะมอบหน้าที่ป้องกันฐานทัพเรือและการป้องกันตนเองไว้กับเรือที่จอดอยู่ในฐานทัพนั้นเป็นการไม่เหมาะอย่างยิ่ง เพราะเรือเหล่านี้ย่อมต้องพร้อมที่จะออกไปปฏิบัติการในทะเลได้ทันทีเสมอ ฉะนั้นจึงควรได้รับการพักผ่อนให้มากที่สุดเมื่อจอดอยู่ในฐานทัพ นอกจากนั้นเรือที่จอดอยู่ใน

ฐานทัพเรือย่อมไม่มีทางที่จะสู้รบกับเรือรบข้าศึกที่มีขนาดและคุณลักษณะทัดเทียมกับตนได้และจะตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบเสมอ บทเรียนอันนี้เราก็เคยได้รับมาแล้วด้วยราคาแพงมากเมื่อกรณีพิพาทกับอินโดจีนในการรบระหว่าง ร.ล. ชลบุรี และ ร.ล. สงขลา กับเรือรบฝรั่งเศส นอกจากนั้นถ้ากองเรือยุทธการต้องทำหน้าที่ป้องกันฐานทัพเรือต่าง ๆ ของตนแล้วก็จะไม่มีความอิสสระที่จะปฏิบัติหน้าที่อันแท้จริงต่าง ๆ ของตนเลย โดยเหตุเหล่านี้เราจึงไม่อาจมอบหน้าที่ป้องกันฐานทัพเรือไว้กับกองเรือยุทธการได้

ดังนั้นการทำลายฐานทัพเรือและการตัดเส้นทางคมนาคมระหว่างฐานทัพเรือกับทะเลภายนอกจึงเป็นจุดประสงค์อันสำคัญยิ่งสำหรับข้าศึก โดยเหตุนี้ฐานทัพเรือและลำน้ำที่นำเข้าสู่ฐานทัพเรือจึงต้องจัดให้มีการป้องกันอย่างแข็งแรง จนข้าศึกครั่นคร้ามไม่กล้าเสี่ยงภัยในการที่จะส่งเรือรบเข้ามารังควาญบริเวณเหล่านี้ การป้องกันฐานทัพเรือต้องเป็นการป้องกันชะนิดถาวรคือมีประจำไว้ที่ฐานทัพและต้องมีการเตรียมพร้อมสูงซึ่งจะทำให้อาวุธป้องกันเริ่มปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ในทันทีทันใดที่ฐานทัพถูกข้าศึกโจมตี ทั้งต้องมีกำลังพอที่จะทำการสู้รบกับข้าศึกได้โดยลำพังเป็นเวลานาน เพราะในระยะนี้เราจะหวังความช่วยเหลือจากกองทัพอื่น ๆ ยังไม่ได้ นอกจากนั้นยังต้องสามารถให้ความปลอดภัยแก่เรือฝ่ายเดียวกันในขณะแล่นเข้าออกจากฐานทัพ โดยให้การสนับสนุนทางปืนใหญ่แก่เรือกวาดทุ่นระเบิดและเรือขับไล่เรือดำน้ำ ที่มีหน้าที่รักษาร่องน้ำหน้าฐานทัพให้ปลอดภัยจากทุ่นระเบิดและเรือดำน้ำข้าศึก และใช้ปืนใหญ่ขัดขวางมิให้เครื่องบินและเรือข้าศึกเข้ามาวางทุ่นระเบิดไว้ในน่านน้ำหน้าฐานทัพ ปืนใหญ่รักษาฝั่งเท่านั้นจะปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ได้ครบถ้วนและสมบูรณ์ดังทุกประเทศก็ยอมรับกันอยู่แล้ว

แต่ความอิสสระในการปฏิบัติหน้าที่ของกองเรือยุทธการไม่ได้อยู่ภายในบริเวณฐานทัพเรือแต่เท่านั้น ถ้าสถานการณ์ทำให้จำเป็นกองเรือยุทธการก็ต้องสามารถเคลื่อนย้ายกำลังจากบริเวณหนึ่งไปยังอีกบริเวณหนึ่งได้ด้วยความปลอดภัย ฉะนั้นน่านน้ำสำคัญ ๆ ที่กองเรือต้องแล่นผ่านเช่นตามบริเวณช่องแคบเป็นต้น ต้องจัดให้มีการป้องกันฝั่งไว้ด้วยเพื่อป้องกันมิให้ข้าศึกเข้ามาวางสนามทุ่นระเบิดไว้ในน่านน้ำเหล่านี้ หรือเข้ามาโจมตีเรือของเราในขณะที่กำลังอยู่ในช่องแคบ ซึ่งเป็นขณะที่เรือของเราไม่มีโอกาสที่จะทำการป้องกันตัวได้เต็มที่เพราะอยู่ในที่จำกัด ดังนั้น ถ้าประเทศเราในภายหน้ามีคลองผ่านแหลมมะลายู คลองนี้ก็ต้องจัดให้มีการป้องกันเช่นเดียวกับคลองปานามาหรือคลองคีล

การที่กองทัพบกของเราจะสามารถเข้ามาร่วมในการป้องกันการยกพลขึ้นบกได้หรือไม่ ตลอดจนการระดมพลและการเคลื่อนย้ายกำลังของกองทัพบกจะทำได้หรือไม่เพียงใดนั้น ย่อมอยู่ที่เส้นทางคมนาคมอยู่ในสภาพที่ดีไม่ชำรุดเสียหายหรือขาด แต่การทำลายเส้นทางคมนาคมเป็นสิ่งที่ง่ายมาก เช่นโดยข้าศึกส่งเรือรบหรือเครื่องบินเข้ามาระดมยิงหรือทิ้งระเบิดสิ่งก่อสร้างบนเส้นทางคมนาคมเป็นต้น ถ้าสิ่งก่อสร้างเหล่านี้อยู่ใกล้ฝั่งชายทะเล ข้าศึกอาจส่งเรือรบเข้ามาระดมยิงสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ได้ เช่นตัวอย่างจากสงครามเกาหลีเป็นต้น โดยเหตุนี้สิ่งก่อสร้างเหล่านี้จึงต้องจัดให้มีการป้องกันถ้าอยู่ใกล้ฝั่งก็โดยหมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่ง

การป้องกันเศรษฐกิจ

สงครามเศรษฐกิจมีจุดประสงค์ที่จะทำให้เศรษฐกิจของประเทศศัตรูพินาศลง เช่น โดยการขัดขวางการส่งสินค้าเข้าออกจากประเทศและ

การทำลายย่านอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมสำคัญ ๆ เป็นต้น สาเหตุที่ประเทศเยอรมันแพ้สงครามโลก ครั้งที่ ๑ และสถานการณ์อันร่อแร่ต่อความปราชัยของประเทศอังกฤษในสงครามโลก ครั้งที่ ๒ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๔๐ เป็นตัวอย่างให้เห็นความสำคัญของสงครามเศรษฐกิจนี้เป็นอย่างดี สำหรับประเทศไทยซึ่งยังมีอุตสาหกรรมไม่เพียงพอแก่ความจำเป็นของประเทศ จึงยิ่งเป็นการจำเป็นที่ต้องพยายามรักษาเส้นคมนาคมกับต่างประเทศไว้ให้ได้ในเวลาสงคราม

การส่งสินค้าเข้าออกสำหรับประเทศไทยกระทำโดยทางเรือทั้งสิ้น ฉะนั้น จึงเป็นการแน่นอนที่สุดว่า ข้าศึกต้องส่งเรือรบและเครื่องบินเข้ามาทำสงครามเศรษฐกิจ เพื่อตัดเส้นทางคมนาคมทางทะเลของเรา บริเวณที่เรือรบข้าศึกจะเข้ามาปฏิบัติการนั้นก่อนอื่นต้องเป็นน่านน้ำหน้าเมืองท่าเรือสำคัญ ๆ ของเราและในช่องแคบที่เรือสินค้าต้องแล่นผ่าน ในข้อนี้ระยะไปยังฐานทัพเรือข้าศึกไม่ค่อยสำคัญนักเพราะเรือรบสมัยนี้มีรัศมีปฏิบัติการไกลมาก

การป้องกันการเดินเรือสินค้าตามเส้นทางเดินเรือในทะเลนั้นย่อมเป็นหน้าที่ของกองเรือยุทธการโดยตรง โดยที่หน้าที่นี้เป็นหน้าที่สำคัญอยู่ไม่น้อยจึงควรนำมาพิจารณาด้วยในการกำหนดประเภทเรือที่จะจัดหามาใช้ในกองเรือยุทธการ ตลอดจนกำลังของกองเรือยุทธการ แต่หน้าที่นี้กองเรือยุทธการไม่สามารถปฏิบัติได้โดยลำพังแต่ผู้เดียว และจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนที่ปืนใหญ่รักษาฝั่งเท่านั้นจะให้ได้ ดังนั้นตามบริเวณฝั่งและช่องแคบบางแห่งจึงติดตั้งหมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่งขึ้นไว้สำหรับปฏิบัติหน้าที่นี้โดยเฉพาะ

กองเรือยุทธการของเรามีจำนวนเรือจำกัด ฉะนั้น จึงจำเปนต้อง

พยายามรักษากำลังของตนไว้รวมกันให้มากที่สุด เพื่อความเหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ป้องกันประเทศชาติ ดังนั้นจึงไม่ควรแบ่งแยกกำลังออกไปป้องกันการเดินเรือสินค้าให้มากนัก โดยเหตุนี้หน้าที่คุ้มกันกระบวนเรือสินค้าส่วนใหญ่จึงต้องตกเป็นหน้าที่ของหน่วยเรือประจำถิ่น ซึ่งมีหน้าที่รักษาร่องน้ำและเส้นทางเดินเรือภายในบริเวณของตนให้ปลอดภัยจากทุ่นระเบิดและเรือดำน้ำข้าศึก และป้องกันมิให้เรือรบและเครื่องบินข้าศึกเข้ามาโจมตีเรือสินค้า เท่าที่อาวุธประจำเรือจะอำนวยให้ทำได้ แต่สมรรถภาพในการรบของหน่วยเรือประจำถิ่นเหล่านี้อยู่ในเกณฑ์น้อยมาก เพราะตามธรรมดาเป็นเรือช่วยรบเป็นส่วนมาก เรือประเภทนี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะทำการสู้รบแม้กับเรือพิฆาต ฯ หรือเรือดำน้ำที่มีปืนใหญ่ทันสมัยได้ ฉะนั้น ความปลอดภัยที่เรือเหล่านี้จะให้ได้แก่เรือสินค้าที่แล่นอยู่ในกระบวนเรือคุ้มกันจึงมีน้อยมาก แต่สำหรับใช้สู้รบกับเรือประเภทเดียวกันหรือกับเรือดำน้ำที่กำลังดำอยู่หรือประวิงเรือรบขนาดเบาของข้าศึก ที่เข้ามาโจมตีกระบวนเรือคุ้มกันไว้เป็นเวลาชั่วคราวโดยยอมเสี่ยงภัยสำหรับตัวเองเป็นหน้าที่ที่เรือประเภทนี้พอจะทำได้ นอกจากนั้นถ้าเรือมีปืนสู้อากาศยานก็อาจช่วยป้องกันเรือสินค้าต่อการโจมตีทางอากาศได้บ้าง ฝั่งชายทะเลของประเทศไทยยาวมากและส่วนมากเป็นฝั่งเปิด เหมาะสำหรับเรือรบข้าศึกที่จะเข้ามาโจมตีเรือสินค้า เราจึงต้องหาวิธีช่วยแก้ไขข้อเสียเปรียบเกี่ยวกับการป้องกันเรือสินค้าเหล่านี้ให้ดีขึ้นบ้างเช่นดังต่อไปนี้

เราจัดวางสนามทุ่นระเบิดที่มีหมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่งป้องกันไว้หน้าท่าเรือต่าง ๆ ที่เรือสินค้าใช้เป็นจุดนัดพบกับกองเรือคุ้มกันหรือใช้หยุดระหว่างทาง ในบริเวณป้องกันเหล่านี้เรือสินค้าที่กำลังอยู่ระหว่างเดินทางจะหลบเข้าหาความปลอดภัยได้ เมื่อได้รับแจ้งมาว่ามีเรือข้าศึกเข้ามา

ปฏิบัติการในบริเวณใกล้เคียงหรือเมื่อถูกเรือข้าศึกโจมตีเรือรบที่มีหน้าที่คุ้มกันกระบวนเรือสินค้า มีหน้าที่ช่วยเหลือให้เรือสินค้าหลบเข้าหาบริเวณป้องกันได้ทันท่วงที เช่นโดยการใช้ฉากหมอกกำบังการหลบหนีของเรือสินค้าและเข้าปะทะเรือรบข้าศึกไว้ให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ ถึงแม้จะต้องเสี่ยงภัยสำหรับตัวเอง ปืนใหญ่รักษาฝั่งในบริเวณปากลำน้ำที่นำเข้าสู่ท่าเรือ ยังอาจให้เรือรบและเครื่องบินข้าศึกเข้ามาวางทุ่นระเบิดในน่านน้ำหน้าท่าเรือได้ยากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นบริเวณป้องกันเหล่านี้ยังอาจใช้เป็นฐานทัพเรือชั่วคราวสำหรับหน่วยเรือประจำถิ่นได้อีกด้วย ซึ่งจะช่วยให้เรือเหล่านี้ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ดียิ่งขึ้น เพราะดังที่ได้กล่าวไว้แล้วเรือเหล่านี้มีสมรรถภาพในการรบไม่ค่อยมากนัก ฉะนั้นจึงไม่สามารถทำการสู้รบกับเรือรบข้าศึกได้โดยลำพัง และจำเป็นต้องได้รับความคุ้มกันจากหมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่งดังตัวอย่างที่ได้เคยมีมาแล้ว ณ ฝั่งฟลันเดอรุนเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑

ในตอนนั้นของฝั่งชายทะเลที่เป็นฝั่งเปิดและเรือสินค้าต้องแล่นผ่าน เราไม่อาจจัดการป้องกันฝั่งขึ้นตามแบบที่ได้กล่าวไว้ในตอนบนนี้ได้ ในกรณีนี้เราควรติดตั้งหมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่งขนาดกลางขึ้นไว้บนฝั่งเป็นระยะ ๆ และจัดวางสนามทุ่นระเบิดประกอบด้วยในน่านน้ำหน้าฝั่งนอกเส้นทางเดินเรือของเรือสินค้า สำหรับป้องกันมิให้เรือรบขนาดเบาและเรือดำน้ำข้าศึกเข้ามาโจมตีกระบวนเรือสินค้าได้ในระยะใกล้ ถ้าข้าศึกประสงค์จะเข้ามาทำลายเรือสินค้าในกระบวนคุ้มกันก็ต้องใช้เวลานานและกระสุนปืนใหญ่เป็นจำนวนมาก และตัวเองก็อยู่ในฐานะที่จะถูกหมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่งทำลายได้เหมือนกัน ฉะนั้นตามธรรมดาเรือรบข้าศึกมักจะถอนตัวออกจากการโจมตีเรือสินค้าในทันทีที่รู้ตัวว่าถูกหมู่ปืนใหญ่

รักษาฝั่งระดมยิง การติดตั้งหมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่งขนาดกลางขึ้น ๑ หมู่สิ้นเปลืองเงินน้อยกว่าการจัดซื้อเรือสินค้าขนาดกลาง ๑ ลำมาก ฉะนั้น จึงนับได้ว่าเป็นการเสียเบี้ยประกันที่ถูกมาก

ช่องแคบสำคัญ ๆ ก็ควรจัดให้มีการป้องกันฝั่งโดยสนามทุ่นระเบิดและปืนใหญ่รักษาฝั่งเพื่อป้องกันมิให้เรือรบข้าศึกเข้ามารังควาญการเดินเรือสินค้าในน่านน้ำเหล่านี้ เพราะเรือที่อยู่ในช่องแคบย่อมไม่สามารถหลบหนีการโจมตีของเรือรบข้าศึกได้ดีเท่ากับทะเลภายนอก

การป้องกันเรือสินค้าจากการโจมตีทางอากาศนั้นยากและแพงกว่า แต่ก็จำเป็นเพราะเรือสินค้ามีค่ามากตามเมืองท่าต่าง ๆ ที่เรือสินค้าใช้ต้องจัดให้มีการป้องกันต่อสู้อากาศยานด้วยหมู่ปืนใหญ่สู้อากาศยานขนาดตั้งแต่ ๗๕ มม. ขึ้นไป เพราะเครื่องบินย่อมทำการโจมตีเรือที่จอดนิ่งอยู่ในท่าเรือได้จากระดับสูงมาก ในที่นี้ขอตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่าถ้าท่าเรือเหล่านี้ตั้งอยู่ในย่านอุตสาหกรรมสำคัญ ๆ เราก็จะใช้การป้องกันต่อสู้อากาศยานสำหรับท่าเรือป้องกันย่านอุตสาหกรรมเหล่านี้ได้ด้วย ซึ่งเป็นประโยชน์สองต่อ การป้องกันต่อสู้อากาศยานตามเมืองท่าควรเป็นหน้าที่ของหน่วยทหารที่มีหน้าที่ป้องกันฝั่งในบริเวณนั้อยู่แล้ว เพราะจะทำให้องค์การการประสานงานป้องกันท่าเรือสะดวกยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นโอกาสที่จะนำหมู่ปืนใหญ่สู้อากาศยานเหล่านี้มาใช้ในการป้องกันฝั่งได้ด้วย

ในระหว่างเดินทางเราอาจใช้วิธีกำหนดให้กระบวนเรือสินค้าออกเดินทางจากท่าเรือตามเวลาซึ่งต่างกันเป็นการป้องกันอากาศยานไปในตัว เพราะเครื่องบินข้าศึกย่อมไม่สามารถเข้ามาบินวนเวียนอยู่เหนือเส้นทางเดินเรือของเรือสินค้าได้ตลอดเวลา และถ้าเรือสินค้าถูกเครื่องบินโจมตี

ในระหว่างเดินทาง ก็ควรใช้วิธีแล่นเปลี่ยนเข็มและความเร็วอยู่ตลอดเวลาที่การโจมตีดำเนินอยู่เพื่อหลบหลีกลูกระเบิดจากเครื่องบิน โดยวิธีนี้เครื่องบินจะทำการโจมตีเรือได้ยากยิ่งขึ้น และอาจต้องเข้าโจมตีจากระดับต่ำซึ่งปืนกลและปืนอัตโนมัติที่มีอยู่บนเรือมีหวังมากที่จะยิงเครื่องบินที่โจมตีได้ผลดี

ส่วนหนึ่งของการป้องกันเศรษฐกิจ คือ การป้องกันมิให้เรือรบขนาดเบาเข้ามาระดมยิงฝั่งชายทะเลของประเทศเราที่มีย่านอุตสาหกรรมสำคัญ ๆ ตั้งอยู่ กองเรือยุทธการคงไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่นี้ได้ เพราะเรายังคงจำได้ว่าเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑ กองทัพเรืออังกฤษก็ไม่สามารถป้องกันมิให้เรือพิฆาตเยอรมันเข้ามาระดมยิงเมืองท่าของตนได้เหมือนกัน ดังนั้นเราจึงต้องคาดไว้ด้วยว่า เวลาสงครามข้าศึกคงพยายามส่งเรือรบขนาดเบาเข้ามาโจมตีฝั่งชายทะเลของเราที่มีย่านอุตสาหกรรมสำคัญ ๆ ตั้งอยู่ และบางทีอาจส่งหน่วยจู่โจมขึ้นบกมาก่อวินาศกรรมแก่บริเวณเหล่านี้ด้วย ถ้าเราไม่จัดการป้องกันขึ้นไว้ให้เพียงพอผลเสียหายก็ย่อมจะเกิดขึ้นแก่กำลังทำสงครามของประเทศเรา แม้หลังสงครามผลเสียหายอันนี้ก็จะทำให้เราไม่ฟื้นตัวอีกเป็นเวลานาน ความปลอดภัยที่หน่วยเรือประจำถิ่นและหน่วยรักษาดินแดนจะให้แก่บริเวณเหล่านี้ได้นั้น ตามธรรมดามักไม่เพียงพอ

จำนวนสนามทุ่นระเบิดและหมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่งที่จำเป็นสำหรับหน้าที่นี้ ไม่จำเป็นต้องมากมายนัก เพราะในหลายกรณีท่าเรือที่เรือสินค้าใช้อาจเป็นท่าเรือเดียวกับที่เหมาะสำหรับใช้ในการยกพลขึ้นบกและอาจอยู่ในย่านอุตสาหกรรมสำคัญที่ต้องมีการป้องกันอยู่แล้ว ถ้าเช่นนั้นหน่วยป้องกันฝั่งหน่วยเดียวก็อาจปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ได้หลายหน้าที่จาก

ที่ตั้งแห่งเดียวกันซึ่งย่อมทำให้จำนวนหน่วยป้องกันฝั่งที่จำเป็นลดลงมาได้อีกมาก

การป้องกันความเป็นกลาง

ในสงครามอนาคตระหว่างประเทศอื่น ประเทศไทยคงพยายามรักษาความเป็นกลางไว้ให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ การที่ประเทศเราจะสามารถรักษาความเป็นกลางไว้ได้หรือไม่เพียงใดนั้น กำลังทางทหารของเราเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดอันหนึ่ง เพราะถ้ากำลังทางทหารของเราเข้มแข็งประเทศคู่สงครามก็มักไม่กล้าละเมิดความเป็นกลางของเรา เพราะจะเป็นการนำเราไปเข้าข้างศัตรูของเขาซึ่งเป็นผลร้ายแก่เขา ดังนั้นการที่ประเทศสวีเด็นสามารถรักษาความเป็นกลางของตนไว้ได้ทั้งในสงครามโลกครั้งที่ ๑ และ ๒ ทั้ง ๆ ที่ประเทศสวีเด็นเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญยิ่งทั้งสำหรับฝ่ายเยอรมันและฝ่ายสัมพันธมิตร ก็เป็นเพราะประเทศสวีเด็นมีกำลังทหารเข้มแข็งมาก จนฝ่ายคู่สงครามไม่กล้าลงทุนในการบุกประเทศสวีเด็น

การละเมิดความเป็นกลางนั้นอาจทำได้ ในลักษณะหนึ่งลักษณะใดดังต่อไปนี้ คือ

๑. ฝ่ายคู่สงครามเข้ามายึดครองพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของประเทศเราเพื่อนำมาใช้เป็นฐานทัพในการดำเนินสงครามกับอีกฝ่ายหนึ่ง

๒. ฝ่ายคู่สงครามเข้ามาปฏิบัติการทางทหารภายในน่านน้ำอาณาเขตของประเทศเราต่อทรัพย์สินและพลเมืองของประเทศคู่สงครามหรือประเทศเรา

๓. กำลังทหารของคู่สงครามเข้ามาพักอาศัยอยู่ในน่านน้ำอาณาเขตของประเทศเราโดยผ่าฝืนกฎหมายระหว่างประเทศ และ

๔. เรือรบและเครื่องบินของประเทศคู่สงครามเข้ามาดำเนินสงครามเศรษฐกิจในน่านน้ำอาณาเขตของประเทศเรา

การละเมิดความเป็นกลางตามข้อ ๑. นั้น ป้องกันได้ดีที่สุดโดยเราขัดขวางมิให้คู่สงครามเข้ามายังบริเวณที่เขาประสงค์ได้ ถ้าเราปล่อยให้เขาเข้ามายึดครองบริเวณนั้นเสียก่อนแล้วจึงใช้กำลังพยายามขับไล่ให้เขาออกไปจากพื้นที่นั้น เราก็ต้องใช้กำลังมากกว่าในกรณีแรกมากหรืออาจทำไม่สำเร็จเลยก็ได้ ฉะนั้น การป้องกันความเป็นกลางตามข้อนี้จึงเป็นหน้าที่ของกองเรือยุทธการก่อนหน่วยอื่น แต่กองเรือยุทธการตามลำพังอาจปฏิบัติหน้าที่นี้ไม่สำเร็จ ฉะนั้น ตามบริเวณฝั่งชายทะเลที่เหมาะสำหรับจัดตั้งฐานทัพสำหรับคู่สงครามจึงต้องจัดให้มีการป้องกันฝั่งไว้อีกด้วย

บริเวณฝั่งชายทะเลอีกแห่งหนึ่งที่ต้องนับว่าสำคัญคือฝั่งชายทะเลที่เป็นที่ของเมืองหลวงของประเทศ เพราะเมืองหลวงย่อมเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นองค์ประมุขของชาติเราเป็นที่ตั้งของรัฐสภาและรัฐบาล และเป็นจุดศูนย์กลางแห่งการเมืองเศรษฐกิจและการปกครอง นอกจากนั้นการศูนย์เสียเมืองหลวงย่อมกระทบกระเทือนจิตใจและขวัญของประชาชนเป็นอันมาก ฉะนั้น ปากแม่น้ำเจ้าพระยาจึงต้องจัดให้มีการป้องกันฝั่งไว้ด้วย

แนวทางในการจัดสร้างการป้องกันฝั่ง

ในตอนก่อนได้พิศูจน์ให้เห็นแล้วว่าประเทศไทยจำเป็นต้องมีการป้องกันฝั่งไว้สำหรับป้องกันการยกพลขึ้นบก ป้องกันเศรษฐกิจและป้อง

กันความเป็นกลาง และได้กล่าวถึงบทบาทที่อาวุธป้องกันฝั่งต้องแสดงไว้ด้วยแล้ว หน้าที่ของการป้องกันฝั่งสรุปได้ดังนี้ คือ.

ประวิงการยกพลขึ้นบก

ป้องกันฐานทัพเรือ

ป้องกันท่าเรือ

ป้องกันฝั่งชายทะเลอื่น ๆ ที่สำคัญ

ป้องกันเส้นทางคมนาคมตามชายฝั่ง และ

ป้องกันช่องแคบที่สำคัญทางยุทธศาสตร์

ตามฝั่งชายทะเลของประเทศเรามีบริเวณหลายแห่งที่มีความสำคัญมาก จนอย่างไรก็ดีต้องจัดให้มีการป้องกันฝั่ง หรือเป็นบริเวณที่เราคะเณว่าข้าศึกจะเข้ามาโจมตีก่อนเริ่มสงคราม หรือในตอนแรกของสงคราม บริเวณเหล่านี้ต้องจัดให้มีการป้องกันฝั่งไว้ตั้งแต่ในเวลาปกติ และอาวุธป้องกันฝั่งต้องอยู่ในขั้นเตรียมพร้อมสูง จนจะสามารถเริ่มปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ในทันทีทันใดที่บริเวณป้องกันถูกข้าศึกโจมตี และมีกำลังพอที่จะทำการสู้รบกับข้าศึกได้โดยลำพังเป็นเวลานาน การป้องกันฝั่งชนิดนี้เรียกว่า **การป้องกันฝั่งถาวร** แต่สำหรับบริเวณฝั่งชายทะเลที่มีความสำคัญน้อยกว่าที่เพียงแต่ต้องจัดให้มีการป้องกันฝั่งขึ้นเฉพาะกรณี หรือเรามีเหตุผลที่จะคะเณว่าข้าศึกจะยังไม่เข้ามาโจมตีในระยะแรกของสงคราม การป้องกันฝั่งก็เพียงแต่ต้องเตรียมไว้เท่านั้น ยังไม่จำเป็นต้องจัดตั้งขึ้นตั้งแต่ในเวลาปกติ การป้องกันชนิดนี้เรียกว่า **การป้องกันฝั่งชั่วคราว**

การป้องกันฝั่งถาวร

การป้องกันฝั่งถาวรจัดขึ้นสำหรับป้องกันบริเวณต่าง ๆ ที่มีความสำคัญมากเป็นพิเศษ เช่นฐานทัพเรือถาวร เมืองท่าสำคัญ ๆ ช่องแคบ

ที่สำคัญทางยุทธศาสตร์ ฯลฯ การที่บริเวณป้องกันอันหนึ่งควรจัดให้มีการป้องกันอย่างไรและแข็งแรงมากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมแล้วแต่ความสำคัญของบริเวณนั้น ๆ สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศ หน้าที่ทางยุทธวิธีของการป้องกันผั่ง ลักษณะของท้องที่ ฐานะทางภูมิศาสตร์ทหารของบริเวณป้องกัน และกำลังทางทหารของประเทศศัตรู

การป้องกันใน **แนวป้องกันทางน้ำ** ของการป้องกันผั่งแบ่งออกเป็น **การป้องกันในระยะไกล การป้องกันลำน้ำ** และ **การป้องกันหาด**

การป้องกันในระยะไกล มีหน้าที่ให้ความสะดวกแก่กองเรือยุทธการในการแล่นเข้าออกจากบริเวณฐานทัพเรือ สนับสนุนการปฏิบัติการของกองเรือในบริเวณใกล้เคียง ให้ความปลอดภัยแก่การเดินเรือชายผั่ง ป้องกันมิให้เรือปืนข้าศึกเข้ามาระดมยิงบริเวณป้องกัน และสนับสนุนการป้องกันลำน้ำและการป้องกันหาด ในการป้องกันในระยะไกลใช้ปืนใหญ่ประจำที่ขนาดหนักและขนาดกลาง ปืนใหญ่และปืนอัตโนมัติสู่อากาศยาน ทุ่นระเบิด เครื่องเรดาร์และโซนาร์ และกระสุนดาว นอกจากนั้นหน่วยเรือและหน่วยอากาศยานที่มีหน้าที่ปฏิบัติการร่วมมือในการป้องกันผั่ง ก็ถือว่าอยู่ในจำพวกอาวุธป้องกันในระยะไกลนี้ด้วย

เรือ ที่ใช้ในการป้องกันผั่ง คือ เรือดำน้ำ เรือปืน เรือทุ่นระเบิด เรือยามผั่ง เรือขับไล่เรือดำน้ำ และเรือกวาดทุ่นระเบิด

เรือดำน้ำ ใช้ทำการโจมตีเรือใหญ่ข้าศึกที่เข้ามาโจมตีบริเวณป้องกัน หรือทำลายเรือบรรทุกทหารและเรือลำเลียงข้าศึก

เรือปืน ช่วยสกัดกั้นเรือปืนข้าศึกไว้มิให้บุกรุกเข้ามาได้ในระยะที่ปืนใหญ่เรือจะได้เปรียบต่อปืนใหญ่รักษาผั่ง ระดมยิงที่มั่นข้าศึกบนหาด และรังควาญเส้นทางลำเลียงของข้าศึกทางทะเล

เรือทุ่นระเบิด ช่วยในการจัดวางสนามทุ่นระเบิดป้องกันฝั่ง

เรือยามฝั่ง ใช้โจมตีเรือบรรทุกทหารและเรือลำเลียงข้าศึก

เรือขับไล่เรือดำน้ำ และ **เรือกวาดทุ่นระเบิด** ใช้รักษาร่องน้ำหน้าบริเวณป้องกันให้ปลอดภัยจากเรือดำน้ำข้าศึกและจากทุ่นระเบิด

เครื่องบิน ที่ใช้ในการป้องกันฝั่ง คือ เครื่องบินตรวจการ เครื่องบินทิ้งระเบิดกลาง เครื่องบินดำทิ้งระเบิด เครื่องบินตอรบี้โด และเครื่องบินขับไล่

เครื่องบินตรวจการ มีหน้าที่ตรวจการและลาดตะเวณทางยุทธ-วิธีให้แก่อาวุธป้องกันฝั่ง ตลอดจนทำหน้าที่ตรวจกระสุนตกให้แก่หมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่ง

เครื่องบินทิ้งระเบิดกลาง และ **เครื่องบินดำทิ้งระเบิด** ใช้ในการโจมตีเรือรบเรือบรรทุกทหารและเรือลำเลียงข้าศึก ทั้งใช้ร่วมรบกับนาวิกโยธินของเราในการสู้รบกับนาวิกโยธินและพลร่มข้าศึก

เครื่องบินตอรบี้โด ใช้โจมตีเรือใหญ่ เรือบรรทุกทหารและเรือลำเลียงข้าศึกด้วยตอรบี้โด

เครื่องบินขับไล่ ใช้โจมตีเครื่องบินทิ้งระเบิด และเครื่องบินตรวจการข้าศึก สู้รบกับเครื่องบินขับไล่ข้าศึก และร่วมรบกับนาวิกโยธินของเรา

เครื่องบินที่ใช้ในการป้องกันฝั่งตามธรรมดาเป็นเครื่องบินของกองบินทหารเรือหรือกองบินนาวิกโยธิน เพราะต้องได้รับการฝึกหัดอบรมเกี่ยวกับการรบแบบสะเทินน้ำสะเทินบกนี้โดยเฉพาะ และต้องมีการฝึกหัดร่วมกับหน่วยป้องกันฝั่งเป็นการประจำในเวลาปกติ เพื่อให้การร่วมมือกับหน่วยนี้เป็นไปโดยสนิทสนมและราบรื่นในเวลาสงคราม

การป้องกันลำน้ำ มีหน้าที่ป้องกันการโจมตีของเรือรบข้าศึกและร่วมมือในการป้องกันในระยะไกลและการป้องกันหาด หน้าที่ป้องกันการโจมตีของเรือรบข้าศึก แบ่งออกได้เป็นการป้องกันการบุกทะลวงของเรือใช้ตอรปิโดและเรือดำน้ำ ร่วมมือกับปืนใหญ่ป้องกันในระยะไกล ป้องกันการบุกทะลวงของเรือปืน ป้องกันการวางทุ่นระเบิดซ้อน ป้องกันการทำลายสนามทุ่นระเบิดและเครื่องกีดขวางลำน้ำ ป้องกันมิให้เรือข้าศึกเข้ามาจมตัวปิดร่องน้ำที่ฝ่ายป้องกันต้องใช้ในการเดินเรือ ค้นหาและทำลายทุ่นระเบิดที่ข้าศึกแอบเข้ามาวางไว้หน้าบริเวณป้องกัน ในการป้องกันลำน้ำใช้ทุ่นระเบิดเครื่องกีดขวางลำน้ำอื่น ๆ เช่น ตาข่ายกั้นเรือดำน้ำ ซุงกั้นลำน้ำ เครื่องกีดขวางโดยการจม ฯลฯ ตอรปิโด ปืนใหญ่ประจำที่ขนาดกลางและขนาดเบา ปืนใหญ่และปืนอัตโนมัติสู้อากาศยาน เครื่องเรดาร์และโซนาร์ ไฟฉาย และกระสุนดาว

การป้องกันหาด มีหน้าที่ป้องกันมิให้ข้าศึกเข้ามาลาดตระเวณบริเวณหาด และป้องกันการยกพลขึ้นบก ในการป้องกันหาดใช้นาวิกโยธิน ปืนใหญ่และปืนโค้งเคลื่อนที่ทั้งขนาดกลางและขนาดเบา เครื่องกีดขวางต่าง ๆ ทั้งในน้ำและบนหาด เช่น ทุ่นระเบิด ระเบิดบก เครื่องกีดขวางย่านเกราะ ลวดหนาม ขวาก ฯลฯ ไฟฉาย และกระสุนดาว ในการป้องกันหาดนี้นาวิกโยธินเป็นกำลังสำคัญที่สุด และใช้สู้รบกับนาวิกโยธินข้าศึกที่มายกพลขึ้นบกหรือกับพลร่มที่ข้าศึกปล่อยลงหลังแนวป้องกัน จากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปรากฏว่าป้อมรักษาฝั่งทำลายโดยกำลังยกพลขึ้นบกและพลร่มประมาณ ๙๐% อีก ๑๐% ถูกทำลายโดยปืนใหญ่เรือและเครื่องบิน ซึ่งเป็นสถิติที่แสดงให้เห็นความสำคัญของนาวิกโยธินในการป้องกันหาดไว้อย่างชัดแจ้ง

การป้องกันฝั่งชั่วคราว

การป้องกันฝั่งชั่วคราว ซึ่งตามธรรมดาจัดตั้งขึ้นในเวลาสงคราม มีหน้าที่เสริมการป้องกันฝั่งถาวรนอกบริเวณที่มีการป้องกันฝั่งประเภทนี้อยู่แล้ว และมีหน้าที่ป้องกันหรือประวิงการโจมตีบริเวณที่ตนมีหน้าที่ป้องกัน อาวุธที่ใช้ในการป้องกันฝั่งชั่วคราวมีทุ่นระเบิด ปืนใหญ่เคลื่อนที่ขนาดกลางและขนาดเบา ปืนใหญ่และปืนอัตโนมัติสู้อากาศยาน เครื่องเรดาร์ กระสุนดาว และนาวิกโยธิน นอกจากนั้นถ้าเศรษฐกิจอำนวยปืนใหญ่รถไฟก็เป็นอาวุธที่เหมาะมากสำหรับใช้ในการป้องกันฝั่งประเภทนี้ เพราะบางแห่งอาจใช้แล่นติดตามคุ้มกันเรือสินค้าที่เดินตามชายฝั่งได้ เช่นทางฝั่งด้านตะวันออกของแหลมมะลายูของเราเป็นต้น ปืนใหญ่รถไฟใช้ยิงสู้รบกับเรือปืนข้าศึกได้ดีมาก แต่มีข้อเสียที่เปนเป้าใหญ่ที่พรางได้ยากมาก นอกจากนั้นความสามารถในการเคลื่อนที่อยู่ที่สภาพของรางรถไฟและสิ่งก่อสร้างบนรางรถ ซึ่งเป็นสิ่งที่อาจถูกทำลายได้ง่าย การป้องกันฝั่งชั่วคราวแบ่งออกเป็นการป้องกันในระยะไกล การป้องกันลำน้ำและการป้องกันหาดเช่นเดียวกับการป้องกันฝั่งถาวร การที่ประเทศเราควรจัดตั้งการป้องกันฝั่งชั่วคราวขึ้น ณ ที่ใดบ้างนั้น ย่อมแล้วแต่กรณีสงคราม

หน้าที่ของทุ่นระเบิด คือ ป้องกันมิให้เรือข้าศึกทุกชนิดบุกรุกเข้ามายังบริเวณป้องกันได้ ทั้งนี้ไม่ว่าเรือดังกล่าวจะเป็นเรือรบขนาดเบาที่ข้าศึกส่งเข้ามาเพื่อดำเนินสงครามเศรษฐกิจ หรือเรือบรรทุกทหาร นอกจากนั้นยังมีหน้าที่ป้องกันบริเวณน่านน้ำที่เรือประจัญบานข้าศึกจะเข้ามาปฏิบัติการอีกด้วย ทุ่นระเบิดที่ใช้ในกรณีแรกเป็นทุ่นระเบิดขนาดย่อมที่ใช้วางตามบริเวณปากลำน้ำที่นำเข้าสู่จุดยุทธศาสตร์สำคัญ ๆ ส่วนทุ่น

ระเบิดประเภทหลังเป็นทุ่นระเบิดที่ใหญ่กว่าและใช้วางไว้ในทะเลหน้าบริเวณป้องกันในบริเวณที่คาดว่าเรือประจัญบานข้าศึกจะเข้ามาปฏิบัติการ

หน้าที่ของปืนใหญ่รักษาฝั่ง คือ ป้องกันมิให้สนามทุ่นระเบิดถูกเรือข้าศึกกวาดล้างทำลายและยิงเรือข้าศึกทุกประเภทที่เข้ามาปฏิบัติการอยู่หน้าบริเวณป้องกัน

สำหรับป้องกันหมู่ปืนรักษาฝั่งต่อการโจมตีทางอากาศ ใช้ปืนอัตโนมัติขนาด ๒๐ – ๔๐ มม. ปืนใหญ่ไม่จำเป็นต้องใช้ เพราะปืนใหญ่รักษาฝั่งเป็นเป้าที่เล็กมาก เครื่องบินที่เข้ามาโจมตีจึงต้องใช้วิธีดำทิ้งระเบิดหรือโจมตีจากระดับต่ำ ซึ่งปืนอัตโนมัติเหมาะที่สุดที่จะใช้ป้องกัน

เกี่ยวกับกำลังต้านทานของการป้องกันฝั่งนั้น บทเรียนจากสงครามโลกทั้งสองครั้งแสดงว่า การที่เรือรบจะสามารถทำลายหมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่งลงได้ ก็ต้องมีกำลังเหนือกว่า มากทั้งในด้านปริมาณและคุณลักษณะ นอกจากนั้นเรือยังต้องเข้ามาใกล้หมู่ปืนด้วย เพื่อให้ได้ผลดังที่มุ่งหมายไว้โดยไม่ต้องสิ้นเปลืองทั้งเวลาและกระสุนมากจนเกินไป ทั้งนี้เพราะปืนใหญ่รักษาฝั่งเป็นเป้าที่เล็กมาก และปืนแต่ละกระบอกตั้งอยู่ห่างจากกันไม่น้อยกว่า ๔๐ เมตร โชคยิงถูกของปืนใหญ่เรือขนาด ๓๕ ซม. ต่อเป้าที่เป็นปืนใหญ่รักษาฝั่ง ๑ กระบอกมีเพียง ๑% เท่านั้นสำหรับระยะยิง ๑๐,๐๐๐ เมตร แต่ในระยะ ๑๐๐๐ เมตรมีถึง ๔๒% ในสงครามเกาหลีเรือรบสหประชาชาติระดมยิงปืนใหญ่รักษาฝั่งฝ่ายคอมมูนิสท์ในระยะไม่เกิน ๒๐๐๐ – ๓๐๐๐ หลาเท่านั้น แต่เรือเป็นเป้าใหญ่ ทำให้หมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่งมีหวังมากที่จะทำลายเรือได้ตั้งแต่ในระยะไกลโดยไม่ต้องสิ้นเปลืองกระสุนมากจนเกินไป โชคยิงถูกของปืนใหญ่รักษาฝั่งขนาด ๓๕ ซม. ต่อเรือประจัญบานสมัยใหม่มีถึง ๒๑% ในระยะ ๑๐,๐๐๐ เมตร

ดังนั้น เรือพิฆาต ฯ และเรือลาดตระเวณเบาจึงไม่มีหวังที่จะสู้กับหมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่งขนาดกลางได้

การที่จะทำลายการป้องกันฝั่งด้วยกำลังยกพลขึ้นบก ก็มีหวังน้อยที่สุดเช่นเดียวกัน ถ้าฝ่ายป้องกันมีนาวิกโยธินเข้าร่วมในการป้องกันด้วย ตัวอย่างจากการรบที่กัลลิโปลิเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑ และที่เกาะเวคเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็แสดงให้เห็นแล้วว่าการเข้ายึดป้อมรักษาฝั่งด้วยกำลังยกพลขึ้นบกนั้น จะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อฝ่ายยกพลขึ้นบกมีกำลังมากกว่าฝ่ายป้องกันหลายต่อหลายเท่า เช่นที่เกาะเวคถึงประมาณ ๑๐ เท่า ทั้งต้องมีการสนับสนุนทางปืนใหญ่แข็งแรงมากด้วย

ดังนั้น การที่ข้าศึกจะบุกทะลวงแนวป้องกันฝั่งเข้ามาได้ก็ต้องใช้กำลังมาก คือ ต้องใช้ทั้งเรือปืน เรือช่วยรบประเภทต่าง ๆ และหน่วยนาวิกโยธินเป็นจำนวนมาก การปฏิบัติการจึงกลายเป็นการปฏิบัติการขนาดใหญ่ ซึ่งต้องมีการเตรียมการมากมาย ฉะนั้น จึงอาจยืนยันได้ว่าการโจมตีประเภทนี้จะมีขึ้นก็เฉพาะต่อเป้ายุทธศาสตร์ที่สำคัญจริง ๆ เท่านั้น และทั้ง ๆ ที่ฝ่ายโจมตีมีกำลังมากมายเช่นนี้ ก็หาสามารถบุกทะลวงแนวป้องกันฝั่งเข้ามาได้อย่างง่ายดายหรือรวดเร็วไม่ ประการแรกเรือปืนข้าศึกต้องเข้ามาใกล้หมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่ง จึงจะมีหวังยิงหรือทำลายหมู่ปืนเหล่านี้ได้ แต่ก่อนที่เรือจะเข้ามาได้ในระยะนี้ ก็ต้องทำการกวาดล้างสนามทุ่นระเบิดป้องกันในระยะไกลของฝ่ายป้องกันเสียก่อน ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ทำได้ง่ายนัก เพราะในระยะนี้หมู่ปืนใหญ่รักษาฝั่งขนาดหนักยังคงสามารถป้องกันสนามทุ่นระเบิดเหล่านี้ได้ดีมาก ดังนั้น ถึงแม้ข้าศึกจะสามารถกวาดล้างสนามทุ่นระเบิดป้องกันในระยะไกลของฝ่ายป้องกัน

สำเร็จ ก็ต้องใช้เวลานานไม่น้อยในคั่นต่อไป ก่อนที่เรือบรรทุกทหารและเรือลำเลียงจะเข้ามาในท่าเรือได้ก็ต้องจัดการกวาดล้างทำลายสนามทุ่นระเบิดป้องกันลำน้ำและเครื่องกีดขวางอื่น ๆ เสียก่อน ถ้าหมู่ปืนใหญ่ป้องกันลำน้ำติดตั้งไว้ถูกต้องตามหลักยุทธวิธี คือ อยู่ในที่ ๆ เรือปืนไม่อาจทำการระดมยิงจากด้านตรงหน้าได้ ข้าศึกก็ต้องส่งเรือที่เล็กกว่า เช่น เรือพิฆาต ฯ เป็นต้น เข้ามายิงทำลายหมู่ปืนใหญ่ป้องกันลำน้ำ แต่เมื่อเป็นที่รู้กันอยู่ว่า กระสุนปืนใหญ่ขนาดเพียง ๕๗ มม. สามารถเจาะแผ่นเหล็กข้างเรือพิฆาต ฯ ได้กว้างถึง ๔๐ ซม. จึงมองเห็นได้ง่ายว่า กว่าเรือพิฆาต ฯ จะสามารถยิงหรือทำลายหมู่ปืนใหญ่ป้องกันลำน้ำลงได้หมดก็ต้องถูกทำลายไปแล้วหลายลำเหมือนกัน ดังนั้นเราจึงสรุปได้ว่า การบุกทะลวงลำน้ำที่มีการป้องกันฝั่งนั้น จะทำได้ก็ต่อเมื่อได้ผ่านการสู้รบอย่างหนักหน่วงกับอาวุธป้องกันฝั่งมาแล้วเท่านั้น ซึ่งฝ่ายบุกรุกต้องใช้เวลานานและอาจได้รับความเสียหายไม่น้อย

จากแง่ยุทธศาสตร์ของการป้องกันฝั่ง ฝั่งชายทะเลของประเทศ-ไทย ทั้งในอ่าวไทยและทางด้านมหาสมุทรอินเดีย ควรแบ่งออกเป็นภาคป้องกันฝั่งในจำนวนและขนาดที่เหมาะสมกับการจัดการป้องกันฝั่งในบริเวณนั้น ๆ ในภาคหนึ่งจัดให้มีทั้งการป้องกันฝั่งถาวรและชั่วคราวตามหลักที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ส่วนกำลังของการป้องกันฝั่งในภาคต่าง ๆ นั้น ย่อมแตกต่างกันแล้วแต่ความสำคัญของภาคนั้น ๆ นอกจากนั้นในเวลาสงครามเราต้องสามารถปรับปรุงโยกย้ายกำลังป้องกันฝั่งในภาคต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ได้ด้วย โดยเหตุนี้ในหน่วยป้องกันฝั่งจึงต้องมีพาหนะที่เหมาะสำหรับใช้ในการลำเลียงขนส่งกำลังทหารและเครื่อง

อาวุธยุธโธปกรณ์ เช่นเรือเบิดหัวประเภทต่าง ๆ และยานพาหนะอื่น ๆ ประจำอยู่ด้วย

การป้องกันฝั่งสมัยนี้ทำได้ดีกว่าสมัยก่อน ๆ มาก เพราะอาวุธและเครื่องอุปกรณ์ที่ใช้ในการป้องกันฝั่ง ทำให้เราสามารถป้องกันตัวได้ดีกว่าเมื่อสมัยก่อน ๆ ดังนั้นเครื่องเรดาร์ทำให้เราสามารถรู้ตัวล่วงหน้าเป็นเวลาพอสมควร เมื่อเรือหรือเครื่องบินข้าศึกเข้ามาใกล้แนวป้องกัน และทำให้ปืนใหญ่รักษาฝั่งและปืนสู้อากาศยานสามารถยิงเป้าของตนได้อย่างแม่นยำที่สุดทั้งในเวลาค่ำมืดและในกลุ่มหมอก โดยที่เราไม่ต้องมองเห็นเป้าที่เรายิงเลย

แต่การป้องกันฝั่งนั้น ถ้าจะให้บังเกิดผล ต้องจัดตั้งขึ้นให้ถูกต้องตามแบบและเทคนิคของการป้องกันฝั่งจริง ๆ เพราะเปนการปฏิบัติการทางทหารชะนิดสะเทินน้ำสะเทินบกเช่นเดียวกับการยกพลขึ้นบกเหมือนกัน ซึ่งทุ่นระเบิด ปืนใหญ่รักษาฝั่งและนาวิกโยธินร่วมกันเท่านั้นจะปฏิบัติหน้าที่นี้ได้ ทั้งต้องจัดตั้งขึ้นเสียเนิ่น ๆ ตั้งแต่ในเวลาปกติจะมารอไว้จนนาทีสุดท้ายไม่ได้ ฉะเพาะอย่างยิ่งการป้องกันฝั่งถาวร การปล่อยปละละเลยการป้องกันฝั่ง ซึ่งเป็นการป้องกันแนวในของประเทศ ย่อมจะนำภัยพิบัติอย่างร้ายแรงมาสู่ประเทศชาติและประชาชนชาวไทยทั้งชาติอย่างไม่ต้องสงสัย ถ้าสงครามเกิดขึ้นสำหรับประเทศไทยเส้นชีวิตอยู่ที่ฝั่งชายทะเลนี้เอง ไม่ใช่แห่งอื่น การส่งสินค้าเข้าออกของเราทั้งหมดกระทำทางด้านทะเล ฉะนั้นจึงไม่มีปัญหาเลยว่าเราจะอยู่ไม่ได้ ถ้าข้าศึกสามารถเข้ามายึดครองฝั่งชายทะเลของประเทศเราไว้ได้หมด ในลักษณะเช่นนี้เราก็จะขาดจากการติดต่อกับต่างประเทศโดยสิ้นเชิง และเมื่อประเทศเราในขณะนี้และในอนาคตอันใกล้ ยังจะเลี้ยงตัวเองไม่ได้ เพราะ

ยังมีอุตสาหกรรมไม่เพียงพอแก่ความจำเป็นของประเทศ ฉะเพาะอย่างยิ่งขาดอุตสาหกรรมหนัก ซึ่งจำเป็นที่สุดแก่การดำเนินสงคราม ประเทศเราก็จะไม่สามารถทำสงครามต่อไปได้ ถึงแม้กองทัพทั้ง ๓ ของเราจะยังไม่บุบสลายก็ตาม และเหตุการเช่นเดียวกับที่ได้เกิดขึ้นในประเทศเยอรมันเมื่อ ๓๕ ปีมาแล้ว ก็จะอุบัติซ้ำรอยขึ้นอีกในประเทศเราอย่างแน่นอนที่สุด ผิดกับเขตแดนด้านบกซึ่งถึงแม้จะถูกข้าศึกเข้ามายึดครองไว้ได้ทั้งหมด ประเทศเราก็ยังคงทำสงครามได้เป็นอย่างดี ตราบใดที่กองทัพบกของเรายังไม่ถูกทำลาย เพราะเรายังไม่ขาดการติดต่อกับประเทศพันธมิตรของเรา การช่วยเหลือจากเขายังคงมาถึงมือเราได้ตามปกติ

ฉะนั้นจึงต้องหวังเป็นอย่างมากว่า ทางการคงจะเล็งเห็นความสำคัญในเรื่องนี้และรีบดำเนินการปรับปรุงการป้องกันฝั่งของเราให้ทันสมัยและเข้มแข็งพอที่จะปฏิบัติหน้าที่อันสำคัญยิ่งของตนได้ ก่อนที่จะสายเกินไป ถ้าเหตุการอันน่าเศร้าสลดใจดังนี้ข้าพเจ้าได้บรรยายไว้ข้างต้นได้เกิดขึ้นเสียแล้ว จะมีประโยชน์อะไรเล่าที่จะมาถกเถียงกันภายหลังว่าเป็นความผิดของใคร เพราะในตอนนั้นความเป็นไทยของเราก็จะหลุดลอยไปจากเราเสียแล้ว.

พิมพ์ที่บัณฑิตการพิมพ์
หลังวิทยาลัยครูเพชรบุรี กรุงเทพมหานคร โทร. ๒๘๒๙๙๔๒
นายเจี่ยง รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๗

นฏฺโจ ยติ อสนฺตฏฺโจ　　สนฺตุฏฺโจ จ มหีปติ
นฏฺจา ลชฺชา จ คณิกา　　นิลชฺชา กุลธีตโร

โลกนิติ

เป็นนักบวชลโมภโลภลาภยศ
ไม่งามงดอดสูดูบัดสี
เป็นกษัตริย์ขัตติวงศ์ทรงธรณี
ไม่ยินดีอามิสผิดธรรมดา
เป็นผู้หญิงโสเภณีมีความอาย
ไม่ให้ชายเชยชิดผิดหนักหนา
เป็นผู้หญิงกุลสตรีมีวิชา
ไร้จรรยาไร้อายทำลายวงศ์

พระครูปริตโกศล (อนุวัฒน์)